

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

AVRUPA BİRLİĞİNE GİRİŞ SÜRECİNDE JANDARMA
TEŞKİLATINDA İNSAN HAKLARI AÇISINDAN YAPILAN
DEĞİŞİKLİKLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

147138

Tez Yöneticisi

Doç.Dr. Mimar TÜRKKAHRAMAN

Hazırlayan

Haydar PEKDOĞAN

KIRIKKALE-2004

ÖNSÖZ VE TEŞEKÜR

Dünya düzeni, iki kutuplu bir yapıdan tek taraflı bir süper gücün söz sahibi olduğu bir düzene dönüşmüştür. Böyle bir yapıda bütün dünya ülkeleri kendi gelecekleri için stratejiler belirlemek zorundadır. Özellikle Avrupa Birliği yeni dünya düzeninde, tek süper güç olarak bilinen ABD'ye alternatif olarak görülen bir topluluktur. Artık Dünya devletleri *küreselleşmenin* ne safhada olduğunu fark etmiş ve diğer devletlerle işbirliği yapılmadan söz sahibi olunamayacağını anlamışlardır. Bu doğrultuda ülkemiz de; Tanzimatdan bu yana sürdürdüğü Avrupalılaşma çabalarına, değişen dünya şartlarını da göz önünde bulundurarak, devam ettirmektedir.

AB halen dünya üzerinde kurulmuş tüm Birlikler içinde Demokrasiye ve İnsan Haklarına en çok önem veren, yazılı anlaşmalarla bir araya gelmiş devletler topluluğudur.

Ülkemizde bu topluluğa üye olmak için üzerine düşeni yapmak zorundadır. Bu süreç sonrasında ülke insanımızda ve dolayısıyla toplumumuzda bir takım değişimler olacaktır. Bu değişimler Jandarma Teşkilatımızı da büyük ölçüde etkileyecektir. Öyleyse toplumun güvenlik örgütü olan Jandarma Teşkilatına bu değişimler nasıl yansımıştır yada yansiyacaktır? ... Tezimizde bu soruya cevap arayacağız. Araştırma ve kaynak taramasıyla bir takım sonuçlara varacağımızı umut ediyoruz.

Başta; çalışmamın her safhasında yol ve yöntem gösteren tez danışmanım Sayın **Doç.Dr. Mimar TÜRKKAHRAMAN**'a çok teşekkür ederim. Ayrıca derslerinde aydınlatıcı fikirlerinden yararlandığım, Sosyoloji bölümü öğretim üyeleri **Doç.Dr. Vehbi BAŞER** ve **Yard.Doç.Dr. Dolunay ŞENOL**'a da teşekkür ederim.

Tezimin hazırlanması sürecinde bana büyük destek olan, sabır ve anlayış gösteren **sevgili eşimde** çok teşekkür ederim.

Haydar PEKDOĞAN

KİŞİSEL KABUL/AÇIKLAMA

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde Jandarma Teşkilatında İnsan Hakları Açısından Yapılan Değişiklikler” adlı çalışmamı, ilmi ahlak ve geleneklere aykırı bir yardıma başvurmaksızın yazdığımı ve faydalandığım eserlerin bibliyografyada gösterdiklerimden ibaret olduğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu şeref ve haysiyetimle doğrularım.

Haziran, 2004

Haydar PEKDOĞAN

ÖZET

Kişinin doğumla birlikte yaşam süreci başlar ve birey olur. Toplum içinde yaşarken bazı değerler kazanır ve o doğrultuda yaşamını sürdürmeye başlar. Yaşam ilerledikçe farklı zorluklarla karşılaşır ve bu zorlukların üstesinden gelmesi gerekir. İnsan düşünen varlık olduğu için dinamik bir yapıya sahiptir ve her zaman değişime açıktır. Dolayısıyla bireylerden oluşan toplumda zamanla değişime uğrar ve kimi zaman bu değişimler çok hızlı seyrederken kimi zamansa yüzyıllarca devam eder.

Maslov'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde aritmetik bir şekilde sıraladığı gibi; bireyler önce fizyolojik ihtiyaçlarını; sonra güvenlik ihtiyaçlarını gidermeye çalışırlar. Yalnız güvenlik ihtiyacı beş kişilik bir grup için sadece bir barınak bulmaktan ibaretken, toplumdaki güvenlik ihtiyacı biraz daha geniş yelpazede anlam bulmaktadır.

İşte bu sebeplerle günümüz dünyasında birbirleriyle yakın ilişkilerde olan toplumlar ortak güvenlik sistemi geliştirmişlerdir. Şuanda hem ekonomik hem de politik anlamda etkin bir birlik olarak Avrupa Birliği görülmektedir. Ülkemiz de yaklaşık iki yüzyıldır, dış politikasında Avrupa'ya yönelmiştir ve AB'ye tam üye olabilmek için çalışmaktadır.

Bu çalışmalarını sürdürürken, bireylerin güvenliğinin garantisi olmak durumunda olan kolluk kuvvetleri de bazı değişimlere uğrayacaktır. Bu değişimlerin özellikle İnsan Hakları açısından olması gözardı edilemez bir gerçektir. Çünkü güvenliğin temelinde insan olgusu vardır. Bireyin güvenliği sağlanırken özgürlüğünden ödün vermesi beklenemez. Şunu da belirtelim ki; özellikle 11 eylül terör saldırısından sonra dünyada güvenlik mi? Yoksa özgürlük mü? Sorusu sorulmaya başlandı. Hangisinin diğerine tercih edileceği düşünölmeye başlandı. Çünkü güvenliğin, özgürlüğü kısıtlamak zorunda olduğu görüşünü savunanlar bulunmaktadır. Ama en doğrusu bireyin *özgürlüğünü güvenlik içinde yaşamasıdır*.

AB süreci boyunca toplumsal kavramlar, olgular ve semboller, devlet-birey ilişkisi ve konumuz açısından da İnsan Hakları anlayışı zamanla değişime uğramak zorundadır. Değişimlerin Jandarma'ya yansması doğaldır.

Anahtar kelime : Avrupa Birliği, Kolluk kuvvetleri, İnsan Hakları, Toplumsal Değişim, Jandarma Genel komutanlığını çalışmaları.

ABSTRACT

Human life which starts with birth process and human being becomes an individual by living in a society and he gets values and goes on his life with this direction, In this life process he meets some difficulties and tries to get over these problems. As a thinking being human has a dynamic structure and always ready to change. So, society can be change as the people in it. Sometimes these changes can be very quick while the others goes on centuries.

As in Maslow "Necessities Hierarchy" physical necessities are prior than safety necessities. But safety necessity for a society is more important than safety necessity for a group with five member.

Because of these, today some societies which have close relationship develop common security systems. At the moment the European Union has been seen as an important Union. For two centuries, Turkey heads towards Europe in his exterior politics, and tries to be a member of European Union.

While continueing these Works, securities, which are responsible for individuals security, get some changes. These changes are of course comprises human rights. Because Human Rights are on the basic of security. While the security of person is provided his compensating can not be expected. After the terror of 11 September., questions of "freedom or security" are raised in people mind. Because there are some people who are in the thought of security restricts freedom. On the contrary, the proper one is people's living their freedom with in safety.

Through European Union, social concept, social facts, symbols, state-individual relationship and the thought of Human Rights must change day by day. These changes also reflect on the Organization of Genderme.

Key Words : European Union, Security Forces, Human Rights, Social Changing, Genderme Basic Commandership.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR.....	I
KİŞİSEL KABUL/AÇIKLAMA.....	II
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
KISALTMALAR.....	IX
GİRİŞ.....	X
BİRİNCİ BÖLÜM	
AVRUPA BİRLİĞİNİN TARİHSEL ALT YAPISI.....	1
1.1. SOSYOLOJİK AÇIDAN BİRLİK KAVRAMI VE AVRUPA BİRLİĞİ.....	1
1.1.1. Menfaate Dayalı Birlikler	2
1.2. AVRUPA BİRLİĞİNİN KURULMASI.....	3
1.2.1. Avrupa Birliği Düşüncesi.....	3
1.2.2. Milletler Cemiyeti ve Briand'ın Girişimi.....	5
1.2.3. Avrupa'da Ekonomik Bütünleşmenin Başlangıcı.....	6
1.2.4. Avrupa Demir ve Kömür Topluluğu (AKÇT).....	7
1.2.5. Avrupa Birliğinin Genişleme süreci.....	9
İKİNCİ BÖLÜM	
AVRUPA BİRLİĞİ TÜRKİYE İLİŞKİLERİ.....	12
2.1. AB-TÜRKİYE İLİŞKİLERİNDE TARİHSEL SÜREÇ.....	13
2.2. TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ KRONOLOJİSİ.....	14
2.3. AVRUPA BİRLİĞİ ANLAŞMASI VE MAASTRİCHT KRİTERLERİ.....	31
2.3.1. Kopenhag Zirvesi.....	31
2.3.2. Helsinki Zirvesi.....	32
2.3.3. Katılım Ortaklığı Belgesi(KOB).....	32
2.3.4. Üyelik Kriterleri.....	33
2.4. AVRUPA BİRLİĞİ BÜTÜNLEŞMESİNDE ÜLKEMİZE SUNULAN ULUSAL PROGRAMIN GETİRDİĞİ YÜKÜMLÜLÜKLER.....	34
2.4.1. Politik Kriterler.....	34
2.4.2. Demokrasi, İfade Özgürlüğü, Hukukun Üstünlüğü, İnsan Hakları, Azınlıkların Korunması.....	34
2.4.3. Sivil Toplum Örgütlenmesi.....	36
2.4.4. İşkenceyle Mücadele.....	36

2.4.5. Gözaltı.....	38
2.4.6. İnsan Hakları İhlalleri Sonuçlarının Düzeltilmesi İmkanlarının Güçlendirilmesi.....	38
2.4.7. Devlet Memurları ve Kamu Görevlilerinin İnsan Hakları Konusunda Eğitimleri	39
2.4.8. Anayasanın ve İlgili Diğer Yasaların AB Müktesebatına Uyumu.....	39
2.4.9. Milli Güvenlik Kurulu.....	40
2.4.10. Ekonomik kriterler.....	40

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İNSAN HAKLARI İLE İLGİLİ ULUSLAR ARASI HUKUKİ DÜZENLEMELER

VE BUNLARIN TARİHSEL GELİŞİMLERİ.....41

SOSYOLOJİK AÇIDAN ÖZGÜRLÜK VE İNSAN HAKLARI KAVRAMLARI.....42

3.1. İNSAN HAKLARI TARİHSEL GELİŞİMİ.....44

3.1.1 Magna Carta (Büyük Şart – 1215).....46

3.1.2. Haklar Kanunu (Bill Of Rights – 1689).....47

3.1.3. Amerikanın İnsan Hakları Bildirgesi (1776).....47

3.1.4. Fransız İnsan Hakları Bildirgesi (1789).....48

3.2. OSMANLININ SON DÖNEMİNDEN GÜNÜMÜZ TÜRKİYE'SİNE

KADAR İNSAN HAKLARI GELİŞİM SÜRECİ.....48

3.2.1 Osmanlı Devletinde İnsan Haklarının Gelişimi.....48

3.2.2. Türkiye Cumhuriyeti 'nde İnsan Haklarının Gelişimi.....53

3.3. İNSAN HAKLARINA VE TEMEL ÖZGÜRLÜKLERE İLİŞKİN

BAŞLICA ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER.....61

3.3.1 Birleşmiş Milletler Sözleşmeleri.....61

3.3.2. Avrupa Konseyi Sözleşmeleri.....63

3.4. İNSAN HAKLARI İLE İLGİLİ ANLAŞMALAR64

3.4.1. Uluslararası Hukuk – Türk Hukuku İlişkisinin İnsan Hakları

Açısından Genel Değerlendirilmesi.....64

3.4.2. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi.....64

3.4.3. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi.....65

3.4.4. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Türk Hukuk Sistemindeki Yeri.....67

3.4.5. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Denetim Organları.....67

3.5. TÜRKİYE'DE İNSAN HAKLARI İLE İLGİLİ KURULUŞLAR.....71

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

JANDARMA GENEL KOMUTANLIĞININ İNSAN HAKLARI ALANINDA

YÜRÜTTÜĞÜ FAALİYETLER.....77

4.1. KOLLUK YETKİLERİ VE İNSAN HAKLARI.....77

4.2. KOLLUK YETKİLERİNİN KULLANILMASINDA DİKKAT EDİLMESİ

GEREKEN TEMEL PRENSİPLER.....79

4.2.1. Kolluğun Görevleri.....79

4.2.2. Kolluk Yetkilerinin Kullanılmasında Uyulması Gereken Temel Prensipler...81

4.3. BAŞLICA KOLLUK YETKİLERİNİN İNSAN HAKLARI AÇISINDAN

İNCELENMESİ.....82

4.3.1. Zor ve Silah Kullanma Yetkisi.....83

4.3.2. Yakalama Yetkisi.....85

4.3.2.1. Yakalama ile kolluk yönünden doğan yetkiler.....86

4.3.2.2. Yakalanan kişinin hakları.....87

4.3.3. İfade Alma.....91

4.3.4. Arama Yetkisi.....94

4.3.5. El koyma Yetkisi.....96

4.3.6. İletişimin Dinlenmesi.....98

4.3.7. Kayıt ve Verilerin İncelenmesi.....98

4.3.8. Gizli izleme.....98

4.3.9. Gizli Görevli Kullanılması.....98

4.3.10. Zorla Getirme.....99

4.4. KOLLUK YETKİLERİNİN KULLANILMASIYLA İLGİLİ İHLAL

İDDİALARI VE İHLAL İDDİALARININ ÖNLENMESİ İÇİN DİKKAT

EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR.....100

4.4.1. Zor Kullanma Yetkisinin Sınırının Aşıldığı İddiası.....100

4.4.2. Yaşama Hakkının Yeterince Güvence Altına Alınmadığı İddiası.....101

4.4.3. İşkence ve Kötü Muamele İddiaları.....102

4.4.4. Kişi Özgürlüğü ve Güvenliğine Yönelik İhlal İddiaları.....103

4.4.5. Özel Yaşam Alanına Keyfi Müdahale İddiaları.....104

4.4.6. Hak Arama Özgürlüğünü İhlal İddiaları.....104

4.4.7. İddiaları ortadan kaldırmaya yönelik alınması zorunlu önlemler.....105

4.5. AVRUPA İŞKENCENİN ÖNLENMESİ KOMİTESİNİN 02-14 EYLÜL 2001 TARİHLERİNDE GERÇEKLEŞTİRDİĞİ ZİYARETE İLİŞKİN RAPOR ÖZETİ.....	105
4.6. AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİNİN KOLLUK UYGULAMALARI İLE İLGİLİ KARARLARINDAN ÇIKAN SONUÇLAR.....	110
4.7. İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ FAALİYETLERİ.....	111
4.7.1. Eğitimin Amacı.....	111
4.7.2. İnsan Hakları Şube Müdürlüğünün yürütmekte olduğu görevler.....	111
4.7.3. Jandarma Okullar Komutanlığında İcra Edilen Eğitim Faaliyetleri.....	112
4.7.4. Birliklerde Açılan İnsan Hakları Kursları.....	113
4.7.5. Birliklerde İcra Edilen İnsan Hakları Seminer ve Konferansları.....	113
4.7.6. Erbaş ve Erlere Verilen İnsan Hakları Eğitimi.....	114
4.7.7. İçişleri Bakanlığı Tarafından İcra Edilen İnsan Hakları Seminerleri.....	114
4.7.8. İnsan Hakları Eğitimi Türkiye Programı 1998-2007 Çerçevesinde İcra Edilen Faaliyetler.....	114
4.7.9. Avrupa Konseyi Polis Ve İnsan Hakları 2000'den Sonra Programı Çerçevesinde Yürütülen Çalışmalar.....	115
4.7.10. Diğer Faaliyetler.....	116
SONUÇ.....	118
KAYNAKLAR.....	123

KISALTMALAR

AAET	: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
AB	: Avrupa Birliği
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AİÖK	: Avrupa İşkencenin Önlenmesi Komitesi
AKÇT	: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AT	: Avrupa Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
C	: Cumhuriyet
CMUK	: Ceza Muhakeme Usul Kanunu
ÇASÖMK	: Çıkar Amaçlı Suç Örgütleriyle Mücadele Kanunu
J.Gn.K.	: Jandarma Genel Komutanlığı
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
MSMK	: Meşhut Suçların Muhakeme Usulü Kanunu
PVSK	: Polis Vazife ve Selahiyetleri Kanunu
s.	: Sayfa
TCK	: Türk Ceza Kanunu
vb.	: ve benzeri

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu

Toplumda yaşayan herkesi aynı derecede ilgilendiren İnsan Hakları kavramı çoğu zaman hukukla ilişkilendirilir. Ama şunu unutmamak gerekir ki, kanunlarla ne kadar garanti altına alınırsa alınsın bireyin kendi ahlaki yapısı ve davranışları asıl kıstastır. Kendini gerçekleştirme seviyesine gelmiş bireylerden oluşan toplumlar bu konuyu özümsemişlerdir. Kişi sadece ihtiyaç duyduğu zamanlarda haklarına başvurmamalı, her zaman bunun bilincinde olarak davranmalıdır. Yasalardan çekindiği için değil, gerçekten inandığı için ve bir gün kendisinin de ihtiyaç duyacağını düşünerek hak ve hürriyetlerini düşünmelidir.

Günümüz toplumlarında teknoloji ön plandadır. Ama her şeyin temelinde insan olgusu olduğu unutulmamalıdır. Toplumların gelişmişlik düzeyi, farklı değerlere sahip olan bireylerinin birbirlerine olan saygılarıyla yakından ilişkilidir.

Toplumlarda kişilerin daha huzurlu ve daha güvenli yaşayabilmeleri için çeşitli teşkilatlar kurulmuştur. Ülkemizde de Jandarma Teşkilatı bunlardan birisidir. Kanunların kırsal alanda takipçisi olan Jandarma personelinin, öncelikle kanunları çok iyi biliyor ve uyguluyor olması gerekir.

Bizde bu çalışmamızda Avrupa Birliğine aday ülkemizin; tam üyelik şartlarını yerine getirirken, Jandarma Teşkilatında ne gibi değişimlerin zorunlu hale geldiğini, bu konuda neler yapıldığını ve yapılması gerektiğini değerlendireceğiz. Avrupa Birliğinin temel ilkelerinden birisi de *İnsan Haklarına Saygılı Devlet* anlayışıdır. İşte bu konuda Jandarma Teşkilatının büyük sorumluluğu vardır. Özellikle Kolluk Kuvvetleri görevlerini ifa ederken sahip olduğu yetkileri doğru kullanmalıdır. Amacın hizmet vermek olduğu asla unutulmamalıdır.

Çalışmanın Amacı

Çalışmanın en temel amacı, kolluk kuvvetleri olarak kırsal alanda kanunların takipçisi olan Jandarma'nın; kolluk yetkilerini kullanırken uygulamada yapmış olduğu hatalara dikkati çekmek ve bunların giderilmesi için neler yapılabileceğini belirlemektir. AB'ye tam üye olma yolunda olan ülkemiz Jandarmasının üzerine düşen sorumlulukları tespit etmek ve bu konuda yapılan/yapılmakta olan ve en önemlisi de daha neler yapılması gerektiğini açıklamaktır. Her türlü işleminde **Hukuk**'u rehber edinmesi gerektiği ortaya konmuştur.

Çalışmanın Yöntemi

Literatür taraması niteliğinde olan birinci el ve ikinci el Türkçe ve yabancı kaynaklardan yararlanılmıştır. Kaynaklar; Jandarma Genel Komutanlığı, Jandarma Okullar Komutanlığı, Jandarma İnsan Hakları Şube Müdürlüğü, Milli kütüphaneden temin edilmiştir.

Çalışmanın Planı

Hazırlamış olduğumuz bu tez dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Avrupa düşüncesinin nasıl oluştuğunu, tarihsel alt yapının nasıl şekillendiği ve günümüzde Avrupa Birliğinin kurumları ile ilgili bilgiler verilmeye çalışıldı. İkinci bölümde Avrupa Birliği Türkiye ilişkileri başlığıyla, günümüze gelinceye kadar yaşanan süreçten bahsedilmiştir Bu çerçevede Türkiye'nin AB üyeliğindeki tarihsel serüvenine değinilmiş ve ülkemize sunulan ulusal Program çerçevesinde bir de değerlendirme yapılmıştır. Üçüncü bölümde İnsan Hakları ile ilgili Uluslararası hukuki düzenlemeler ve bunların tarihsel gelişimlerine değinilmiş, ülkemizdeki süreç değerlendirilmiştir. Dördüncü bölümde Jandarma Genel Komutanlığının İnsan Hakları alanında yürüttüğü faaliyetlere değinilmiştir. Aslında tezimizin sonucunu da oluşturan, Kolluk yetkilerinin değerlendirilmesi yapılarak, yapılan yanlışlara dikkat çekilmiştir. Bu yanlışların giderilmesi için yapılan mesleki ve hukuki eğitimlerin neler olduğu ve daha nelerin yapılması gerektiği araştırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİNİN TARİHSEL ALT YAPISI

Bu bölümde Avrupa birliği ile ilgili kavramları açıklayacağız. Tarihsel gelişimi içerisinde ele alarak, yazılacak olanlara bir temel oluşturacağız. Avrupa Birliği düşüncesinin oluşumuna ve bugüne kadarki gelişim sürecine değineceğiz. Fazla derinlemesine inilmeden özellikle sosyolojik boyutu ele alınacaktır. Sosyolojik olarak Avrupa Birliğini tarihten bağımsız olarak incelemek mümkün değildir. Sosyoloji, en az diğer bilimlerle olduğu kadar tarih bilimi ile de ilişkilidir. Ancak tarih, olay ve olguları, zaman ve mekan boyutları içinde somut bir biçimde tespit eder. Sosyoloji ise bu tarihi olayları zaman ve mekandan soyutlamak suretiyle yorumlamaya çalışır.

Genel olarak bugünü ve yarını görebilmek dünü bilmekle mümkündür. Sosyoloji sosyal olayların sebep ve neticeleri üzerinde durduğu için tarihten faydalanmaktadır.¹ Bizde Avrupa Birliğinin tarihini inceleyecek ve gelişmeleri değerlendirerek bugünü anlamaya çalışacağız. Bu yolla konumuzu daha iyi kavramak için de iyi bir zemin hazırlamış olacağız.

1.1. SOSYOLOJİK AÇIDAN BİRLİK KAVRAMI VE AVRUPA BİRLİĞİ

Dünya siyasi tarihi incelendiğinde birlik kavramının önce düşünce alanında ortaya çıktığı görülür. Düşüncelerin olgunlaşmasından, uygun koşulların oluşmasından sonra uygulamaya dönüşmüştür. Birlik kelimesinin literatürde oldukça geniş bir kullanım alanı vardır. Dünyada belirli amaçlara ulaşmak maksadıyla, ülkeleri yada sektörleri bir araya getirmek için ortaya atılan çok sayıda birlik kavramı vardır.

Bugüne kadar ekonomik, siyasi, askeri, federal, konfederal, uluslar üstü birlik kavramları ortaya atılmıştır. Bu kavramlarda kullanılan birlik (union) kelimesi sözlükte “bazı spesifik amaçlar için ulusları, devletleri, siyasi partileri vs. grup halinde bir araya getiren yada bağlayan”² kuruluşlar anlamında kullanılmaktadır.

Ord.Prof.Dr Sulhi Dönmezer Birlik kavramını şu şekilde tanımlar. “insanların, belirli bir takım amaçlarını gerçekleştirmek üzere oluşturdukları uzmanlığa dayalı gruplardır.”³ der. Bu Birlikler menfaate dayalı birliklerdir.

¹ ULRICH Plan; Yakın Doğuda Sosyal Gruplar, Çev: Zeki ARSLANTÜRK, İşletme Dergisi, Erzurum 1980, s.17-18

² Webster's New Word Dictionary, s.213

³ DÖNMEZER Sulhi, Sosyoloji, İstanbul 1990, s.232

1.1.1. Menfaate Dayalı Birlikler

Özellikleri genel olarak şöyledir⁴;

1) Bu Birlikler ileri derecede biçimsel, resmi, kişisel olmayan, rasyonel ve yazılı kurallara bağlıdır,

2) Birliğin sınırları genişledikçe üyeler, Birlik için çalışmakla beraber, birlikte çalışmadıkları için ve üyelerin kudret ve uzmanlıkları da farklı bulunduğundan birleştirici fonksiyonun yerine getirilmesi zorlaşmaktadır.

3) Menfaat Birliklerinde sözleşme ilişkileri ve otorite egemendir.

4) Menfaat Birliklerinin üyelerinde aynı nitelikler, benzerlikler yoktur. Birliğin, üyelerin kişisel özel hayatlarına karşı ilgisi yoktur. Dolayısıyla Menfaat Birliklerinden oluşan uygar toplumlarda kişi hürriyeti çok daha önemli bir yere sahiptir.

Birlik oluşturan devletler uygun koşulların oluşması durumunda birlikten kuvvet doğar mantığı ile ortak amaçları gerçekleştirmek için birlikte hareket ederler. Federal birlikte, federe devletler egemenlik haklarından vazgeçerler ve kolektif bir devlet halinde bir araya gelirler. Federal Devlet, kendisine anayasa ile devredilen alanlarda yetkilerini kullanır ve kararlar oy çokluğu ile alınır. Konfederasyonda, konfedere devletler daha gevşek bir yapıda birbirlerine bağlıdırlar. Konfederasyonda üye devletler ulusal egemenliklerini muhafaza ederler. Birlik içinde kararlar oybirliği ile alınır.⁵

Avrupa Birliği kavramı federal ve kon federal birlikten farklı ve daha yeni uluslar üstü birlik kavramını içermektedir. Bu kavramın bir devlet şekli olmaktan daha çok, bir uluslar arası ilişkiler stratejisi olarak algılanması daha doğru olacaktır. Bu yeni stratejiyi birlik oluşturma kavramı içinde açıklayabiliriz. “Birlik oluşturmada devletler geleneksel devlet yetkilerinden belirli bir kısmını, belirli amaçların sağlanması için devletlerden bağımsız olarak çalışan uluslar üstü bir otoriteye devreder. Bu kurumun kendine özgü yönetim yapısı bulunmaktadır. Yönetimde görev alanlar, üye devletlerden seçilen veya atanan kişilerden meydana gelmesine rağmen üye devletleri değil, uluslar üstü kurumu temsil etmektedirler. Birliğin çıkarları ön plandadır. Üye devletler uluslar üstü kurumun kendisine verilen yetkiler çerçevesinde almış olduğu kararlara uymak zorundadırlar.”⁶

⁴ DÖNMEZER Sulhi, Sosyoloji, İstanbul 1990, s.232-233

⁵ BOZKURT Veysel, Avrupa Birliği ve Türkiye, İstanbul 1997, s.30-31

⁶Türkiye'nin Dış Politikasında Avrupa Birliği ve Alternatifleri, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul 2001, s.2

Avrupa Birliği hakkında farklı yorumlar bulunmaktadır.

“Ulus devletler sağlam bir biçimde toprak temeline dayanmaktadır, ancak AB'nin ‘kendi’ topraklarının tařıdđı anlam daha belirsizdir. AB, kendi toprakları üzerinde doğrudan bir yonetime sahip değildir ve sınırları kesin olarak belirlenmemiştir, çünkü yakın gelecekte sayısı bilinmeyen başka devletlerin de üye olarak kabul edilmeleri olasıdır. AB'nin varlığı dağınıktır: birlik anlaşmalarının yapıldığı kimi dış devletler bulunmaktadır. Ulus-devlete karşıt biçimde, AB'nin yonetsel büroları arasında açık bir hiyerarşi yoktur.”⁷

1.2. AVRUPA BİRLİĞİNİN KURULMASI

Avrupa Birliği bir anda kurulmuş bir birlik değildir. Uzun aşamalı bir süreçten sonra şuandaki durumuna gelmiştir. Öncelikle Avrupa Birliği düşünceyi oluşmuş daha sonra farklı Avrupa ülkeleri belirli konularda ortaklıklar yapmışlardır. Öncelikle askeri, ekonomik, siyasal vb. gibi konularda birlikte hareket etmeye çalışmışlardır. Daha sonrada bu küçük aileyi genişletme ve geliştirme sürecine girmişlerdir.

1.2.1. Avrupa Birliği Düşüncesi

Avrupa birliği düşüncesinin köklerinin ortaçağa kadar dayandığını dile getiren görüşler vardır. Michael Florin ski, “ortaçağdan itibaren Avrupa bütünleşme çabalarında temel fikirlerin, uluslar arası uyumazlıkları ortadan kaldıracak bir mekanizmanın oluşturulması ile barışın korunması”⁸ olduğunu ifade eder.

Uluslar üstü birlikleri devletler, devleti ise insan unsuru oluşurmaktadır. Güvenlik, insanoğlunun temel ihtiyaçlarındandır. Birliklerin kurulmasında güvenlik arayışı ön plana çıkmaktadır. “Ortaçağ Avrupa'sında ortaya atılan birlik düşüncesi ekonomik sebeplerden değil, Avrupa'nın doğu sınırlarında ve Akdeniz'de etkisi gittikçe daha güçlü hissedilen Türk tehlikesine dayanmakta idi.”⁹

Bunun yanı sıra Avrupa Birliğinin şu amaçla kurulduğunda söylenmektedir. “Yüzyıllardır birbirleriyle boğuşan birbirlerine karşı kanlı savaşlara girişen Avrupa ülkeleri, ulus devletlerin ortaya çıkmasından sonra, biri 20. yy başında 14-18 yılları arasında, diğer 39-45 tarihleri arasında olmak üzere iki büyük savaş geçirdikten sonra bir daha Avrupa da savaş olmamasının yollarını aramaya başlamışlardır. Özellikle

⁷ GIDDENS Anthony, Sosyoloji, Ankara 2000, s.376

⁸ FLORİNSKY Michael, Integrated Europe, 1955, s.4

⁹ CARUS Alperen; AB ve AB-Türkiye ilişkileri, Hisar Dergisi, Sayı 4, s.80, 1999-2000

Hitlerin 2. Dünya savaşı sırasında Avrupa'nın büyük bir kısmını işgal etmesi bu arayışları artırmıştır. 2. Dünya Savaşı'nın Almanya'nın mağlubiyetiyle sonuçlanması sonrasında Almanya Varsay antlaşmasıyla Doğu ve Batı Almanya olarak ikiye ayrılmıştır. Bunun yanında Almanya'nın 2. Dünya savaşında olduğu gibi aynı çılgınlıklara girişmemesi için silahsızlandırılmıştır. Bunun üzerine Avrupa'nın önde gelen devletleri Fransa, İngiltere, İtalya gibi ülkeler bir araya gelerek Almanya'nın nasıl kontrol altına alınabileceğini tartışmaya başlamışlardır. Bu tartışmalar sonucunda Almanya'nın kurulacak olan AKÇT sayesinde kontrol altına alınmasına karar verilmiş ve böylece Avrupa Birliği'nin temelleri atılmıştır.”¹⁰

Ayrıca Belçika eski Başkanlarından Paul-Henry Spaak'a göre “Avrupa Birliği'nin gerçek babası Sovyet lider Stalin'dir. Stalin ve saldırgan politikaları olmasaydı, Atlantik ittifakı doğmayacak ve Almanya'yı da içine alan Avrupa entegrasyonu gerçekleştirilmeyecekti”¹¹ diyerek bir başka boyuta dikkatleri çekmiştir.

Birliğin kurulmasının temelinde tek bir kriter yoktur. Genel olarak siyasal, dinsel, ekonomik ve askeri etkenlerin önemli bir rolü vardır. Buna dayalı olarak yapılan şu tespit çok önemlidir. “Düzenli ve zengin Avrupa için istikrarlı ve üreten bir Almanya'nın ekonomik katkısı gereklidir.”¹²

AB düşüncesinin temelleri ortaçağda atılmış, keşifler yolu ile Avrupa'da gittikçe artan ticaret, Avrupa Birliği düşüncesinin temel dinamiğini ekonomik ilişkiler kıstasına oturtmaya başlamıştır. 17. yy'da Emeri Cruce, 18. yy'da J.J. Rousseau, 19. yy'da ilk sosyologlardan biri kabul edilen Saint Simon ve ünlü filozof Kant gibi Avrupalı düşünür ve yazarlar Avrupa Birliğini destekleyen görüşlerde bulunmuşlardır.¹³

21. yy başlarında yaşanan 1. Dünya Savaşı ve savaş sonrası ortaya çıkan tablo ABD Başkanı Wilson tarafından dile getirilen Milletler Cemiyeti fikrinin Avrupa devletlerince kolay kabulünü sağlamıştır. Aynı zamanda bu durum Fransa ve İngiltere'nin lider konumunda yer almasına sebep olmuştur. Yalnız Milletler Cemiyeti bağlayıcı bir otorite ile donatılmadığı için etkili olamayacaktır. Avrupa Birliği konusunda en etkili isimlerden biri Kont Kalergi'dir. 1922'de Bonn'da bir genelge yayınlarak ‘Pan Avrupa Kongresi’ düzenlenmesine öncülük etmiştir. Kongrede Fransız Dışişleri Bakanı Briand ‘Pan Avrupa Birliği’ fahri başkanı seçilir. Kont

¹⁰ SOFUOĞLU Murat; AB'nin Kuruluş Amacı ve Klasik Egemenlik hakları, Açık Sayfa Dergisi Sayı 40, 2000, s.18

¹¹ SPAAK Paul-HENRİ; Avrupa'nın Birleşmesi, 1971, s.141

¹² BOZKURT Hayrullah, Avrupa Birliği ve EURO, Hisar Dergisi Sayı 4, 99-2000, s.161

¹³ BOZKURT Veysel, Avrupa Birliği ve Türkiye, İstanbul 1997, s.56

Kolergi'nin amacı Amerika, Rusya ve Britanya gibi güçlerin karşısına Federal Avrupa çıkarmaktır.¹⁴

1.2.2. Milletler Cemiyeti ve Briand'ın Girişimi

Milletler Cemiyeti Genel Kurulunda 1920 yılında konuşan Aristide Briand, Avrupa ülkelerinden gelen delegelere Avrupa Birliği kurulması hakkındaki düşüncelerini şu şekilde açıklamıştır.

“Coğrafi grupları teşkil eden halklar arasında, özellikle Avrupa halkları arasında bir tür federal bağ kurulmalıdır”¹⁵ demiştir.

Briand'a göre Avrupalılar, birbirleri ile her an bir araya gelebilmeli, çıkarlarını ilgilendiren konularda görüşebilmeli, ortak kararlar alarak tehlikelere karşı tek vücut olmalıdırlar. Tabi ki bu birlik temelde ekonomik bir birlik olacaktı. Çünkü Avrupa'nın karşılaştığı en önemli sorun ekonomik düzeydeydi. Ayrıca siyasi ve sosyal yönlerden de kurulacak bu birlik, egemenlik haklarına zarar vermeden yararlı sonuçlar doğuracaktı. Briand'ın bu önerisine destek, Çekoslovak devlet adamı Dr. Beneş ve Alman temsilcisi Dr. Stresemann'dan geldi. Avrupalı delegelerin kendi aralarında yaptıkları bir toplantıdan sonra Briand, görüşlerini bir muhtıradan derleyerek ilgili devletlere sunması hususundaki teklifleri kabul etti.¹⁶

17 Mayıs 1930'da Briand muhtırası, Milletler Cemiyetine üye 26 Avrupa Devletine dağıtıldı. Her ne kadar Briand Avrupa Federal Birliğinin kurulmasından söz etse de, muhtırasında federasyon kurulmasına ilişkin somut bir teklif yoktu. Muhtıradan kurulacak federasyona üye devletlerin, hiçbir şekilde egemenliklerinden fedakarlık etmek zorunda kalmayacağını ifade ediyordu. Briand, ortak dayanışmanın tüm yararlarını güvence altına alacak, ancak her üye devletin bağımsızlığına ve egemenliğine saygı gösterebilecek esneklikte bir federasyon öngörüldüğünü belirtmekteydi. Briand, Milletler Cemiyetine üye bütün Avrupa Devletlerinin temsil edileceği bir Avrupa Konferansı, bir Sekreteryaya ve bir de Daimi Siyasi Komiteden oluşan bir örgüt yapısı öngörmekteydi. Bu komite sadece bazı üye devlet temsilcilerinin katılacakları bir organ niteliğinde olacaktı. Toplantıları, Milletler Cemiyeti toplantıları

¹⁴ BOZKURT Veysel, Avrupa Birliği ve Türkiye, İstanbul 1997, s.56-57

¹⁵ KARLUK S.Rıdvan, Avrupa Birliği ve Türkiye, Ankara 1998, s.26

¹⁶ Türkiye'nin Dış Politikasında Avrupa Birliği ve Alternatifleri, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul 2001, s.22

ile aynı zamana rastlatılacak, ilgi duyan üye olmayan devlet temsilcileri de bu toplantılara katılabileceklerdi.¹⁷

Briand'ın hazırlamış olduğu muhtıra dokuz alanda işbirliğini öngörmekteydi.

- Genel ekonomik sorunlar.
- Ulaştırma ve transit.
- Avrupa'nın az gelişmiş bölgelerine sağlanacak olan krediler.
- Avrupa'da İş Hukuku, istihdam ve iş gücünün hareket etmesi.
- Avrupa Devletleri parlamentoları arası ilişkiler.
- Sanayi ve mülkiyet gibi konularda işbirliği yapılması.
- Sağlık açısından işbirliği yapılması.
- Sigortalar mevzuatı ve emeklilik konularında ülkeler arası işbirliği
- Avrupa Grupları da dahil idari yapının güçlendirilmesi.¹⁸

Briand planı, ekonomik sorunların çözümünün, siyasi sorunların çözümüne bağlı olduğunu düşünmekteydi. Briand, planının Milletler Cemiyeti dışında bir Avrupa Topluluğu anlamına gelmediğini ifade ediyordu. Aksine Avrupa'nın çıkarlarını Milletler Cemiyetinin öngördüğü ilkeler doğrultusunda ve kontrolü altında gözetmeyi amaçladığını savunuyordu. Ona göre Avrupa'da federal bir teşkilat kurulması Milletler Cemiyetinin başarıları arasında yer alacak ve diğer bölgelerdeki devletler tarafından da örnek alınabilecektir.¹⁹

Kurulacak Avrupa Birliği'nin Milletler Cemiyeti çerçevesi içinde ve ona bağlı olarak teşkil edileceğini vurgulamak için "Briand, bu birliğe Milletler Cemiyetine bağlı Avrupalı Devletlerin katılabileceğini, Cemiyet dışında kalan devletlerin Avrupa Devleti olsa dahi federasyona giremeyeceğini"²⁰ açıklamıştı.

1.2.3. Avrupa'da Ekonomik Bütünleşmenin Başlangıcı

Benelüks olarak bilinen ve 18 Temmuz 1932 tarihinde Hollanda, Belçika ve Lüksembourg arasında imzalanan Ouchy Sözleşmesi ile yaratılan Benelüks, Batı

¹⁷ ATALAY Ethem, AB'nin Vatandaşlarına Tanımış Olduğu Haklar, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Sayı 2, Haziran 1998, s.231

¹⁸ Türkiye'nin Dış Politikasında Avrupa Birliği ve Alternatifleri, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul 2001, s.26

¹⁹ Türkiye'nin Dış Politikasında Avrupa Birliği ve Alternatifleri, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul 2001, s.27

²⁰ Türkiye'nin Dış Politikasında Avrupa Birliği ve Alternatifleri, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul 2001, s.26

Avrupa'da gerçekleştirilen ilk ekonomik birleşme olması açısından çok önemlidir. Benelux ismi Ouchy anlaşmasıyla bir araya gelen üç ülkenin baş harflerinin birleşmesinden oluşur.²¹ Bu gelişmeler Avrupa Birliğine giden yolda atılan adımlardır.

Avrupa 1950'lerde birlik yolunda önemli adımlar atmıştır. Avrupa'yı buna, 9 Mayıs 1950 tarihinde bir Fransız hükümet bildiriyle açıklanan ve o tarih deki Fransız Dışişleri Bakanı Robert Schuman'ın adı ile anılan, plan yönelmiştir. Eski Milletler Cemiyeti genel sekreteri Jean Monnet'nin tasarısına dayanan Schuman Planı, Avrupa'da barışın kurulabilmesi için Fransız-Alman dostluğunun şart olduğunu belirtiyor ve bu çekirdek etrafında Avrupa'nın bütünleşmesi gerektiği görüşünü huzur için esas alıyordu. Bu plana göre, yıllardır süren Fransız-Alman çekişmesini ortadan kaldırmanın yolu, yüksek bir otoritenin yönetimi altında, Fransız –Alman ortak kömür ve çelik üretimini sağlamak ve bu örgütü bütün Avrupa Ülkelerinin katılımına açık tutmaktı.²²

Kömür ve çeliğin üretimi ve dağıtım alanında üyelerin, ulusal egemenlik haklarının bir kısmını devrettikleri, uluslar üstü bir kurum yaratılmalıydı. Kömür ve çelik üretiminde Avrupa'yı kapsayacak uluslar üstü bu kurum, hedeflenen Avrupa Federasyonunun ilk basamağını oluşturabilirdi. Almanya, Hollanda, Belçika, Lüksembourg ve İtalya Schuman planının ilkelerini kabul ettiler. Böylece görüşmeler başlamış oldu.²³

1.2.4. Avrupa Demir ve Kömür Topluluğu (AKÇT)

Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşma, 50 yıl geçerlidir. AKÇT resmen kurulunca, yüksek otoritenin başkanlığına Jean Monnet atanmıştır. Topluluğun merkezi Paris olmasına rağmen, ortak meclis devamlı olarak Avrupa Konseyi'nin Strasbourg'daki salonunda faaliyetlerini yürütmektedir. 10 Şubat 1953'de çelik için bir ortak pazar kurulmaya başlanmıştır. Geçiş döneminin 9 Şubat 1958 tarihinde son bulması ile, kömür ve çelik ürünlerinde Avrupa'da bir ortak pazar yaratılmıştır. Böylece kartel niteliği ağır basan Paris Antlaşması ile altı Batı Avrupa ülkesi arasında kömür, demir cevheri, hurda demir ve çelik ürünleri ticaretine konan kısıtlamalar tamamen

²¹ KARLUK Rıdvan, Avrupa Birliği ve Türkiye, Ankara 1998, s.3

²² KARLUK Rıdvan, Avrupa Birliği ve Türkiye, Ankara 1998, s.3-5

²³ SPAAK Paul-HENRİ; Avrupa'nın Birleşmesi, 1971, s.147-149

kaldırılmış, topluluk dışında kalan ülkelere ortak gümrük tarifesi uygulanmaya başlanmıştır.²⁴

AKÇT'nun amaçları, üye ülke ekonomilerinin gelişmesine katkıda bulunmak, tam istihdamı gerçekleştirerek işsizliği önlemek ve hayat seviyesinin yükseltilmesini sağlamaktır. Ayrıca, sektörde tekelleşmenin önlenmesi, yatırımların hızlandırılması ve işçilerin konut edinmelerine yardımcı olunması da amaçlar arasında bulunmaktadır. AKÇT'nun temel ilkeleri, Antlaşmanın 2,3,4 ve 5 inci maddelerinde yer almış, 2 nci maddede genel ilkeler ortaya konulmuştur. 3 ücü madde ayırım yapılmamasına ayrılmış, 5nci madde bürokrasiden uzak çalışılmasını amaçlamıştır.²⁵ Öz olarak bu maddelerle “ kömür ve çelik ticaretinde serbestlik, pazarlardaki sınırlama ve ayrıcalıkların ortadan kaldırılması, yüksek otoritenin özel durumlarda müdahalesi, işçilerin serbest dolaşımı”²⁶ garanti altına alınmak istenmiştir.

AKÇT kurulduğunda; Yüksek Otorite, Bakanlar Konseyi, Danışma Komitesi, Ortak Meclis ve Adalet Divanından oluşan 5 organa sahipti. 8 nisan 1965 tarihinde imzalanan Birleşme Anlaşması ile üç Avrupa topluluğunun yönetici organları tek bir organ olmuştur. AKÇT'nin Yüksek Otoritesi, AET ile EURATOM' un komisyonları, tek bir Avrupa Toplulukları Komisyonuna dönüşmüştür. Ayrıca üç topluluğun konseyleri de birleştirilmiştir. Avrupa Toplulukları Komisyonu, her üç topluluğunda yürütme organı olmuştur.²⁷

Günümüzde AKÇT'nun sadece Danışma Komitesi bulunmaktadır. AKÇT'nin diğer iki Topluluktan ayrı bir işletme bütçesi vardır. Topluluk, Brüksel ve Lüksembourg'da çalışmaktadır.

1972 ve 1974 yılları arasında yapılan Paris Toplantılarında 1980'den önce Avrupa Birliğinin gerçekleştirilmesi hedefi ilan edilir. Bu amaç Belçika Başkanı Leo Tindemans'ın hazırladığı Tindemans Raporu ile ortaya konulur. Rapor ekonomik birliği ve ortak dış politika izlenmesini ve 1980 yılına kadar birlik sürecinin tamamlanmasını öngörmektedir. Ancak hedef istenildiği gibi gerçekleştirilemez.1970 sonrasında kurulan Avrupa Siyasi İşbirliği ve 1979'da kurulan Avrupa para sistemi bu amaca yönelik olumlu gelişmelerdir. 1 Temmuz 1987'de Tek Avrupa Senedi yürürlüğe girer. Bu belge ile Avrupa Birliği hedefi bir kez daha tekrarlanmış olur. Bu doğrultuda 1992 yılına

²⁴ KARLUK Rıdvan, Avrupa Birliği ve Türkiye, Ankara 1998, s.5

²⁵ KARLUK Rıdvan, Avrupa Birliği ve Türkiye, Ankara 1998, s.5-6

²⁶ Harp Akademileri Komutanlığı yayımları, Türkiye'nin Dış Politikasında Avrupa Birliği ve Alternatifleri, İstanbul 2001, s.39

²⁷ KARLUK Rıdvan, Avrupa Birliği ve Türkiye, Ankara 1998, s.6-8

kadar bu pazarın kurulmasının hukuki ve teknik çerçevesi çizilir, dış politikada eşgüdüm sağlanır.²⁸

1.2.5. Avrupa Birliğinin Genişleme süreci

Birliği yöneten kurumlar şunlardır. Demokratik yollarla seçilen parlamento, üye devletleri temsil eden ve bakanlardan oluşan Konsey, Avrupa Devlet ve Hükümet Başkanları Doruğu, antlaşmaların koruyucusu olan Komisyon, Topluluk Hukukuna uyulmasını sağlayan Adalet Divanı ve birliğin mali yönetimini izleyen Sayış taydan oluşmaktadır. Ayrıca ekonomik, sosyal ve bölgesel çıkar gruplarını temsil eden çeşitli danışma kurulları vardır. Birliğin dengeli gelişimine katkıda bulunan projelerin finansmanını kolaylaştırmak amacıyla kurulmuş olan bir Avrupa Yatırım Bankası bulunmaktadır.²⁹

1990'da iki kez hükümetler arası toplantı yapılmış ve Avrupa Birliği Antlaşması hazırlanmıştır. Bu antlaşma 7 Şubat 1992'de Maastricht'de üye devletlerce imzalanır. Ancak anlaşma 1 Kasım 1993'te nihai olayla yürürlüğe girmesinden önce üye ülkelerde yapılan referandumlarda kabul oylarının kıl payı oy üstünlüğü ile onaylanır. Hatta Danimarka'da ilk oylamada reddedilip ikincide bazı ödünler verilerek kabul edilmesi sağlanır. Referandumlar gerçekten çok çetin geçer. Topluluk yurttaşları Avrupa Birliği girişiminin temelinde yatan hedeflerin hangi gerçekten doğduğunu ve ne sonuçlar getireceğini bilemezler.³⁰ Maastricht Anlaşması, temelinde ekonomik ve parasal birlik, Avrupa vatandaşlığı, ortak güvenlik ve dış politika konularını düzenlemektedir.

Son anda oy üstünlüğü ile kabul edilen AB'ne girme düşüncesi aslında ülkelerin birlik kurma aşamasında zorlandığını göstermektedir. AB temelleri atıldıktan sonra bu topluluk zamanla genişlemiş ve bir Avrupa yelpazesi oluşturmaya başlamıştır. AB'ne üye devletlerin birliğe dahil olma süreçlerine kısaca değinelim.

1961 yılında İngiltere, Danimarka, Norveç ve İrlanda topluluk üyeliği için ilk başvuruda bulunur. Ancak General De Gaulle İngiltere'yi veto eder ve üyeliğini engeller. Görüşmeleri kesen De Gaulle, bu dört ülkenin üyelik yolunu tıkar. 1967'de ikinci defa başvuran bu dört ülke, 22 Ocak 1972'de üyelik anlaşmasını imzalayacaklardır. İrlanda ve Danimarka'da referandumlar olumlu çıkar, ulusal

²⁸ BOCHART Klaus Dieter, Avrupa Bütünleşmesi, Ankara 1971, s.14

²⁹ <http://www.abgs.gov.tr>. Detaylı bilgi için bkz.

³⁰ BOCHART Klaus Dieter, Avrupa Bütünleşmesi, Ankara 1971, s.14-15

parlamentolar da anlaşmaya onay verir. Danimarka, İngiltere ve İrlanda 1 Ocak 1973 yılında topluluk bünyesine katılır. Norveç ise, referandum sonucunun olumsuz çıkması ile sürecin dışında kalır. Böylece üye sayısı dokuz çıkar. Yunanistan 1975 yılında üyelik için başvurur ve 1981’de topluluğa katılır. İspanya ve Portekiz 1977’de başvuruda bulunur, 1985 yılında on bir ve on ikinci üyeler olarak topluluğa katılırlar. 28 Nisan 1990’da Doğu ve Batı Almanya’nın birleşmesi ile Dublin’de toplanan devlet ve hükümet başkanları Demokratik Alman topraklarının AB’ye koşulsuz dahil edilmesini kabul eder. Artık Avrupa Birliği üyeliği cazip hale gelecektir. Avusturya, Finlandiya, İsveç ve Norveç üyelik görüşmelerine başlar. 1994’de başlayan görüşmeler olumlu sonuçlanır. Ancak Norveç halkı 1972’de olduğu gibi referandumda olumsuz oy kullanır. 1 Ocak 1995’den itibaren bu ülkelerin üyeliğiyle AB onbeş üyeye ulaşır. Bu gelişmeler AB’nin ekonomik ve politik gücünü artırırken, bazı sorunları da beraberinde getirir. AB ilk kurulduğundan farklı olarak, gelir düzeyleri değişik olan üyelere kurulu bir Birlik konumunu alır.³¹

Haziran 1993 Kopenhag Zirvesinde Avrupa Konseyi, AB’nin genişlemesinin Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerini kapsayacağını kabul etmiş, başvuruda bulunan ülkelerin tam üyeliğe kabul edilmeden önce karşılaması gereken kriterleri belirlemiştir. 1997 Lüksembourg Konsey Zirvesinde genişleme sürecinin başlatılması kararlaştırılmıştır. 10 Merkezi ve Doğu Avrupa ülkesi ile Kıbrıs ve Malta ile müzakere süreci 31 Mart 1998 tarihinden itibaren peyderpey başlatılmıştır. Aralık 2002 Kopenhag Zirvesinde, katılım müzakerelerinde büyük bir kısmı tamamlayan Bulgaristan ve Romanya dışındaki 10 aday ülkenin Mayıs 2004’te Topluluğa katılımı kararlaştırılmıştır

Avrupa; gelişen ve globalleşen dünyada güvenlik ve özgürlüğünü garanti altına almak için kurduğu bu birlik sayesinde, refah düzeyi yüksek halklara sahip olmayı amaçlamıştır. Ancak amaçladıkları bir devlet anlayışına ulaşmak için sadece kıta ülkelerinin yeterli olmayacağını farkındadırlar. Avrupa Birliği mal, sermaye ve hizmet kavramlarını kıtasal bir anlam kazanmasının sonucudur. Avrupa Birliği bünyesine dahil ettiği yada dahil etmeyi planladığı ülkelerde bazı kriterleri gözetmektedir. Çağdaş demokrasi anlayışını, hukukun üstünlüğünü, insan haklarına saygıyı temel şartlar olarak göstermektedir. İlişkilerinde bu unsurları vazgeçilmez olarak nitelemektedirler. Ancak ne kadar üzerinde çalışılırsa çalışılsın, en demokratik bildiğimiz batı ülkelerinde bile bu hususlar tam anlamıyla yerine getirilmiş sayılmaz.

³¹ GÜRAN Nevzat, Uluslar arası İktisadi Kuruluşlar, 9 Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir 1999, s.246

Türkiye’de bu amaçlar doğrultusunda çalışmalarını sürdürmektedir. Son yıllarda, özellikle de konumuzla ilgili olan insan hakları hususunda fark edilecek derecede gelişmeler kaydedilmiştir. Şimdi kısaca AB’nin organlarına değinip, daha sonraki bölümde Türkiye-AB ilişkilerini ele alacağız. Sonraki bölümlerde ise daha detaylı olarak Türkiye’de bilhassa Jandarma Teşkilatında yapılan ve yapılmakta olan insan hakları konusundaki değişiklik ve yenilikleri ele alacağız.

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

Ortaçağ Avrupasından sonra yapılan Rönesans ve reformlarla Batı, bilimde ve teknolojiye ilerlemeye başlamıştır. Özellikle matbaanın aktif olarak kullanılması, düşünce alanında yeni boyutlar kazandırmıştır. 1600'lü yılların sonunda Osmanlı'nın batı karşısındaki üstünlüğü gittikçe tükenir, dengeler artık tersine dönmeye başlar. Bu sebeple geçmişe baktığımızda Türk toplumunun 250 yıllık tarihsel gelişiminde karşımıza çıkan en belirgin özellik batıya yönelmedir. Batı'ya karşı ayakta kalabilmenin tek yolunun **Batılılaşmak** olduğu düşünülür. Bugün bile batılılaşmakla kültür yozlaşması çatışmaktadır. Batılılaşmayı "kültür asimilesi" olarak uygulayanlarla, bilim ve teknoloji transferi olarak anlayanlar bulunmaktadır. Bizde burada Batılılaşmakla, gelişmek ve daha medeni olmayı kastediyoruz. İşte bu amaçla Türkiye batıya yönelmiştir.

Batılılaşma çabaları Osmanlı'nın yerini Türkiye'ye bırakana kadar çeşitli yollarla devam eder. Gülhane Hattı-Hümayunu, Islahat Fermanı, Tanzimat devri, Meşrutiyet bu amaç için atılmış adımlardır. Tabii tarihte de günümüzde olduğu gibi batılılaşmayı, giyim-kuşam ve yaşam tarzı olarak anlayanlar ve uygulayanlar olur. Özellikle askeri, siyasal, sosyal ve edebi alanlarda batıya benzemeye çalışılır. O dönemde Ziya Gökalp tarafından ortaya konulan fikirler ön plana çıkmaktadır. İttihat ve Terakki Partisinin ideolojik çizgisini de onun fikirleri belirler. Gökalp, batılılaşma konusundaki düşüncelerini "Türk milletindenim, İslam ümmetindenim, Avrupa medeniyetindenim" anlatımı ile dile getirir. Yüzyıllar öncesinden oluşmuş Türk kültürünün değerlerini bir kenara bırakmadan batı medeniyetinin gerekli değerlerini almak şeklinde izah etmeye çalışır. Gökalp, "evet, biz Avrupa medeniyetine ciddi surette gireceğiz. Fakat o medeniyet içinde biz kendi kültürel değerlerimizle diğer Avrupalı medeniyet içinde ayrı kalacağız."³² derken aslında çok önemli bir noktaya dikkati çekmiştir. Çünkü Türk halkı her zaman özgürlüğünden ve bağımsızlığından taviz vermemiştir. Bunun en büyük örneği bittiği tükendiği düşünülen bir zamanda canla başla vermiş olduğu Kurtuluş mücadelesidir. Yalnız askeri başarı yeterli değildir. Bu konuda Atatürk'ün söylediği şu söz konuyu özetlemektedir. " Memleketimizi asrileştirmek istiyoruz. Bütün çalışmamız Türkiye'de asri, binaenaleyh batılı bir hükümet vücuda getirmektir. Medeniyete gitmek arzu edipte batıya yönelmemiş millet

³² GÖKALP Ziya, Türk Ahlakı, İstanbul 1975, s.179

hangisidir?”³³ diyerek Türk Toplumuna hedefi net bir şekilde gösterir. Yapmış olduğu inkılaplarda izlenmesi gereken yol güzergahıdır.

2.1. AB-TÜRKİYE İLİŞKİLERİNDE TARİHSEL SÜREÇ

İkinci Dünya Savaşından sonra oluşan bloklaşmalar Avrupa’yı siyasi, ekonomik ve güvenlik açısından ikiye bölmüştür. 1950’lerin Batı Avrupa’sı, hızla sömürgeciliğin tasfiye edildiği, sosyal devlet prensibinin yerleştiği ve liberal ekonominin tüm kurumlarıyla uygulandığı, demokrasi-insan hakları gibi evrensel değerlerin yerleştirilmeye çalışıldığı, artık hiçbir vatandaşını savaşlarda kaybetmeme noktasında da kararlı durumda bulunan bir blok haline gelmişti.³⁴ Diğer tarafta ise, demir perde ülkelerinin oluşturduğu blok vardı. Bu bloklar dünyada soğuk savaşları estirecektir. Kimi zaman savaşa ramak kalacak kimi zamansa birbirlerine meydan okuyacaktır. Günümüzde de varlığını sürdüren NATO işte bu rüzgarların esintisidir. Hem askeri hem de ekonomik anlamda güçlü olma çabalarının ağır bedelini tüm dünya ülkeleri ödeyecektir.

Türkiye de bulunduğu coğrafyada değişen dengelere ayak uydurmak zorunda kalmıştır. Jeopolitik öneme sahip olan Anadolu toprakların, sonsuza kadar tek sahibi olarak kalabilmek için politik, ekonomik ve güvenlik sistemlerinde önemli değişiklikler yapmıştır. Avrupa Konseyi ve NATO’ya üye olmuştur.

Türkiye ile AB arasındaki uzun maraton Adnan Menderes Başbakanlığındaki hükümetin AET’ye ‘ortak üye’ olarak katılma başvurusu ile başlar. Bu başvurunun önemli bir nedeni, Türk ihracatının Yunanistan’a tanınacak kolaylıkları nedeniyle daralması olasılığının giderilmesidir.³⁵ Tarih boyunca Türkiye’ye hasmane duygular besleyen Yunanistan AET’ye 8 Haziran 1959 tarihinde başvurmuştur. Türkiye, Yunanistan’dan hemen sonra AET’ye müracaatını yapar. Menderes hükümeti, henüz çok genç olan AET’ye hemen başvurur. O dönemde Zamanın Dışişleri Bakanı olan Fatin Rüştü Zorlu, “Yunanistan kendisini boş bir havuza atsa bile onu yalnız başına bırakmaya gelmez, tereddüt etmeden sizde atlayacaksınız”³⁶ açıklamasını yapar. Bu sözlerle de ifade edilmeye çalışılan, aslında Türkiye dış ilişkilerinde her zaman Yunanistan’ı göz önünde bulundurmuştur. Bu yaklaşımın Türkiye’nin menfaatine

³³ KUTAY Cemal, Bir Solukta Atatürk, Ankara 2002, s.102

³⁴ KAÇAR Bülent, Türkiye ile AB arasındaki Ticari ve Ekonomik İlişkilerin gelişimi, Ankara 1999, s.1

³⁵ DPT, Avrupa Topluluğu ile İlişkiler Başkanlığı, Yayın No: DPT 2230, AETB: 23, Eylül 1995, s.5

³⁶ KARLUK Rıdvan, AB ve Türkiye, İstanbul 1996, s.392

uygun olduğu düşünölmektedir. Çünkü zamanında AB'ye üye olan Yunanistan, genel anlamıyla AB içinde aleyhimize hareket etmektedir. Türkiye, her ÷lke gibi güvenlik içinde yaşayabilmek ve söz sahibi olabilmek için politik davranmak zorundadır.

“1959 yılında, Türkiye'ye daha kuruluşunun ilk yıllarından itibaren AET ile ilişki kurmaya iten etkenlerin başında politik nedenlerin yer aldığını görürüz. Bu durum, Türkiye'nin Batı dünyası içerisindeki konumunu koruma ve geliştirme açısından önemli sayılabileceği gibi, genç cumhuriyetin yeniden şekillenen dünya haritasındaki ve bulunduğu coğrafyadaki güvenlik arayışının da bir ifadesidir. 1959 yılında Yunanistan'ın resmen başvurusunun arkasından AET dışında kalma durumunda Batıdaki konumunu yitirme olasılığı Türkiye'nin de aynı tarihteki başvurusuyla neticelenmiştir.”³⁷

Türkiye'nin yapmış olduğu başvuru sonrası AET ile görüşmeler, 28 Eylül 1959'da başlamıştır. 27 Mayıs 1960 askeri darbesinin ardından ilişkiler sıkıntıya girse de 12 Eylül 1963'te Ankara antlaşması ile Türkiye uzun vadede Gümrük Birliğinin ve tam üyeliğin gerçekleşmesini sağlayacak metine başbakan İsmet İnönü aracılığıyla imzalanmıştır. 1970'li yıllara kadar AET-Türkiye ilişkileri Ankara antlaşması paralelinde yürütölür. “Türkiye ile AET arasında ortaklık ön gören Ankara Antlaşması, ‘hazırlık’, ‘geçiş’ ve ‘tam üyelik’ dönemlerini kapsayan üç aşamalı bir programa sahiptir.”³⁸

2.2. TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ KRONOLOJİSİ

Bu bölümde Türkiye-AB ilişkilerine kısaca değineceğiz. Asıl tez konusuna temel oluşturması maksadıyla genel çerçeveleri ele alacağız. Uzun bir maraton olan Avrupa serüveninin, Türkiye açısından önemli olan tarihi gelişimine dikkatleri çekeceğiz. Bu bölümde verilerin önemli bir kısmı Dışışleri Bakanlığından temin edilen broşürlerden derlenmiştir. İlk başvurudan itibaren, yıllara göre atılan adımlar ve ilişkiler kronolojik sıraya göre değerlendirilecektir.

1959

- **31 Temmuz:** Türkiye, AET'ye ortaklık için başvurdu.
- **11 Eylül:** AET Bakanlar Konseyi, Ankara ve Atina'nın Ortaklık başvurularını kabul etti.

³⁷KAÇAR Bülent, Türkiye ile AB arasındaki Ticari ve Ekonomik İlişkilerin gelişimi, Ankara 1999, s.1

³⁸ŞAHİNÖZ Ahmet, Avrupa Birliği Türkiye Araştırma ve Uygulama Merkezi Başkanlığı Ders Notları, Ankara 2000, s.398

- **28-30 Eylül:** Avrupa Toplulukları Komisyonu ile Türkiye arasındaki ilk hazırlık görüşmesi yapıldı.

1963

- **12 Eylül:** Türkiye ile AET'yi Gümrük Birliğine götürecek ve tam üyeliği sağlayacak olan Ortaklık Anlaşması (Ankara Anlaşması) imzalandı.
- **12 Eylül:** I. Mali Protokol imzalandı.

1964

- **1 Aralık:** Türkiye-AET Ankara Anlaşması yürürlüğe girdi. Birinci Ortaklık Konseyi toplantısı yapıldı.

1966

- **16-17 Mayıs:** Birinci Türkiye-AET Karma Parlamento Komisyonu Brüksel'de toplandı.

1968

- **9 Aralık:** Katma Protokol görüşmeleri başladı.

1970

- **26 Ekim:** İlk Gümrük İşbirliği Komitesi toplantısı yapıldı.
- **19 Kasım:** Ortaklık Konseyi'nde Katma Protokol metni kabul edildi.
- **23 Kasım:** Katma Protokol Brüksel'de imzalandı.
- **23 Kasım:** II. Mali Protokol imzalandı.

1971

- **5 Temmuz:** Katma Protokol, TBMM'de 69'a karşı 149 oyla kabul edildi.
- **22 Temmuz:** Senato, Katma Protokolü kabul etti.
- **1 Eylül:** Katma Protokol'ün ticari hükümleri "Geçici Anlaşma" ile yürürlüğe konuldu.

1972

- **13 Ocak:** Ortaklık Anlaşması'nın Topluluğa katılacak yeni ülkelerce de kabulünü sağlayacak Türkiye - AET müzakereleri başladı.
- **20 Temmuz:** Ortaklık Konseyi, 1.9.1972 tarihinde sona erecek olan "Geçici Anlaşma" süresini yıl sonuna kadar uzattı.

1973

- **1 Ocak:** Katma Protokol yürürlüğe girdi. Birinci gümrük indirimi ve konsolide liberasyon listesi uyumu yapıldı.
- **21 Mayıs:** Türkiye - AET genişleme görüşmeleri mutabakat ile sonuçlandı.
- **30 Haziran:** I. Genişleme Anlaşması (Tamamlayıcı Protokol) Ankara'da imzalandı.

1974

- **1 Ocak:** Tamamlayıcı Protokol ile ilgili geçici anlaşma yürürlüğe kondu.

1976

- **1 Ocak:** Türkiye, Katma Protokol'den kaynaklanan yükümlülüğünü yerine getirerek ikinci gümrük indirimi ve konsolide liberasyon listesi uyumunu gerçekleştirdi.

1977

- **12 Mayıs:** III. Mali Protokol Brüksel'de imzalandı.
- **1 Temmuz:** Topluluk tarafından Türkiye'ye tanınan yeni tarım tavizleri yürürlüğe kondu.

1978

- **4-11 Ekim:** Türkiye, Dördüncü Beş Yıllık Plan süresince yükümlülüklerinin dondurulması ve aynı dönem için yaklaşık 8 milyar dolarlık yardım yapılması talebinde bulundu.
- **30 Ekim:** III. Mali Protokol'ün onay işlemleri tamamlandı.

1980

- **30 Haziran:** Ortaklık Konseyi tarım ürünlerinin tamamına yakın bir kısmında Türkiye'ye uygulanan gümrük vergilerinin 1987 yılına kadar sıfıra indirilmesini kararlaştırdı. (1/80 sayılı Karar)

1981

- **25 Mart:** Milli Güvenlik Konseyi, AT'na tam üyelik başvurusu yapmak üzere hazırlıkların başlatılması kararını almıştır.

1982

- **22 Ocak:** Avrupa Topluluğu, Türkiye ile ilişkilerini dondurma kararı almıştır.

1986

- **16 Eylül:** Türkiye - AET Ortaklık Konseyi toplandı. Böylece 12 Eylül 1980 tarihinden itibaren dondurulmuş bulunan Türkiye-AET ilişkilerinin canlandırılması süreci başladı.

1987

- **14 Nisan:** Türkiye, AT'ye, Roma Antlaşması'nın 237 nci, AKÇT Antlaşması'nın 98 nci ve EURATOM Antlaşması'nın 205 nci maddelerine istinaden tam üye olmak üzere müracaat etti.
- **27 Nisan:** Türkiye'nin tam üyelik talebi Topluluk Bakanlar Konseyi tarafından incelenmek üzere Komisyon'a havale edildi.

1988

- **7 Kasım:** Türkiye -AET arasındaki ticari ve iktisadi sorunların ele alınması amacıyla oluşturulan uluslararası Geçici Komite (Ad-Hoc), birinci toplantısını gerçekleştirdi.
- **20-21 Aralık:** Ad-Hoc Komite ikinci kez toplandı ve Türkiye, 1978 yılında askıya aldığı yükümlülüklerini yerine getirmek üzere, hızlandırılmış bir takvimi Topluluğa verdi ve bu takvime işlerlik kazandırdı.

1989

- **18 Aralık:** AT Komisyonu, Türkiye'nin tam üyelik başvurusu konusundaki "Görüş" ünde (Avis), Topluluğun, kendi iç pazarını tamamlayabilme sürecinden önce (1992) yeni bir üyeyi kabul edemeyeceği ve Türkiye'nin katılmadan önce, ekonomik, sosyal ve siyasal alanda gelişmesine ihtiyaç duyulduğu hususlarına yer verdi.

1990

- **6 Haziran:** Topluluklar Komisyonu, Türkiye ile her alanda işbirliğinin başlatılması ve hızlandırılması konusundaki önlemleri içeren bir "İşbirliği Paketi"ni hazırlayarak Konsey'in olurlarına sundu.

1991

- **30 Eylül:** Ortaklık Konseyi 1986 yılından sonra ilk kez toplandı.

1991

- **6 Aralık:** Ortaklık Konseyi gibi bir ortaklık organı olan Türkiye - AT Ortaklık Komitesi de 1986'dan sonra ilk kez toplanmıştır.

1992

- **21 Ocak:** Türkiye - AT arasında bir Teknik İşbirliği Programı imzalandı.
- **9 Kasım:** Türkiye - AT Ortaklık Konseyi'nin 33 ncü dönem toplantısı yapıldı.
- **3 Aralık:** Türkiye - AT ilişkilerinin yürütülmesinde ortaya çıkan ticaret ve gümrüklerle ilgili teknik sorunların çözümü için kurulmuş olan ve 12 Kasım 1982'den beri toplanamayan Gümrük İşbirliği Komitesi, 10 ncü dönem toplantısını gerçekleştirdi.

1993

- **24-25 Şubat:** 9 Kasım 1992 tarihli Ortaklık Konseyi'nde, Ortaklık Komitesi gözetimi altında çalışması kararlaştırılan teknik komitelerden Gümrük Birliği Alt Komitesi toplantısı Brüksel'de yapıldı.

- **15 Temmuz:** Avrupa Parlamentosu PKK'ı bir terör örgütü olarak kınamıştır.
- **11-13 Eylül:** Türkiye ile AT Komisyon ve Konsey yetkilileri arasında işbirliğini geliştirici önemli görüşmeler yapılmıştır.
- **8 Kasım:** Ortaklık Konseyi'nin 34 ncü dönem toplantısı yapıldı.

1994

- **Temmuz:** AT Komisyonu, Gümrük Birliğinin, Türkiye-AT arasında 1963 yılında imzalanan Ankara Anlaşmasında belirtildiği şekilde gerçekleşmesini sağlayıcı ilkeleri tespit etmiştir.
- **19 Aralık:** Ortaklık Konseyi'nin 35 nci dönem toplantısı yapıldı.

1995

- **6 Mart:** Türkiye ile AB arasında Gümrük Birliği'nin gerçekleştirilmesi ile ilgili ve Gümrük Birliği döneminde uygulanacak usul, esas ve süreleri belirleyen 1/95 ve 2/95 sayılı kararlar Ortaklık Konseyi'nin 36 nci dönem toplantısında kabul edildi.
- **30 Ekim:** Ortaklık Konseyi, 1/95 sayılı Gümrük Birliği Kararı çerçevesinde, Türkiye'nin Gümrük Birliği'nin iyi işlemesi için gerekli teknik koşulları yerine getirdiğini tespit eden 37 nci toplantısını gerçekleştirdi.
- **13 Aralık:** 1/95 Sayılı Türkiye-AB Ortaklık Konseyi Kararı Avrupa Parlamentosu tarafından onaylandı (343 Kabul, 149 Ret, 36 Çekimser).
- **21 Aralık:** AB ile Türkiye arasında, AKÇT ürünlerini kapsayan Serbest Ticaret Anlaşması parafe edildi.

1996

- **1 Ocak:** Türkiye, AB ile entegrasyonunda 22 yıl süren "Geçiş Dönemi"ni 31 Aralık 1995 tarihinde tamamlayarak, 1.1.1996 tarihi itibarıyla, tam üyelik sürecinde "Son Dönem"e, sanayi ürünlerinde ve işlenmiş tarım ürünlerinde sağlanan Gümrük Birliği ile girmiştir.
- **7-15 Şubat:** AT Komisyonu ve Avrupa Parlamentosu Türkiye-Yunanistan arasındaki Kardak (İmnia) adası nedeni ile yaşanan sorunun barışçı yollardan çözümü çağrısında bulunmuştur.
- **19 Şubat:** Gümrük Birliği Ortak Komitesi 1 inci dönem toplantısı yapıldı.

- **24-26 Nisan:** AT Komisyon ve Konsey yetkilileri Türk Cumhurbaşkanı ve Başbakanı'nı ziyaret ederek görüş alışverişinde bulunmuştur.
- **4 Haziran:** Türk Başbakanı, AT Komisyon Başkanını Brüksel'de ziyaret ederek insan hakları ve terörist faaliyetler hakkında görüşmelerde bulunmuştur.
- **25 Temmuz:** Türkiye-AB AKÇT Anlaşması Brüksel'de imzalandı.
- **1 Ağustos:** Türkiye-AB AKÇT Anlaşması yayımlanarak yürürlüğe girdi.
- **30 Ekim:** AT Komisyonu hazırlamış olduğu raporda, Türkiye-AT Gümrük Birliği ilişkisinin son derece başarılı biçimde gerçekleşmekte olduğunu vurgulamıştır. Fakat raporda, Türkiye'nin ekonomik ve demokratik reformlar açısından aynı başarıyı gösteremediği; insan hakları ihlallerinin devam ettiği belirtilmiştir.
- **13-14 Aralık:** Dublin'de gerçekleştirilen Avrupa Zirvesinde, AT'nin Türkiye ile ilişkilerini daha da geliştirmesinin önemine değinilmekle birlikte; insan hakları konusu ile Kıbrıs ve Ege sorunlarının da altı çizilmiştir.

1997

- **20 Mart:** Ortaklık Komitesi 106 inci dönem toplantısı yapıldı.
- **14-16 Nisan:** Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu 40 inci dönem toplantısı yapıldı.
- **24 Nisan:** Ortaklık Komitesi 107 inci dönem toplantısı yapıldı.
- **29 Nisan:** Türkiye-AT Ortaklık Konseyi Lüksembourg'da toplanmış; Konsey Başkanı Türkiye'nin AT üyeliğine ehil olduğunu ve diğer tam üyeliğe başvuran ülkelerle birlikte, aynı kriterler altında değerlendirileceğini vurgulamıştır.
- **30 Mayıs:** Gümrük İşbirliği Komitesi'nin 19 uncu dönem toplantısı yapıldı.
- **15 Temmuz:** AT Komisyonu "Daha Güçlü ve Daha Geniş bir Birlik için Gündem 2000" isimli bir rapor yayımlamıştır. Bu raporda, tam üyelik başvurusu yapan 10 Doğu ve Merkezi Avrupa ülkesi ile Kıbrıs'ın, Avrupa Birliğine katılabilme konuları incelenmiştir.
- **15 Temmuz:** AT Komisyonu, Türkiye-AT ilişkilerinin Gümrük Birliği ilişkisinin ötesinde daha da geliştirilmesi dileği ve önerisini içeren bir karar almıştır.
- **17 Temmuz:** Avrupa Parlamentosu, Türkiye'nin Kuzey Irak'ta, yaptığı askerî manevraları eleştiren bir karar almıştır.

- **23 Temmuz:** Gümrük Birliği Ortak Komitesi 6 inci dönem toplantısı yapıldı.
- **30 Ekim - 27 Kasım 1997:** AT Konsey ve Komisyon yetkilileri Türkiye'ye resmi ziyaretlerde bulunmuştur.
- **21 Kasım 1997:** Türkiye - AT Gümrük İşbirliği Komitesi, 20. Dönem toplantısını gerçekleştirmiştir.
- **5 Aralık 1997:** Türkiye insan hakları, Kıbrıs, Ege gibi başlıkları içeren siyasî konuları AT ile hiçbir şekilde görüşmeyeceğini; ilişkisini Gümrük Birliği çizgisinde sürdüreceğini bildirmiştir.
- **12-13 Aralık:** Avrupa Birliği'nin Lüksembourg'da gerçekleştirdiği devlet ve hükümet başkanları zirvesi sonucunda Çek Cumhuriyeti, Slovak Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Slovenya, Romanya, Bulgaristan, Litvanya, Letonya, Estonya ve Kıbrıs Rum Yönetimi tam üyelik için aday ülkeler olarak belirlenmiştir. Türkiye ise aday ülkeler arasında zikredilmemiş, tam üyeliğe ehil olduğu teyit edilmiştir.

1998

- **1 Ocak:** Türkiye ile AB arasında karşılıklı tarım tavizlerine ilişkin 1/98 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı yürürlüğe girdi.
- **1 Ocak:** AB Konsey Dönem başkanlığı, 6 aylık bir süre ile icra edilmek üzere İngiltere'ye geçmiştir.
- **21 Ocak:** Türkiye-AT Ekonomik ve Sosyal Karma İstişare Komitesi Brüksel'de toplanmıştır.
- **9-10 Şubat:** Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu 41 inci dönem toplantısı yapıldı.
- **16 Şubat:** Gümrük Birliği Ortak Komitesi 7 nci dönem toplantısı yapıldı.
- **3 Mart:** Türkiye-AB ilişkilerinin geliştirilmesine yönelik olarak AB Komisyonu tarafından hazırlanan "European Strategy for Turkey" başlıklı belge açıklandı.
- **12 Mart:** AB üyesi devletler ile tam üyeliğe aday 11 devlet Londra'da Avrupa Konferansı çerçevesinde toplanmıştır. Türkiye'nin kendi seçimi nedeni ile katılmadığı toplantıda, Fransa, Belçika ve İngiltere devlet ve hükümet başkanları; Türkiye'nin, Avrupa'nın geleceğinin bir parçası olduğunu ve bu tür toplantılarda Türkiye'yi de görmek istediklerini vurgulamıştır.

- **25 Mart:** Komisyon ortak para birimi olan EURO'ya 1.1.1999 tarihinde geçecek ülkeleri tespit etmiştir. Bunlar Belçika, Hollanda, Lüksembourg, Almanya, İspanya, Fransa, İrlanda, İtalya, Avusturya, Portekiz ve Finlandiya olmak üzere, toplam 11 üyeden oluşmaktadır.
- **20-22 Nisan:** Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu 42 nci dönem toplantısı yapıldı.
- **27 Nisan:** İngiltere Dışişleri Bakanının başkanlığında toplanan AB Konseyi, 25 Mayıs 1998 tarihinde yapılması öngörülen Türkiye-AB Ortaklık Konseyi toplantısını da gündeme almış ve Stratejinin uygulanması gereği vurgulanmıştır. Yunanistan Dışişleri Bakanı, vetosunu sürdüreceğini beyan etmiştir.
- **1-3 Mayıs:** AB organlarından Ekonomik ve Mali Konsey toplantısında, ortak para birimi EURO'nun kullanımı ile ilgili Tüzüğün 1.1.1999 tarihinde yürürlüğe girişi, oybirliği ile kabul edilmiştir. Tüzük çerçevesinde 11 üye devlet, 1.1.2002 tarihinden itibaren, EURO cinsinden banknot ve madeni paraları tedavüle sokacaklardır.
- **19-20 Mayıs:** AB Konsey Başkanı Robin Cook Türkiye'yi ziyaret ederek; Yunan vetosunun ilişkiler üzerindeki olumsuz etkisinden müteessir olduğunu dile getirmiştir.
- **25 Mayıs:** Türkiye-AB Ortaklık Konseyi, Türkiye'nin, ilişkilerin seyrinden duyduğu memnuniyetsizlik nedeni ile toplanmamıştır.
- **22-28 Mayıs:** İrlanda ve Danimarka, Kurucu Antlaşmalarda değişiklik yapan, Amsterdam Anlaşması'nı referandum yolu ile onaylamışlardır. Anlaşma, Danimarka'da %55.1, İrlanda'da ise % 61.7 olumlu oy almıştır.
- **28 Mayıs:** Türkiye-AB Gümrük İşbirliği Komitesi 21 inci dönem toplantısı yapıldı.
- **3-4 Haziran:** Avrupa-Akdeniz Bakanlar toplantısı gerçekleştirilmiş ve Avrupa-Akdeniz Ortaklığının, vatandaşlar tarafından da anlaşılabilir ve faydalanılabilir hale getirilmesi için tüm MED programlarının yaygınlaştırılması gereği vurgulanmıştır.
- **14-15 Haziran:** Avrupa Birliğinin desteklediği "Avrupa Akdeniz Enformasyon Toplumunda İş Stratejileri ve Politikalar" konulu uluslararası konferans İstanbul'da yapılmıştır.
- **15-16 Haziran:** Cardiff'de Avrupa Konseyi Zirvesi toplanarak AB'nin değişik konularını tartışmıştır.

- **24 Haziran:** Avrupa Parlamentosu Türkiye ile siyasî diyalogun yeniden başlatılmasını vurgulayan bir raporu kabul etmiştir.
- **30 Haziran:** Ortaklık Komitesi 108 inci dönem toplantısı yapıldı.
- **30 Haziran:** Avrupa Merkez Bankası, Frankfurt'da resmen kurulmuştur.
- **2 Temmuz:** Avrupa Konseyi'nin 6 aylık dönem başkanlığı Avusturya'ya geçmiştir.
- **16 Temmuz:** Türkiye'nin, AB'den canlı hayvan et ithalatını yasaklayan kararında değişiklik yapmaması nedeni ile AT Komisyonunun karşı tedbirleri içeren kararı onaylanmıştır (AB RG 16.07.1998,L 200).
- **22 Temmuz:** Türkiye, AB politikasının özünü oluşturacak şekilde hazırlamış olduğu "Türkiye AB ilişkilerini Geliştirme Stratejisi" başlıklı raporunu bir nota eşliğinde, AB Komisyonu ve dönem başkanlığına (Konseye) göndermiştir.
- **30 Ağustos:** AB'ne tam üyelik adayı olan Bulgaristan, Litvanya, Letonya, Romanya ve Slovakya'nın Topluluk müktesebatına (acquis communautaire) uyum durumunun değerlendirildiği "izleme" (screening) sürecinin 3 Nisan 1998 tarihinde başlatılan ilk aşaması tamamlanmıştır.
- **16 Eylül:** Avrupa Parlamentosunun Muhafazakar kanadından milletvekili McMillan Scott'un Türkiye-AB ilişkilerini konu alan raporu Avrupa Parlamentosunda tartışılmıştır.
- **30 Eylül:** AB Komisyonu; Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovenya, Estonya ve Kıbrıs Rum Kesimi ile tam üyelik müzakerelerinin başlatılması amacıyla, bu ülkelerin Topluluk müktesebatına uyumunun değerlendirildiği "İzleme Raporu"nu kabul etmiştir.
- **19 Ekim:** AB'nin Brüksel'de düzenlediği "Ticaret, Genişleme ve Çok Taraflı Sistem" konulu Konferansa 11 aday ülke ile birlikte Türkiye'de 12. aday ülke olarak davet edilmiştir.
- **22 Ekim:** AB Komisyonu, Yunanistan vetosu nedeniyle engellenen mali desteğin verilebilmesi ve Türkiye için Avrupa Stratejisinin uygulamaya sokulabilmesi amaçlarıyla yeni bir mali işbirliği önerisi sunmuştur.
- **4 Kasım:** AB Komisyonu tarafından hazırlanan ve AB'ne üyelik için belirlenmiş olan Kopenhag kriterleri ışığında kaydedilen gelişmelere ilişkin Komisyon görüşlerini içeren "İlerleme Raporu" yayımlandı.
- **9-10 Kasım:** Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu 43 üncü dönem toplantısı yapıldı.

- **10 Kasım:** AB Konseyi; Kıbrıs Rum Kesimi, Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovenya ve Estonya ile bakanlar düzeyinde AB'ne katılım müzakerelerini başlatmıştır.
- **23 Kasım:** Avrupa Birliği Konsey Dönem Başkanlığı adına Avusturya, yasadışı bölücü terör örgütü lideri Abdullah Öcalan'ın İtalya tarafından Türkiye'ye iadesi hususunda, AB'nin İtalya ile dayanışma içinde bulunduğunu belirten bir deklarasyon yayımlamıştır.
- **10 Aralık 1998:** TC heyeti ile Avusturya'nın Konsey Dönem Başkanlığını yaptığı AB heyeti arasında ikinci kez adalet ve içişleri konularında işbirliği toplantısı Ankara'da gerçekleştirilmiştir.
- **15 Aralık:** Türkiye-AB Gümrük İşbirliği Komitesi 22 nci dönem toplantısı yapıldı.
- **18 Aralık:** AB Komisyonu, Türkiye'deki beş ekonomik ve sosyal amaçlı proje için toplam 133 milyon ECU tutarındaki yardımın MEDA fonlarından Türkiye'ye aktarılması için gereken onayı vermiştir.

1999

- **1 Ocak:** Avrupa Birliği'nde Tek Para (Euro) uygulamasına geçildi.
- **1 Ocak:** Avrupa Birliği Konsey Dönem Başkanlığı Avusturya'dan Almanya'ya geçmiştir.
- **1 Ocak:** Türkiye "Pan Avrupa Menşe Kümülasyonu" sistemine dahil olmuştur.
- **18 Ocak:** Göç ve sığınma hakkı konularında Avrupa Birliğine egemenlik devrine imkân veren anayasaya değişikliğini gerçekleştirmiştir.
- **26 Ocak:** Türkiye'deki insan hakları ihlallerini öne sürerek iki yıldan beri Türk öğrencilerin AB'nin eğitim ve gençlik programlarından yararlanmasını önleyen Avrupa Parlamentosunun Kültür, Eğitim ve Gençlik Komisyonu görüş, değişikliğine gitmiş ve bu konuda Türkiye'ye yeşil ışık yakan Alman Parlamenter Renate Heinisch'in raporunu kabul etmiştir.
- **18-19 Şubat:** Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu 44 üncü dönem toplantısı yapıldı
- **23 Şubat:** Türkiye-AKÇT Ortak Komitesi'nin Çalışma Usullerinin kabul edildiği ilk toplantısı yapıldı.

- **24 Şubat:** Öğrenci ve öğretim elemanlarının eğitimi ve değişimi amacına hizmet eden AB'nin "Socrates" ve " Avrupa Gençliği" programlarına Türkiye'nin de katılımı konusunda Avrupa Parlamentosunda yapılan oylamada, büyük bir çoğunlukla olumlu karar alınmıştır. Ancak bu konudaki nihai karar yetkisi Konseyin olacaktır.
- **26 Şubat:** Türkiye-AB Gümrük Birliği Ortak Komitesi'nin 8 inci toplantısı yapıldı.
- **28 Şubat:** AB ile Türkiye arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi ve gümrük birliğinin derinleştirilmesi amacını taşıyan "Türkiye için Avrupa Strateji'sinin" hayata geçirilmesi amacıyla yapılan teknik görüşmelerin üçüncüsü Bonn'da gerçekleştirilmiştir.
- **4-5 Mart:** AB'ne dahil 15 ülkenin Tarım Bakanları Berlin'de yapılan Avrupa Konseyi çerçevesinde toplanarak, Ortak Tarım Politikası reformu üzerinde büyük oranda uzlaşmışlar ve tarım harcamalarına bütçeden ayrılan miktarın azaltılması ve bunun oranları hususunda görüş birliğine ulaşmışlardır.
- **9 Mart:** Türkiye'deki ve AB'deki ekonomik ve sosyal çevrelerin entegrasyon sürecinde birbirini tanıması ve anlamasına yönelik diyalog ortamının yaratılmasını amaçlayan ECOSOC Karma İstişare Komitesinin, 7 nci toplantısı Brüksel'de yapılmıştır.
- **16 Mart:** Amsterdam Antlaşmasını onaylamayan son ülke olan Fransa büyük bir çoğunlukla bu anlaşmayı Parlamento'da onaylayarak onay sürecine son noktayı koymuştur.
- **16 Mart:** AB Parlamentosu ve Komisyonu tarafından müştereken oluşturulan ve Komisyonun mali işlemlerini araştırmakla görevlendirilen "Bağımsız Uzmanlar Komitesi"nin; Komisyondaki mali işlemlerde bir dizi yolsuzluk, kötü yönetim ve kayırma (nepotizm) suçlarının işlendiğine ilişkin raporundan sonra, AB Komisyonununun 20 üyesi toplu halde istifa etmiştir.
- **24-25 Mart:** 16 Mart 1999 tarihinde diğer 19 Komisyoner ile birlikte istifa eden Komisyon Başkanı Fransız Jacques Santer'in yerine İtalya eski Başbakanı Romana Prodi'nin 5 yıllık bir süre için atanmasına olağanüstü Berlin Zirvesinde karar verilmiştir.
- **24-25 Mart:** Almanya'nın Berlin kentinde yapılan ve 15 AB ülkesinin devlet veya hükümet başkanlarının katıldığı olağanüstü zirvede; genişleme, ortak tarım politikası reformu, yapısal politikaların reformu, bütçe finansmanı ve AB

bütçesine en fazla yardımı yapan Almanya, İsveç, Hollanda ve Avusturya'nın katkı paylarının %25 oranında azaltılması konularını içeren Gündem 2000 (Agenda 2000) üzerinde genel bir anlaşmaya varılmıştır.

- **30 Mart:** Türkiye-AB Ortaklık Komitesi 109 uncu dönem toplantısı yapıldı.
- **1 Mayıs:** Amsterdam Antlaşması yürürlüğe girmiştir. 2 Ekim 1997 tarihinde 15 AB ülkesi tarafından imzalanan ve üye devletlerin onay sürecini geçen Amsterdam Antlaşması, 1 Mayıs 1999 tarihinden itibaren, AB'ne dahil tüm devletlerde uygulanmaya başlamıştır.
- **5 Mayıs:** Romano PRODİ'nin Komisyon Başkanlığı'na atanması A.B. Parlamentosu tarafından onaylanmıştır.
- **28 Mayıs:** Türkiye-AB Gümrük İşbirliği Komitesi 23 üncü dönem toplantısı yapıldı.
- **3-4 Haziran:** AB Konseyi Zirvesi Almanya'nın Köln kentinde toplanmıştır.
- **10-13 Haziran:** Gerçekleşen AB Parlamentosu seçimleri sonucunda Sağ Grupların güçlerini artırdığı görülmüştür.
- **1 Temmuz:** AB Konseyi Dönem Başkanlığı'nı Finlandiya devralmıştır.
- **8 Temmuz:** Türkiye-AKÇT Ortak Komitesi'nin ikinci toplantısında Türkiye-AKÇT Serbest Ticaret Anlaşması'nın Menşe Protokolü'nde Türkiye'nin 1 Ocak 1999 tarihi itibariyle Pan-Avrupa Menşe Kümülyasyonu Sistemi'ne dahil olması çerçevesinde gerekli değişiklikler yapıldı.
- **20 Temmuz:** AB Parlamentosu Başkanlığına Bayan Fontain seçilmiştir.
- **17 Ağustos:** Marmara Bölgesi'nde meydana gelen deprem 20.000'e yakın insanın ölmesine ve çok büyük maddi kayıplara neden olmuştur. Meydana gelen felaketin büyüklüğü karşısında dünyanın her bir tarafından Türkiye'nin yardımına koşulmuş ve depremin olumsuz sonuçlarının ortadan kaldırılmasında ülkemize yardımda bulunulmuştur. Marmara Depreminin etkileri, Türkiye-AB ilişkileri bakımından ise, olumlu olmuştur.
- **4-5 Eylül:** Finlandiya'da yapılan AB Dışişleri Bakanları toplantısında, deprem nedeni ile tekrar gündeme gelen Türkiye ile mali işbirliği konusu ve AB'nin genişlemesi bağlamında Türkiye'nin adaylığı ele alınmıştır.
- **15 Eylül:** AB Parlamentosu'na yeni Komisyon'a güvenoyu verilmiştir.

- **13 Ekim:** AB Komisyonu tarafından hazırlanan ve AB'ne üyelik için belirlenmiş olan Kopenhag kriterleri ışığında kaydedilen gelişmelere ilişkin Komisyon görüşlerini içeren ikinci "İlerleme Raporu" yayımlandı.
- **19 Ekim:** AB Konseyi İnsan Hakları Konusunda ilk Yıllık Raporu'nu yayınlamıştır.
- **26 Ekim:** Adalet Divanı tarafından üye ülkelerdeki silahlı kuvvetlerin idaresi ve organizasyonu ile ilgili alınan kararlarda, kadın erkek eşitliğinin gözetilmesine dair bir karar verilmiştir.
- **11-12 Aralık:** Helsinki'de gerçekleştirilen Avrupa Konseyi Zirve Toplantısında Türkiye'ye adaylık statüsü tanındı.
- **13 Aralık:** Türkiye-AB Gümrük İşbirliği Komitesi 24 üncü dönem toplantısı yapıldı.

2000

- **1 Ocak:** AB Konseyi Dönem Başkanlığı'nı Portekiz devralmıştır.
- **15 Ocak:** Malta, Romanya, Slovakya, Letonya, Litvanya ve Bulgaristan ile AB'ye katılım müzakereleri Brüksel'de başlamıştır.
- **24-25 Ocak:** Avrupa Birliği ve Türk heyetleri arasında Adalet ve İçişleri (Justice and Home Affairs) konularında katılım ortaklığı stratejisi ile malî yardımları saptama amaçlı görüşmeler gerçekleştirilmiştir.
- **9 Şubat:** AB Komisyonu hukukî konularda adli yardım ile ilgili bir Yeşil Belge'yi benimsemiştir.
- **25 Şubat:** Türkiye-AB Gümrük Birliği Ortak Komitesi 8 inci dönem toplantısı yapıldı.
- **23-24 Mart:** AB Konseyi Olağanüstü Zirvesi Dönem Başkanı Portekiz'in Başkenti Lizbon'da toplanmıştır.
- **27 Mart:** Adalet ve İçişleri Konseyi organize suçlarla mücadele konusunda bir eylem planını benimsemiştir.
- **11 Nisan:** Türkiye-AB Ortaklık Konseyi'nin 39 uncu dönem toplantısı yapıldı
- **9 Mayıs:** Schuman Deklerasyonu'nun 50. yıldönümü AB kurumlarınca kutlanmıştır.
- **5-6 Haziran:** Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu'nun 45. Dönem Toplantısı yapıldı.

- **13 Haziran:** Türkiye-AB Gümrük İşbirliği Komitesi'nin 25 inci dönem toplantısı yapıldı.
- **19-20 Haziran:** Avrupa Konseyi Zirvesi Portekiz'in Feira kentinde toplanmıştır.
- **1 Temmuz:** AB Konsey Dönem Başkanlığı'nı Fransa devralmıştır
- **4 Temmuz:** Genel Sekreterliği, 4 Temmuz 2000 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 4587 sayılı Kanunla, Başbakanlığa bağlı olarak kurulmuştur. Kanuna göre amaç, Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğine hazırlanmasına yönelik faaliyetler çerçevesinde kamu kurum ve kuruluşlarının yapacakları hazırlık ve çalışmalarda iç koordinasyon ve uyumun plân ve programlara uygun olarak yönlendirilmesi ve yürütülmesini sağlamaktır. Avrupa Birliği Genel Sekreterliği görevine ise, Büyükelçi Volkan VURAL atanmıştır.
- **6 Temmuz:** Avrupa Parlamentosu Avusturya Hükümetini, Üye devletleri ve tüm AB kurumlarını Avrupa Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığını Takip Merkezi'nin faaliyetlerini desteklemeye çağıran bir karar alınmıştır.
- **26 Temmuz:** Avrupa Komisyonu, Türkiye için 450 Milyon EURO tutarında bir kredi finansman paketini onaylamıştır. Türkiye'ye yönelik bir özel eylem programı şeklinde olacak 450 Milyon EURO tutarındaki bu finansman 2000-2004 döneminde Avrupa Yatırım Bankası tarafından idare edilecektir.
- **18-28 Eylül:** AB Komisyonundan bir heyet, Adalet ve İçişleri konusunda Türkiye'nin kaydettiği gelişmeleri izlemek üzere 10 günlük inceleme ziyaretinde bulunmuştur.
- **28 Eylül:** EURO konusunda referanduma gidilen Danimarka'da halkın çoğunluğu para birliğine katılmayı reddetmiştir.
- **29 Eylül:** AB'nin malî menfaatlerini korumak amacıyla Avrupa Savcılığı kurumu ihdas edilmiştir.
- **13 Ekim:** Avrupa Komisyonu Türkiye için 3. İlerleme Raporu'nu açıkladı.
- **17-18 Ekim:** Türkiye ile AB arasında Hizmetler ve Kamu Alımları alanlarında müzakerelere başlandı
- **8 Kasım:** AB Komisyonu Türkiye hakkındaki İlerleme Raporlarından 3. Üncüsünü, Katılım Ortaklığı Belgesi Taslağı'nı ve Genişleme Stratejisi'nin açıklamıştır.
- **15 Kasım:** Türkiye'nin ekonomik ve sosyal reform programını desteklemek amacıyla AB Komisyonu MEDA programı çerçevesinde 150 Milyon EURO

tutarında olan ve 2001 yılı içerisinde ödenmesi tamamlanacak olan bir hibe yardımına onay vermiştir.

- **21-22 Kasım:** Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu'nun 46 ncı toplantısı yapıldı.
- **4 Aralık:** Genel İşler Konseyi Türkiye için Katılım Ortaklığı taslağını kabul etti.
- **7-9 Aralık:** Nice'de toplanan Avrupa Konseyi, Nice Antlaşması'nı kabul ederek, üye ülkelerin genişleme sürecinde AB kurumlarındaki temsil güçlerinde değişikliğe gitti.
- **8 Aralık:** Gümrük Birliği Ortak Komitesi'nin 10 uncu toplantısı yapıldı.
- **19 Aralık:** Gümrük İşbirliği Komitesi'nin 26 ncı dönem toplantısı yapıldı.

2001

- **1 Ocak:** AB Konseyi Dönem Başkanlığı'nı İsveç devralmıştır.
- **2 Ocak:** Yunanistan Avrupa Para Birliği'ne (EURO Zone) 12. üye ülke olarak katılmıştır.
- **4 Ocak:** AB Konseyi Türkiye'ye 2001-2003 yılları içinde verilecek olan toplam 135 Milyon EURO tutarındaki hibeyi onaylamıştır.
- **18-19 Ocak:** Hizmetler ve Kamu Alımları müzakerelerinin ikinci turu gerçekleştirildi.
- **26 Şubat:** Katılım Ortaklığına ilişkin usuller ile Katılım Ortaklığı çerçevesinde ülkemizin alacağı yardımların temelini oluşturacak Çerçeve Yönetmelik Genel İşler Konseyi'nin toplantısında kabul edildi.
- **6-7 Şubat:** AB-Türkiye Gümrükler, Vergilendirme, Uyuşturucu Trafığı ve Kara Paranın Aklanması konulu 8. Alt Komite Toplantısı Brüksel'de AB Komisyonu adına Eric Van der MEER ve Türkiye adına Büyükelçi Mümin ALANAT'ın eş başkanlığında gerçekleşmiştir.
- **8 Mart:** AB Bakanlar Konseyi Türkiye için Katılım Ortaklığı Belgesini kabul etti.
- **19 Mart:** TBMM "Topluluk Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı"nı kabul etti.
- **23-24 Mart:** Avrupa Konseyi, 1. Bahar Toplantısını Dönem Başkanı İsveç'in Başkenti Stockholm'de toplanmıştır. Toplantının ana gündem maddeleri ekonomik ve sosyal konular olmuştur.

- **25 Mart:** Danimarka, Finlandiya ve İsveç Schengen sistemine dahil olmuştur. AB içinde bireylerin serbestçe dolaşmalarına olanak sağlayan Schengen Sistemine halen Almanya, Avusturya, Belçika Hollanda, Lüksembourg, Fransa, İspanya Portekiz, İtalya ve Yunanistan dahil olup, İrlanda ve İngiltere, Schengen Sistemi dışında kalmayı tercih etmiştir.
- **1 Haziran:** Gümrük Birliği Ortak Komitesi'nin 11 inci toplantısı yapıldı.
- **7 Haziran:** İrlanda Cumhuriyeti'nde, Nice Antlaşması'nın onaylanması için yapılan referandumda, seçmenler % 54 oranında hayır oyu kullanarak bu anlaşmaya karşı çıkmışlardır.
- **12 Haziran:** Gümrük İşbirliği Komitesi'nin 27 nci dönem toplantısı yapıldı.
- **15-16 Haziran:** AB Konseyi Zirvesi, İsveç'in Göteborg kentinde toplanmıştır.
- **26 Haziran:** Türkiye-AB Ortaklık Konseyi'nin 40 ıncı dönem toplantısı yapıldı.
- **26-27 Haziran:** Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu'nun 47 nci toplantısı yapıldı.
- **1 Temmuz:** AB Konseyi Dönem Başkanlığını Belçika devralmıştır.
- **2-3 Temmuz:** AB-Türkiye Gümrükler, Vergilendirme, Uyuşturucu ve Kara Para Aklama Alt Komite Toplantısı Ankara'da gerçekleştirilmiştir.
- **5 Eylül:** Avrupa Birliği Parlamentosu, Kıbrıs konusunda Jacques Paas tarafından hazırlanan raporu kabul etmiştir. Raporda Kıbrıs'ta bir çözümün bulunamayışının sorumlusu olarak Türkiye gösterilirken, 2004 yılında bir çözüm olmasa dahi Kıbrıs'ın üyeliğinin gerçekleşeceği belirtilmiştir.
- **12 Eylül:** Avrupa Birliği Devlet ve Hükümet Başkanları, Avrupa Birliği Komisyonu Başkanı, Avrupa Birliği Parlamentosu Başkanı ve Ortak Dış ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcileri, 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'nin New York, Washington ve Pennsylvania kentlerinde gerçekleştirilen terörist saldırılar ile ilgili açıkladıkları Ortak Bildiri'de, tüm Avrupa vatandaşlarının bu saldırılardan derin üzüntü duyduğunu ve olaylarda hayatlarını kaybeden kişilerin anısına 14 Eylül gününü "Yas Günü" olarak ilan etmiştir.
- **13 Kasım:** IV. İlerleme Raporu yayınlandı.
- **26-27 Kasım:** Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu'nun 48 nci toplantısı yapıldı.
- **29 Kasım:** Gümrük Birliği Ortak Komitesi'nin 12 inci toplantısı yapıldı.
- **5 Aralık:** Gümrük İşbirliği Komitesi'nin 28 nci dönem toplantısı yapıldı.

2.3. AVRUPA BİRLİĞİ ANLAŞMASI VE MAASTRİCHT KRİTERLERİ

Topluluk üyesi ülkelerin başbakanları ya da devlet başkanlarından oluşan AB Konseyi'nin 1991'de Maastricht'de yaptığı toplantıda kararlaştırılan Avrupa Birliği Hakkında Anlaşma (ABA), üye ülkelerde yapılan yoğun tartışmalar ve referandumlar sonucu 7 Şubat 1992'de imzalanmış, 1993 yılında yürürlüğe girmiştir. Maastricht anlaşması hükümleri iki ana grup altına toplanabilir. Birinci grup Avrupa Atom Enerjisi Anlaşması, Avrupa Kömür Çelik Anlaşması ve Avrupa Topluluğu Anlaşması'nın bazı hükümlerinin değiştirilmesi veya yeni hükümlerin eklenmesi ile ortaya çıkmıştır. İkinci grup ise, dış politika, güvenlik politikası, adalet ve iç işleri konularında hükümetler arası iş birliğinin sağlanması için hazırlanan çok detaylı Antlaşmaya yapılan eklerden oluşur.³⁹

Maastricht Kriterleri:

- 1) Dengeli ve sürdürülebilir ekonomik ve sosyal ilerlemeyi sağlamak ve bunun için, özellikle arındırılmış bir alan yaratmak ekonomik ve sosyal kaynaşmayı güçlendirmek; sonunda tek para birimini içerecek ekonomik bir parasal birliği kurmak,
- 2) Avrupa Birliği Yurttaşlığını ihdas etmek yoluyla üye devletleri uyruklarını hak ve çıkarlarının daha güçlü bir biçimde kurulmasını sağlamak,
- 3) Özellikle ortak bir dış politika ve güvenlik politikasını uygulamak, bu arada en sonunda ortak bir savunma politikası oluşturmak suretiyle Avrupa Topluluğu'nun uluslararası alanda kendi kimliğiyle çıkmasını sağlamak,
- 4) Adalet ve İçişleri konusunda sıkı bir işbirliği geliştirmek,
- 5) Topluluk müktesebatını eksiksiz muhafaza etmek ve geliştirmek.⁴⁰

2.3.1. Kopenhag Zirvesi

22 Haziran 1993 tarihinde yapılan Kopenhag Zirvesi'nde, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği'nin genişlemesinin Merkezi Doğu Avrupa Ülkelerini kapsayacağını kabul etmiş ve aynı zamanda adaylık için başvuruda bulunan ülkelerin tam üyeliğe kabul edilmeden önce karşılaşması gereken kriterleri de belirtmiştir. Bu kriterler siyasi, ekonomik ve topluluk mevzuatının benimsenmesi olmak üzere üç grupta toplanmıştır

“**Siyasi kriter;** Demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıklara saygı gösterilmesini ve korunmasını garanti eden kurumların varlığı,

³⁹ BOZKURT Enver, Avrupa Birliği Hukuku, Ankara 2001, s.33

⁴⁰ Avrupa Birliğinin ABC'si, <http://www.eureptr.org.tr/kitap>

Ekonomik Kriter; işleyen bir pazar ekonomisinin varlığının yanı sıra Birlik içindeki piyasa güçleri ve rekabet baskısına karşı koyma kapasitesine sahip olunması,

Topluluk Mevzuatının Benimsenmesi; siyasi, ekonomik ve parasal birliğin amaçlarına uyma dahil olmak üzere üyelik yükümlerini üstlenme kabiliyetine sahip olunması”⁴¹ kriterlerini benimsemiştir.

2.3.2. Helsinki Zirvesi

Avrupa Birliği Konseyi 10 ve 11 Aralık 1999 tarihlerinde Helsinki’de toplandı. Bin yıl Bildirgesi’ni kabul etti. Genişleme sürecinde yeni bir aşamaya işaret eden kararlar aldı. Birliğin kendisinin etkili ve reformdan geçirilmiş kurumlara, güçlendirilmiş bir ortak güvenlik ve savunma politikasına ve rekabetçi, istihdam yaratan, sürdürülebilir bir ekonomiye sahip olmasını sağlamak için de adımlar atıldı.⁴²

Türkiye’nin Kopenhag Kriterine uyum yönündeki reformları memnuniyetle karşılanarak Birliğe katılmaya yönelmiş aday devlet olarak kabul edilmiştir.

2.3.3. Katılım Ortaklığı Belgesi(KOB)

Avrupa Birliği Komisyonu Türkiye’nin tam üyelik stratejisini belirleyen bir yol haritası nitelikli Katılım Ortaklığı Belgesi 8 Kasım 2000 yılında Türkiye’ye duyurmuştur. Daha sonra 20 Kasım 2000 tarihinde üyelerce onaylıktan sonra yürürlüğe girmiştir. Belgenin giriş bölümünde 1999 sonunda yapılan Helsinki zirvesine atıfta bulunarak “diğer adayları aynı koşullarda” AB’ye aday olan Türkiye’nin, Kopenhag kriterine uyum için gösterdiği çabaların taktirle karşılandığı ifade edilmiştir. Komisyon belgeyi sunarken Türkiye’nin yıl sonunda Ulusal Uyum Programının açıklamasını ve KOB’da yer alan öncelikli dikkate alınmasının gerektiğini belirtmiştir. Ancak **Türkiye’nin AB’ye girmede her hangi bir programının olmadığı** ortaya çıkacaktır. Bunun üzerine **AB ülkeleri Türkiye’ye bir Ulusal Uyum Programı belirleyerek** sunmuştur.

KOB’un kısa vadeli beklentileri özetle;

- 1) Siyasi diyalog çerçevesinde Kıbrıs sorunun başarılı bir sonuca ulaşmasını amaçlayan çabalara açık destek veriliyor.
- 2) İfade özgürlüğü için yasal ve anayasal güvencesinin sağlanması isteniyor.

⁴¹ ERKMAN Kaan, Avrupa Birliğinin Mali Mekanizması ve Türkiye Avrupa Birliği Mali İlişkileri, Ankara 1995, s.251

⁴² Geniş bilgi için bkz. <http://www.deltur.cec.eu.int/helsinki-sonuç.htm>

3) İşkenceye karşı mücadele için yasal ve anayasal önlemlerin alınması isteniyor.

4) Yargı öncesi gözaltı koşulları çağdaşlaşmalı deniliyor,

5) MGK, danışma işlevi görmesinin gerekliliği üzerinde duruluyor,

6) Ana dilde yayın özgürlüğü getirilmeli deniliyor

7) Enflasyonu düzeltilmesi için çaba bekleniyor ve ekonomik beklentiler için ara başlıklar yer alıyor.⁴³

KOB'un uzun vadeli hedeflerinde ise, yukarıda sayılan unsurların daha da genişletilerek ifade edilmesidir.

2.3.4. Üyelik Kriterleri

AB üyeliğine aday ülkelerin birliğe dahil olabilmeleri için Kopenhag Kriterleri çerçevesinde adlandırılan şartları yerine getirmesi gerekmektedir. Bununla birlikte aday ülkelerin kendi iç düzenini AB kurumlarının öngördüğü kurallara göre Birlik'le uyumlu hale getirmeleri gerekmektedir. Türkiye'nin dış politikadan adalet ve emniyet güçlerine (gerek polis gerekse jandarma), enerjiden telekomünikasyona, çevreden rekabet kurallarına, siyasal, ekonomik ve sosyal alanda büyük bir değişim süreci'nden geçmesi öngörülmektedir. Türkiye'nin 31 konuda AB'nin 120 bin sayfa tutan mevzuatıyla uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir. Kısaca iç hukukunu gözden geçirmesi ve esaslı değişiklikler yapması gerekmektedir.

Türkiye'nin tam üyeliği yakalaya bilmesi kendi sorunlarının yanında çok önemli yere sahip ekonomik ve sosyal reformları ve bunların sonucunda ekonomik ve sosyal demokrasiyi oturtmasıyla mümkün olacaktır. Türkiye ekonomik alanda dışta Maastricht Anlaşmasının kriterine uyup, sosyal alanda insan hakları konusunda gelişmeleri devam ettirerek, dengeli gelir dağılımını oluşturacak, sivilleşmeyi sağlayacaktır.⁴⁴

2.4. AVRUPA BİRLİĞİ BÜTÜNLEŞMESİNDE ÜLKEMİZE SUNULAN ULUSAL PROGRAMIN GETİRDİĞİ YÜKÜMLÜLÜKLER

Bu bölümde Ulusal Programda yazılanlar referans gösterilerek emniyet güçlerini (jandarma vb.) ilgilendiren konulara kısaca değinerek değişimin hedefini belirlemeye çalışacağız.

⁴³ Geniş bilgi için bkz. <http://www.deltur.cec.eu.int/kob.htm>

⁴⁴ ÜSTÜN Alper, Avrupa Birliği ve Türkiye, Beyond Dergisi, sayı 3, Ocak 2000, s.19

2.4.1. Politik Kriterler

Politik Kriterler başlığı altında ulusal programda Türk Hükümetinden idari, siyasal ve yargısal reformların yapılması istenmektedir. Bu reformda güdülen amaç özgürlükçü, katılımcı, güvenceli, devlet organları arasındaki görev ve yetkileri dengeleyen, hukuk devleti anlayışının egemen kılınmasıdır.

Demokrasi ve insan hakları alanındaki reform sürecinde öncelikle anayasa gözden geçirilmiş ve devam da etmektedir. Hükümet insan hakları, demokrasi ve hukuk üstünlüğün devamlı takipçisi olacak, gelişmeleri yakından izleyecektir. AB müktesebatına uyum için gerekli tüm önlemleri alacaktır.

Politik kritik çerçevesinde jandarmaya kısaca değinecek olursak; gelecek bütün hükümetler emniyet güçlerini özellikle insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü konusunda denetleyerek yönlendirecektir. Bu durumda daha özenle çalışılacağı aşikardır. Anayasal değişiklikler jandarmanın görev ve yetki anlayışındaki değişimi beraberinde getirecektir. AB standartları temelinde yaşanacak politik değişimler jandarmayı doğrudan ilgilendirmektedir.

2.4.2. Demokrasi, İfade Özgürlüğü, Hukukun Üstünlüğü, İnsan Hakları, Azınlıkların Korunması

“Türkiye’de insanların gerçek anlamda demokrat olmalarının imkansız olduğu”nu vurgulayan Sedat TURGUT, “Bu ülkede bazı fikirler ve buna dayalı siyasi akımlar, her fikri eşit davranılacak koşulları kabul ettikleri gibi farklılığı yok etmek üzerine kurulmuşlardır.”⁴⁵ Sözleriyle haksız bir iddiada bulunmaktadır. Tabiki bu durumda uluslar arası platformda imajımız olumsuz etkilenmiştir.

“Demokrasi ve insan hakları alanında atacağımız her adımın, dışarıdaki kötü imajımız üzerinde hemen olumlu etkileri olacaktır. Bu da beraberinden, uluslar arası alandaki konumuzu değiştirecektir.”⁴⁶

Ulusal Programda, ifade özgürlüğünün Avrupa Birliği müktesebatı ile Avrupa Birliği üyesi ülkelerin uygulamaları ışığında geliştirilmesine önem verileceği, anayasa ve diğer mevzuattaki ilgili hükümlerin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin onuncu maddesi çerçevesindeki toprak bütünlüğü ve ulusal güvenliğin korunmasını da ön gören

⁴⁵ TURGUT Sedat, Aydınların trajedisi, Ankara 1998, s.54

⁴⁶ SEVER Ahmet, Yalnızlığa itilen Türkiye, Artı Haber Dergisi, 6/12 1998, s.70

ölçüler ile laik ve demokratik Cumhuriyeti, üniter devlet yapısını ve milli birliği koruma kriteri temelinde gözden geçirilmesi öngörülmektedir.

Bununla birlikte ifade özgürlüğün daha da geliştirilmesine yönelik anayasal ve yasal güvencelerin güçlendirilmesi amacıyla kısa vadede, Anayasa'nın temel hak ve hürriyetlerle ilgili bölümlerinin, başta düşünceyi açıklama ve yayınlama, bilim ve sanat ile basın özgürlükleriyle ilgili hükümler olmak üzere gözden geçirilmesi gerekecektir.

Düşünce özgürlüğü, ifade özgürlüğü bağlamında özellikle TCK 312, Terörle Mücadele Kanunu, RTÜK ve Basın Kanununda bir takım özgürleştirici değişim yapılacağını devletimiz kabul etmiştir.

“İfade ve düşünce suçu” kavramındaki değişim jandarmanın bu konudaki görevlerinde değişimi beraberinde getirecektir. Ulusal Programda Orta vadede değiştirilmesi istenen kanunlardan; Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu ve Tüzüğü ile Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu ve Yönetmeliği, Sahil Güvenlik Komutanlığı Kanun ve Tüzüğü; Yeni Türk Ceza Kanunu'nun yasalaşması ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları uyarınca ödenen tazminatların kusurlu kamu görevlerinden tahsili için çalışmalar halen devam etmektedir ve değişim jandarma uygulamalarını yakından ilgilendirmektedir.⁴⁷

Ülkemizdeki demokratik gelişimin, insan hakları ihlallerinin olup olmadığı konusunda bir takım raporlar hazırlanmaktadır. Çünkü ülkemiz insan hakları konusunda Avrupa Konseyinde izleme prosedürü altındadır. İzleme raporlarında ülkedeki mevcut durumun analizi bulunmaktadır. Ocak 1999 yılında yayınlanan raporda; işkence, kötü muamele uygulamaları, hukuk devleti, ifade özgürlüğü, anayasal özgürlüğü, anayasal reform, azınlık haklarına saygı ve hapisteki DEP milletvekilleriyle ilgili bilgiler bulunmaktaydı ayrıca kayıpların, yargısız infazların sistematik olmasa da halen mevcut olduğu, güvenlik güçlerinin işlediği suçlardan adli takibatlarının sağlanmadığı da raporda yazılıydı.

Ulusal Programda izleme raporlarında geçenler aynen yer almaktadır. Bütün bunlar ise polis/asker ile ilgilidir. Bu doğrultuda ülkemiz ölüm cezasını kaldırmıştır. Ayrıca kamu görevlilerinin yargılanmasını da kolaylaştıracak bir adım atmıştır. Tanıkların korunması, tanıklara tazminat ödenmesi, fiziksel muayene ve genetik tahlil konularında yeni düzenlemelerin yapıldığı CMUK değiştirilecektir. Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'ndaki değişiklikler kanunun her aşamasında jandarmanın uygulamalarını da

⁴⁷ Geniş bilgi için bkz. <http://www.mfa.gov.tr/ulusalprogram>

etkileyecektir. Adaletin sağlanmasında jandarmanın gözardı edilemez önemi vardır. Çünkü Türkiye’de halkın genelinin aklına devlet denilince jandarma, jandarma denilince kanun gelir. Bu açıdan yapılacak en ufak değişiklik bile jandarmayı yakından ilgilendirecek, uygulamalarını etkileyecektir.⁴⁸

2.4.3. Sivil Toplum Örgütlenmesi

“Türk Hükümetinin, sivil toplumun gelişmesine önem vermesi gerekmektedir.”⁴⁹ Sivil toplumun güçlenmesi, Türk demokrasisinin gelişmesine katkı sağlayacaktır. Dernek kurma özgürlüğü ve barışçı toplantı hakkının daha da geliştirilmesi ve sivil toplumun güçlendirilmesiyle, bireylerin toplumsal sorunların çözümüne aktif katkıda bulunmaları mümkün olacaktır.

Sivil Toplumun örgütlü olarak çalışması, gelişmişliğin göstergesidir. Bir nevi toplumların dinamiği olan ve kontrol mekanizmasında önemli dişleri oluşturan demokratik bir yapılaşmadır. Demokrasilerde emniyetin (jandarmanın) görevi, özgürlüklerin koruyucusu, yasaların takipçisi olmasıdır.

2.4.4. İşkenceyle Mücadele

Sezai Bayar’ın röportaj yaptığı Adalet Bakanı H.Sami Türk, “Türkiye’de maalesef işkence yapılıyor. Üstelik Türkiye uluslar arası denetimi de kabul etmiştir. İşkence yaptığı kabul edilen kamu görevlilerine verilecek cezaların artırılmasını Meclis Adalet Komisyonu’ da kabul etmiştir.

Türkiye Osmanlı’dan buyana 142 yıldır işkenceyle mücadele ediyor. Eskiden işkencecilere 3 ila 5 yıla kadar ağır hapis ceza veriliyordu. Şimdi bu ceza 5 ila 8 yıla çıkarılıyor.” Sözleriyle Türkiye’de ki durumu ortaya koymuştur. Bunun yanında; “İşkence bazı memurların bireysel yetersizliklerinden kaynaklanıyor. Bu konuda da güvenlik güçlerinin en modern araçlarla donatılmasına geçildi. Bu güne kadar suçludan delile gidilirdi. İtiraf sırasında işkenceye baş vuruluyordu. Bunu değiştirmek istiyoruz. Olay yerinde delilerin tespiti için gezici araç ve cihazlarla donatılmış araçlar devreye girdi. Polisin kaba kuvvete başvurmadan, zeka ve akılla çağdaş sorgulama yöntemlerini kullanabilmesi için özel kurslar düzenleniyor.”⁵⁰

⁴⁸ Geniş bilgi için bkz. <http://www.mfa.gov.tr>

⁴⁹ ulusal programda detaylı bahsedilmiştir.

⁵⁰ BAYAR Sezai, Artı Haber Dergisi, 19-25 Eylül 1998, sayı 40, s.61

Tüm dünyada uygulanan delilden suçluya gitme yöntemi, Türkiye’de de uygulanmaktadır. Jandarma teşkilatında, akılcı ve tamamen kanunların doğrultusunda çalışılan bir anlayışa doğru gidilmektedir. Ulusal Programda olaylarının aydınlatılması ve sorumlularının cezalandırılması amacıyla yasal ve idari önlemlerin alınması istenmiştir. Bu önlemlerin içinde jandarmayı çok yakından ilgilendiren konular mevcuttur. Burada çok detayına girmeden (sonraki bölümde ele alınacak), örnek teşkil etmesi açısından birkaçına değinelim.

Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği’nin etkin bir şekilde uygulanması ve uygulamanın sıkı bir biçimde denetlenmesini sağlamak üzere haziran 1999’da bir Başbakanlık genelgesi yayınlanmıştır. Ağustos 1999’da Türk Ceza Kanunu’nun işkence ve kötü muameleyle ilgili maddeleri değiştirilerek, işkence ve kötü muamelenin tanımı uluslar arası sözleşmelere uygun bir şekilde yeniden yapılmış cezalar artırılmış, ayrıca gerçeğe aykırı rapor düzenleyerek işkenceyi gizleyen sağlık personeline cezalar getirilmiştir.

Aralık 1999’da Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun kabul edilmiş ve böylece kamu görevlileri hakkında soruşturma ve tatbikatın süratlendirilmesine olanak sağlanmıştır. Ortaya çıkan işkence ve kötü muamele olaylarının önlenmesi için, İçişleri Bakanlığının yanı sıra, yeni kurulan Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığına görev verilmiştir.

İşkence ve kötü muameleyle mücadelenin güçlendirilmesine yönelik bir dizi yasa ve mevzuat değişikliği yapılması planlanmıştır. Bu doğrultuda kısa vadede, “Polis Vazifesi Salahiyet Kanunu ve Tüzüğü, Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu ve Yönetmeliği, Sahil Güvenlik Komutanlığı Kanunu ve Tüzüğü’nün gözden geçirilmesi, insan hakları ihlallerine meydan verilmemesi için güvenlik güçlerine gerekli eğitimin verilmesi ve ihlallerin yoğun olarak yaşandığı ortamların teknolojiden daha fazla yararlanılarak etkin denetimi için mali kaynak tahsisi olanaklarının araştırılması” istenmiştir.

2.4.5. Gözaltı

Avrupa Birliği açısından en çok önem arz eden konulardan biri de “gözaltı”dır. Bu açıdan “duruşma öncesi gözaltıyla ilgili yasal uygulama ve usullerin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları ile Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi tavsiyeleri ışığında uluslar arası standartlarında yakınlaştırılması” için Ulusal Programda şunlara yer verilmiştir. “Anayasa’nın 19/6 nci

maddesinin gözden geçirilmesi, Yeni Cezaın Muhakemeleri Usulü Kanununun yasalaşması, Devlet Güvenlik Mahkemeleri Kanununda değişiklik yapılması...”

Yasaları uygulayan, takibini yapan jandarma ve polis bu konuda daha duyarlı davranması gerekecektir. Çünkü işkence iddiaları, kayıplar, gözaltında ölümler jandarmayı ve polisi en çok ilgilendiren, bir o kadar da zora sokan konulardır.

2.4.6. İnsan Hakları İhlalleri Sonuçlarının Düzeltilmesi İmkanlarının Güçlendirilmesi

Hikmet Sami Türk; “Toplumun düzeni, güvenliği, sokakta rahatça yürüyebilmemiz suçluların kısa zamanda ortaya çıkarabilmesine bağlı. Gereken her türlü yasal düzenleme ve teknik olanakların sağlanması amacımız bir bütün olarak sağlandığında insan hakları ihlalleri asgariye inecek. Dünyada bazı ülkelerde insan hakları bakanlığı var. Avrupa ülkeleri dış politika açısından bunu kullanıyor. İnsan oğlu var oldukça insan hakları ihlalleri ve sorunları da olacaktır. Biz bunları azaltabiliriz. Ancak her şey bitti diye düşünmemek gerekiyor”⁵¹ sözleriyle tüm dünyada ve ülkemizde de önemi kavranmış olan insan haklarına dikkati çekiyor. İnsan oğlu düşünen, karmaşık bir varlıktır. Dolayısıyla insanın olduğu yerde sorununda her durum ve mekana karşı farklı boyut kazanarak varolacağını belirtiyor. Ulusal Programda ve izleme raporlarında sıklıkla üzerinde durulan konu İnsan Hakları ihlalleridir. Bu konuda da yapılması gerekenler Ulusal Programda şu şekilde özetleniyor; “Yeni Ceza Mahkemeleri Usulü Kanunu Terör ve Terörle Mücadelede Doğan Zararların Karşılanması Hakkındaki Kanun Tasarısının yasalaşması gerekmektedir.”

2.4.7. Devlet Memurları ve Kamu Görevlilerinin İnsan Hakları Konusunda Eğitimleri

Başta güvenlik güçleri olmak üzere, devlet memurları ve kamu görevlilerinin insan hakları alanında eğitimi için tüm kurumlarda çalışmalar başlatılmıştır. Bu sayede hem toplum genelinde bireylerin birbirine saygısı, farklılığa tahammülü artacaktır. Yapılan eğitimlerle ve verilen kurslarla güvenlik güçleri de istenilen seviyeye getirilecektir. Ülke genelinde insan hakları ihlali asgari seviyeye indirilecektir. Ulusal programda bizden bu konuda istenen değişiklikler kısaca şu şekildedir. “Polis

⁵¹BAYAR Sezai, Artı Haber Dergisi, 19-25 Eylül 1998, sayı 40, s.61

okullarındaki öğretim sürelerinin dokuz aydan iki yıla çıkarılması amacıyla yasal düzenlemeler yapılmasıdır.”⁵²

Bilindiği üzere polis okulu kolluk memuru yetiştirir. Jandarma teşkilatında aynı görevi yapan kolluk memuru yada aynı seviyedeki memurlar astsubaylardır. Gerekli alt yapı hazırlandıktan sonra şuanda astsubay okulları da yüksek okul haline getirilmiştir.

BM İnsan Hakları Eğitimi On Yılı Programı çerçevesinde hazırlanmış olan İçişleri Bakanlığı Kuruluşlarının İnsan Hakları Eğitimi Projesi (2000-2007)’ nin yürürlüğe konulması, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Direktörlüğü’ nün 1997-2000 Polis ve İnsan Hakları Programı çerçevesinde uygulamaya konulan proje uyarınca, yedi yıllık bir süre içerisinde tüm güvenlik güçleri mensuplarının insan hakları alanında eğitilmesi ön görülmüştür.”

Şuanda gerek Jandarma Teşkilatı ve Jandarma Okullarında gerekse Genel Komutanlık bu konuya yeteri önemi vermektedir. Halen kurum içi kurslar düzenlenmekte, seminerler, konferanslar verilmektedir. Bu konuya ileride daha ayrıntılı olarak değineceğiz.

2.4.8. Anayasanın ve İlgili Diğer Yasaların AB Müktesebatına Uyumu

Anayasanın insan merkezli olmasını isteyen AB bu konuda değişiklikler yapılmasını Ulusal Programda bizlerden istemektedir. Özellikle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi doğrultusunda anayasanın gözden geçirilerek bir an önce uygulamaya geçirilmesi üzerinde durulmaktadır. Bu konuda da bazı değişiklikler yapılmıştır. Anayasada yapılacak değişiklik diğer mevzuatların güncelleşmesine neden olabilecektir. Bu durumun kırsal kesimde yasaların takipçisi olan jandarmaya etkisi olacaktır.

2.4.9. Milli Güvenlik Kurulu

Varlığını Anayasa ile güvence altına almış olan Milli Güvenlik Kurulu, ulusal güvenliği ilgilendiren alanlarda bir danışma organı niteliğindedir. Anayasa ve yasanın ilgili maddeleri, Kurul’ un yapısı ve işlevini daha açık bir biçimde belirtecek şekilde orta vadede gözden geçirilecektir. Ulusal programda özellikle dikkat edilen hususlardan birisidir. AB güvenlik konusunda sivilleşme üzerinde önemle durmaktadır.

⁵² 2001 yılında yasalaşarak yürürlüğe girmiştir.

2.4.10. Ekonomik kriterler

AB Türk ekonomisinin yeterli olmadığı kanısındadır. Avrupa ile rekabet edemeyeceğini belirtmektedir. Ancak Gümrük Birliği anlaşması ile 96 yılının başından beri bu fiilen denenmiştir. Türkiye'nin AB'ye alınmasıyla ekonomilerine bir yük olacağımız görüşündeler. Türkiye AB'ye tam üye olduğu takdirde topluluk bütçesine yapacağı katkının beş misli civarında bütçeden gelir sağlayacaktır.⁵³ Mevcut enflasyon, bütçe açığı iç ve dış borcun yüksekliği, sosyal güvenlik politikasının Avrupa'nın çok gerisinde olması ve kişi başına düşen milli gelirin AB ülkelerinde yirmi bin dolar civarında iken Türkiye'de iki bin dolar civarında olması beli başlı ekonomik engellerdir.

Türkiye AB'ye üye olma politikası izlemektedir. Her ne kadar zaman zaman olumsuz gelişmeler yaşansa da, çifte standart uyguladıkları iddia edilse de aktif dış politikası bu amaç uğruna çalışmaktadır. Ekonomik olarak gelir dağılımındaki farklılık ve gayri safi milli hasılanın düşük olması halledilmesi gereken temel sorunlardır. Bu maratona başladığı noktadan beri çok yol kat etmiş olan Türkiye, istikrarlı bir politika izleyerek AB'ye onurlu ve eşit şartlarda girebilir. Dengelerin devamlı surette değiştiği bir dünyada, merkezi öneme sahip Türkiye'nin içinde olmadığı ve desteğini vermediği bir AB varlığını sürdürülemez.

⁵³ Türkiye Araştırmaları Merkezi, Almanya, Türkiye'nin Tam Üyelikinin Avrupaya Sağlayacağı Faydalar, s.101

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İNSAN HAKLARI İLE İLGİLİ ULUSLAR ARASI HUKUKİ DÜZENLEMELER VE BUNLARIN TARİHSEL GELİŞİMLERİ

İnsan hakları bütün insanların hiçbir ayırım gözetmeksizin yalnızca insan oluşlarından dolayı insanlık onurunun gereği olarak sahip olmaları gerekli sayılan hak ve özgürlüklerdir. Devletin insan haklarına saygı göstermesi, bu hakların devlete karşı korunması ve devletçe teminat altına alınması ancak 18. asrın sonlarına doğru ciddi bir eğilim olarak ortaya çıkmıştır.⁵⁴

Günümüzde artık insan hakları çağdaş bir devlet olmanın olmazsa olmaz kuralları arasında öncelikli olarak yer almaktadır. Çünkü insan hakları olarak tanımlanan değerler, insanlığın yüzyıllar süren çetin mücadeleleri sonucunda elde ettiği çağdaş insanlık anlayışının bir ifadesidir. Özellikle, ikinci Dünya savaşından sonra gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda imzalanan uluslararası sözleşmeler ile soyut bir kavram olmaktan çıkan insan hakları kavramı, somut bir içeriğe ve gittikçe artan ölçüde ulusal ve uluslararası güvenceye kavuşmuştur.⁵⁵

Türkiye'nin de içinde bulunduğu çağdaş ve uygar toplumlar arsında yer almak isteyen devletler İnsan hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla, kendi iradeleriyle uluslararası anlaşmaları imzalayarak, uluslararası yaptırımları kabul etmişlerdir. 1945 yılında imzalanan Birleşmiş Milletler Anlaşması insan haklarına ve temel özgürlüklere verilmesi gereken önemi vurgulamıştır. Kısa bir süre sonra 1948 yılında, BM Genel Kurulunda İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi kabul edilerek insan hakları kavramı tüm uluslar için ortak bir anlayışa kavuşturulmuştur. Yine aynı dönemde, 1949 yılında oluşturulan Avrupa Konseyinin ana kuruluş amacı; insan haklarının korunması ve geliştirilmesidir. 1953 yılında ise bu konuda tarihi bir dönüm noktası olan, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi imzalanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti, bu sözleşme ile önce komisyon ve divan olarak kurulan ve organa dönüştürülen Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine bireysel başvuru hakkını 1987 , Mahkemenin yargılama yetkisini ise 1990 yılında kabul etmiştir.⁵⁶

İnsan hak ve özgürlükleri, korunması gerekli en yüksek değerler olarak benimsenmiştir. İnsan hakları bilinci, aileden başlayıp okulda devam eden ve bütün

⁵⁴ KAPANİ Münci, İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları, Bilgi Yayınevi, Ankara 1996, s. 19-20

⁵⁵ KAPANİ Münci, İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları, Bilgi Yayınevi, Ankara 1996, s. 22-23

⁵⁶ Jandarma Dergisi, Mart 2003, sayı 101, s. 50

yaşam boyunca edinilmesi ve korunması gereken bir bilinçtir. Bu bilincin eğitim kadar aile ve toplumla da sıkı sıkıya ilişkili olduğu bir gerçektir.

SOSYOLOJİK AÇIDAN ÖZGÜRLÜK VE İNSAN HAKLARI KAVRAMLARI

Özgürlük ve insan hakları kavramları, bütün sosyal olgular gibi toplum hayatının bir gereği olarak ortaya çıkan koşullara göre yeni ve farklı inanç ve düşüncelerin benimsenmesiyle sürekli değişen ve gelişen bir nitelik taşımaktadırlar.⁵⁷

Ancak günümüzde yaygın olarak kabul gören anlayışa göre; özgürlük kavramı, bir şeyi yapma veya yapmama serbestliğini anlatmaktadır. Daha geniş bir anlatımla; başka bireyler veya üstün bir otorite tarafından, herhangi bir şekilde bir baskı veya müdahaleye maruz bırakılmadan düşünme veya davranabilmeyi ifade eder. Hak kavramı ise; özgürlükten daha geniş bir anlam taşır. Bu kavram yalnızca davranış serbestliğini değil; aynı zamanda devletten ve toplumdaki bazı taleplerde bulunmayı da kapsar.⁵⁸

Özgürlük kavramı sınırsız değildir. Özgürlükler bazı alanlarda sınırlandırılmış, eskiden olduğu gibi sınırsız, mutlak bir özgürlük anlayışına bağlanılmamıştır. Ancak bu sınırlamaların da insan hakları ile ilgili uluslararası sözleşmelere uygun olması gerekmektedir. Günümüzde her hak bir ödevi de beraberinde getirmeye başlamıştır. İnsanları; bireyci düşünceden sıyrılıp, bir toplum olarak değerlendirirsek; insanlara ait olan özgürlüklerin ve onlara tanınan hakların ancak toplum içerisinde bir değeri olduğunu ve bu hak ve özgürlüklere karşılık bir takım ödevlerin de yüklenilmiş olduğunu görürüz. Böylece bir insana tanınan özgürlüğün diğer insanların özgürlüklerinin sınırını geçemeyeceği sonucuna ulaşırız.⁵⁹

İnsan hakları deyimi ise; ırk, cinsiyet, dil, inanç vb. herhangi bir ayırım gözetilmeksizin yeryüzünde yaşayan bütün insanların, devlet veya herhangi bir otorite tarafından verilmiş olmayıp, salt insan oldukları "insan onuru" dediğimiz bir değer ve duyguyu taşıdıkları için sahip buldukları dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez haklarının; kural olarak devlet organlarına karşı korunmasını, diğer yönden de çok boyutlu olan insan kişiliğinin geliştirilmesini içerir. Özetleyecek olursak insan hakları;

1) Evrenseldir,

⁵⁷ ÇEÇEN Anıl, İnsan Hakları, Ankara 2000, s.21

⁵⁸ ÇEÇEN Anıl, İnsan Hakları, Ankara 2000, s.22

⁵⁹ MUMCU Ahmet, İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri, Ankara 1984, s.17

- 2) İnsan olmanın doğal bir sonucudur,
- 3) Kişiyeye sıkı sıkıya bağlıdır; devredilmez ve vazgeçilemez,
- 4) İnsan kişiliğinin geliştirilmesini amaçlar.⁶⁰

Gerçekten, insan hakları, nerede olursa olsun, hangi ülkede bulunursa bulunsun herkes tarafından yararlanılabilen haklardır. Örneğin Türkiye'ye yasadışı yollardan girmiş olsa bile bir yabancıнын dahi yaşama hakkı, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin güvencesi altındadır.

Bunların yanında her ülkenin sadece kendi vatandaşlarına tanıdığı, yabancıların yararlanmasına izin vermediği bir takım haklar daha vardır. Bunlara "yurttaşlık hakları" veya "vatandaş hakları" denir. Örneğin memur olmak, seçimlerde oy vermek veya aday olmak bu tür haklardandır.

Anayasa Mahkemesi de konu ile ilgili bir kararında "Herkes kişiliğine bağlı, dokunulmaz vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir. Hiç bir ayırım yapılmadan herkes, salt insan olması nedeniyle, kişiliğine bağlı, kendisinin dahi vazgeçemeyeceği kimi temel hak ve özgürlüklere sahiptir"⁶¹ demek suretiyle insan haklarından ne anlaşılması gerektiğini vurgulamıştır.

İnsanların bu hak ve özgürlükleri yaşayabilmesi için bu hak ve özgürlüklerin Anayasa ve yasalarla düzenlenip, güvence altına alınması gerekir. Bizim Anayasamızda temel hak ve özgürlükler üç küme halinde toplanarak güvence altına alınmıştır. Bunlardan birinci kümeyi koruma hakları da denilen "kişisel hak ve özgürlükler" oluşturur. Bu kümede kişi dokunulmazlığı (yaşama hakkı, işkence yasağı vb.), kişi güvenliği (haksız yere yakalanmama, tutuklanmama hakkı vb.), inanç özgürlüğü, basın özgürlüğü dernek kurma hakkı gibi haklar yer alır. Bunlara "kamu özgürlükleri" de denir. Bu tür haklara dokunulamaz, yok edilemez, devredilemez.⁶²

İkinci kümeyi ise isteme hakları da denilen "sosyal ve ekonomik haklar" oluşturur. Örneğin, ailenin korunması, eğitim ve öğretim hakkı, sosyal güvenlik hakkı vb. haklar bu kümede yer alır. Devletçe tanınan bu haklar, toplumsal yaşamın sağlıklı bir şekilde devam edebilmesini sağlamayı amaçlar.⁶³

⁶⁰ GENCER Muzaffer, İnsan Hakları -Ana Kuruluşlar ve Belgeler, İstanbul 1986, s.29

⁶¹ Anayasa Mahkemesi Kararları, Sayı 4, sayfa 192

⁶² TEZİÇ Erdoğan, Anayasa Hukuku, Ankara 1991, s.36

⁶³ TEZİÇ Erdoğan, Anayasa Hukuku, Ankara 1991, s.36

Üçüncü kümede ise; bütün insanların değil, bazı statülere sahip insanların sahip olduğu hak ve özgürlükler yer almaktadır. Katılma hakları olarak da adlandırılan "siyasal haklar" grubunda; vatandaşlık, seçme ve seçilme, siyasi faaliyette bulunma hakları vb. düzenlenmiştir. Bu haklar, demokratik toplum düzeninin gerekleridir.⁶⁴

Burada şu hususu da hemen belirtmekte fayda vardır. Bu hak ve özgürlüklerin büyük bir bölümü yalnızca iç (ulusal) hukukça değil uluslararası antlaşmalarla da güvence altına alınmış bulunmaktadır. Ancak bir takım hak ve özgürlükler ise henüz siyasal bir kavram olmaktan öteye geçememişlerdir (Çevre hakkı vb.). Bunların da hukuksal bir gerçek olabilmesi için, pozitif (uygulanmakta olan, mevcut) hukuk içerisinde yer alması ve yargısal bir güvenceye kavuşturulması gerekmektedir.⁶⁵

İnsan yalnızca fiziksel, sosyal, psikolojik, ekonomik, kültürel, siyasal ve hukuksal bir varlık değil aynı zamanda ahlâki yönü de olan bir canlıdır; ahlaki ve vicdani değerlere ve onura sahip yüce bir varlıktır. Bu nedenle de yalnızca kendisini değil başkalarını da, kendisinden sonra gelecekleri de düşünür. Başkalarının da kendisinin sahip olduğu haklara sahip bulunduğunu kabul eder ve bunlara saygı duyar. Bu erdemlere sahip bir insan, günün birinde devlet organlarında görev alırsa, onun ahlâki yönü, insan haklarının ihlal edilmemesi bakımından kendisini gösterir. Zaten insan haklarının etik temeli insanın sahip olduğu etik yönünün dışı yansımasıdır.⁶⁶

3.1. İNSAN HAKLARI TARİHSEL GELİŞİMİ

“İnsan Hakları, sözleşme yada hukuktan değil, ahlakilik düşüncesinden kaynaklanır. Diğer bir deyişle, İnsan Hakları ahlaki haklardır. Ama, niteliği bakımından diğer herhangi bir haktan da farklıdır. Bu farklılık, onun diğer bütün ahlaki haklardan üstün olmasında kendini gösterir. İnsan Hakları en üstün ahlaki taleplerdir, çünkü İnsan Haklarının koruduğu temel değer, en üstün ahlaki değer olan insanın değeridir. İnsanın değerinin korunabilmesi, insanca bir yaşamın sürdürülebilmesi İnsan Haklarının güvence altına alınmasına bağlıdır.”⁶⁷

Devletin insan haklarına saygı göstermesi, bu hakların devlete karşı korunması ve Devletçe teminat altına alınması, ancak 18 nci asrın sonlarına doğru ciddi bir eğilim olarak ortaya çıkmış ve birbirini izleyen belli resmi bildiri ve belgelere konu olmuştur.

⁶⁴ TEZİÇ Erdoğan, Anayasa Hukuku, Ankara 1991, s.37

⁶⁵ TEZİÇ Erdoğan, Anayasa Hukuku, Ankara 1991, s.39

⁶⁶ KUTKAN Mahmut- AYDIN Servet, İnsan Hakları Ders Kitabı, Ankara 1999, s.41

⁶⁷ ALPKAYA Gökçen, İnsan Hakları, İstanbul 2000, s.14

Bütün insanların, bir ayırım yapılmaksızın “özgür ve haklar bakımından eşit olduğunun” kabul edilmesi, tüm insanların hukuki açıdan “kişi=şahıs” sayılması, hakkın konusu değil sahibi addolunması, Medeni Kanunumuzun deyimiyle “haklara ve borçlara ehliyetle eşit olması” uzun süren, asırlarla ifade olunan bir gelişmenin sonunda gerçekleşebilmiştir.⁶⁸

Roma Hukukunun, Roma İmparatorluğunun bütün dönemlerinde (MÖ 753-MS 1453) insanlar, hukuki açıdan “özgürler” ve “köleler” olarak ikiye ayrılmıştı. Roma Hukukunda sadece özgür Roma vatandaşları (Roma vatandaşı olan ana babanın çocukları) “kişi” statüsündeydi, hak sahibi olabilir, borç altına girebilirdi, köleler hakkın sahibi değil konusuydu, mal statüsündeydi.⁶⁹

Savaşlarda esir düşen askerler ve teslim olmayan düşman halkı “köle” sayılır, komutanın emriyle açık artırmayla satılırdı. Açık artırmada satın alınan tutsak satın alanın kölesi olurdu. Köle bir anneden doğan çocuklar da, babaları özgür Roma vatandaşı olsa dahi “köle” addolunurdu.

“Köle” statüsünde olanlar bir “mal” gibi işlem gördüğünden, kölenin sahibi, kölesini satabilir, bağışlayabilir, borcunun teminatı olarak rehnedebilirdi. Kölenin sahibi tarafından dövülmesi bir haksız fiil değildi. Kölenin sahibi, kölesi üzerinde onu öldürmeye kadar varan yetkilere sahipti. Köleye üçüncü bir şahsın zarar vermesi, örneğin onu yaralaması halinde, kölenin sahibinin malına verilmiş bir zarar söz konusu olurdu ve kölenin sahibi uğradığı zarar nedeniyle haksız fiili yapana karşı dava açabilirdi. Sahibinin ölmesi halinde, köle diğer mallarla birlikte mirasçılara geçerdi. Köle üzerindeki mülkiyet hakkından vazgeçilmesi, köleyi kural olarak “özgür vatandaş” statüsüne sokmazdı. Bu durumda köle “terkedilmiş mal” haline gelir ve köleyi sahibi olmak niyetiyle egemenliğine alan şahıs onun sahibi olurdu. Bir kölenin özgür Roma vatandaşı statüsünü kazanması hukuki açıdan “kişi” sayılması, ancak sahibinin belli şekillere uyarak kölesini azad etmesi ile mümkündür.⁷⁰

Tarihi gelişim içinde kölelik Roma İmparatorluğu ve Roma Hukukuyla sınırlı bir olgu değildi. Hıristiyan dini de, İslam Dini de kölelik ilişkisini kabul etmişti. 19 ncü asrın başlarına hatta ortalarına kadar “kölelik” dünyanın çeşitli bölgelerinde (farklı yapılarda da olsa) varlığını sürdürmüştü. Dünyadaki şeker kamışı, kakao ve diğer tarım

⁶⁸ GÖZÜBÜYÜK Şeref, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Ankara 2003, s.3

⁶⁹ GEMALMAZ Mehmet Semih, İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş, İstanbul 2003, s.23-24

⁷⁰ KABOĞLU İbrahim, Özgürlükler Hukuku, Ankara 2002, s. 25-26

ürünlerinin yetiştirilmesi, Güney Amerika'da pamuk üretilmesi İngiliz, Hollanda, İspanya, Portekiz ve Fransız sömürgelerindeki üretim 19 ncu asrın 2 nci yarısına kadar geniş ölçüde köle emeğine ve ticaretine dayanıyordu.⁷¹

Kölelik, İngiltere'de 1838'de, Amerika'da 1865'te kaldırıldı. Daha sonra çeşitli uluslararası anlaşmalarda köle ticaretini ve köleliği yasaklayan hükümlere yer verildi.

İnsanların sırf insan olmak sıfatıyla, doğuştan bir takım dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez haklara sahip olduğu düşüncesi, felsefi olarak çok eskilere gitmekle beraber daha çok 17 nci ve 18 nci yüzyıllar içinde gelişmiştir.⁷² Bir başka deyişle “İnsan Hakları sorunu uygarlığa geçiş ile birlikte ortaya çıkmasına rağmen, İnsan Hakları kazanımları uygarlığın getirdiği eşitsizliklerle ancak son 300 yıllık dönem içinde gerçekleşmiştir.”⁷³ İnsan Hakları Doktrini olarak adlandırılan bu düşünce akımının tarihi gelişimine baktığımızda;

3.1.1 Magna Carta (Büyük Şart – 1215)

İngiltere kralı tarafından imzalanan ve ‘ Büyük Şart ‘ adıyla bilinen bu belgede kişisel ve siyasal özgürlüğü sağlayan haklardan söz edilmiştir. Bu temel Bildirge'nin; 1nci, 20-21 nci, 23 ncü, 28 nci, 30 ncu, 31 nci, 38 – 42 nci ve 45 nci maddeleri doğrudan veya dolaylı nitelikte insan hak ve temel özgürlüklerini, dolayısıyla devletin bu alanda yetkisini sınırlayan teminatları düzenlemektedir. Örneğin bu Bildirge'nin 23 ncü maddesi devlet adına veya toplum menfaatine de olsa, angaryayı yasaklamaktadır. “Yasaların, yaşlarına istinaden sorumluluk yüklediği haller saklı olmak kaydıyla, hiç bir köy veya kişi köprü yapmaya zorlanamaz.” 38nci madde, idari eylem veya işlemlerde keyfiyeti yasaklamakta ve “masumluk karinesini” benimsemektedir; “Gelecekte hiç bir idareci, keyfiyet içerecek şekilde davranamaz ve hiç kimseye karşı yeterli delillere veya yeterince inandırıcı tanıklara sahip olmaksızın dava açamaz.” Bildirge'nin 40 ncü maddesi yasalar önünde eşitlik ilkesini benimsemektedir; “Hiç kimsenin hakkı, satın alınamaz, reddedilemez veya geciktirilemez. Herkes için adalet geciktirilmeksizin (adaletin sağlanmasında makul süre ilkesi) sağlanır”. Aynı düzenlemenin 28 nci, 30 ncu ve 31nci maddeleri “el koyma eylemini yasaklamaktadır.”⁷⁴

⁷¹ KABOĞLU İbrahim, Özgürlükler Hukuku, Ankara 2002, s. 42-43

⁷² GEMALMAZ Mehmet Semih, İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş, İstanbul 2003, s.26

⁷³ ERBİL Doğu, Yeni Türkiye İnsan Hakları Özel Sayısı 21, Ankara 1998, s.430

⁷⁴ GEMALMAZ Mehmet Semih, İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş, İstanbul 2003, s.29-32

3.1.2. Haklar Kanunu (Bill Of Rights – 1689)

1689 yılındaki bir iç savaş sonunda İngiltere’de parlamenter demokrasinin temelini atmak amacıyla hazırlanmıştır. İlk kez İngiltere’de, 1689 tarihli Temel Haklar Bildirisi ile vatandaşların bir takım temel hakları birer birer sayılmış ve kralın parlamentonun onayı olmaksızın bunlara müdahale edemeyeceği ilan edilmiştir.⁷⁵

1689 ’da İngiltere’de kabul edilen “Bill of Rights” (Haklar Yasası), Başlangıç Bölümü ve onu izleyen ilk 13 madde ile getirilen düzenlemeler, Krallık-Parlamento ilişkisinde hukukun üstünlüğünü güvence altına alarak, yetki kullanma yetkisini dağıtmış ve hukuksal şartlara ve denetime bağlamıştır. Bu özellikleriyle de, yetki kullanma yetkisinin kapsam, yöntem ve şartlarını, siyasi ve hukuksal denetimini sistematize eden ve insan haklarına dayalı demokratik hukuk devleti prensibini modern öğelerle düzenleyen ilk pozitif kaynak olma vasfına sahiptir. Bu düzenlemenin uluslararası önemi, insan hakları ve temel özgürlüklerin tanınması ve güvence altına alınması ve uygulanması şartlarının sağlanabilmesi ile demokratik hukuk devleti arasındaki doğrudan ilişkinin yadsınamazlığı gerçeğinde yoğunlaşmaktadır.⁷⁶

Bu belge ile kralın keyfî yetkileri kaldırılarak, kişilere bir takım hak ve özgürlükler verilmiştir.

3.1.3. Amerikanın İnsan Hakları Bildirgesi (1776)

İnsan hakları ve temel özgürlükleri konusunda en ayrıntılı, bütünlük içeren ve çağdaş gelişmeleri etkileyen pozitif düzenleme, 12 Haziran 1776’da kabul edilen “Temel Haklar Virginia Bildirgesi”dir. Bu Bildirge, insanların doğuştan eşit ve özgür olduklarını ve insanın kişiliğine bağlı, dokunulamaz, vazgeçilemez, devredilemez hakları olduğunu hükümleştirmiştir.⁷⁷

Bu belgede, insanların eşit yaratıldığı ve herkesin yaşama, özgürlük ve mutluluğu arama hakkına sahip olduğu belirtilmiştir.

⁷⁵ ÜNAL Şeref, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, TBMM Kültür-Sanat yayınları, Ankara 2003, s.18

⁷⁶ GEMALMAZ Mehmet Semih, İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş, İstanbul 2003, s.69-70

⁷⁷ ÜNAL Şeref, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, TBMM Kültür-Sanat yayınları, Ankara 2003, s.19

3.1.4. Fransız İnsan Hakları Bildirgesi (1789)

Bu belgede, daha önceki belgelerde yer alan hak ve özgürlüklere ek olarak, fikir, din ve düşünceleri açıklama özgürlüğü ile mülkiyet kavramından söz edilmiştir.⁷⁸

Bu bildirgenin temel yaklaşımı, insan hak ve özgürlüklerinin insanın sırf insan olması nedeniyle var olduğudur. Bu hak ve özgürlükler insanlara herhangi bir organ tarafından verilmiş değildir. İnsana insanlık onurunu sağlayan bu haklar, yaradılıştan var olan haklardır.⁷⁹

3.2. OSMANLININ SON DÖNEMİNDEN GÜNÜMÜZ TÜRKİYE'SİNE KADAR İNSAN HAKLARI GELİŞİM SÜRECİ

3.2.1 Osmanlı Devletinde İnsan Haklarının Gelişimi

Osmanlı devletinde 19 ncu yüzyılın ortalarına gelinceye kadar hükümdarın mutlak iktidarını sınırlayan ve fertlere devlete karşı ileri sürebilecekleri bazı haklar tanıyan bir özgürlük anlayışı kendini göstermemiştir.⁸⁰

Osmanlı İmparatorluğu bu mutlakiyet havası içinde, 17 ve 18 nci yüzyıllarda Avrupa'da başlayan özgürlükçü fikir akımlarına tamamen kapalı kalmıştır. Hatta Fransız ihtilali patlak verdikten sonra dahi uzunca bir süre ihtilalin anlamını, getirdiği yenilikleri ve doğurabileceği sonuçları kavrayamamıştır.⁸¹

Osmanlı İmparatorluğunda ıslahat (yenileşme) çabalarının daima, Batı'dakinin aksine yukardan aşağıya doğru geldiği görülür. Avrupa devletleri, Osmanlı İmparatorluğundaki Hıristiyan kavimlerin bağımsızlık hareketlerini daima desteklemişlerdir. Osmanlı devlet adamları da, bir yandan dışardan gelebilecek tehlikeleri önlemek, diğer yandan Avrupa devletlerinin güvenini kazanmak ve Batı Uygarlığı dünyasına katılmanın bir koşulu olarak, bu yönde bazı reformlara girişmenin zorunluluğunu duymuşlardır. Bu bakımdan uzunca bir süre, insan hakları alanındaki gelişmeler, Müslüman olmayan unsurlara Müslümanlarla eşitlik sağlama girişimleri ile paralel olarak yürümüştür denilebilir.⁸²

Osmanlı İmparatorluğunda kişilere, aralarında din farkı gözetmeksizin bazı haklar tanıma yolundaki adımlar ve diğer reform özlemleri kesintisiz bir çizgi izlemez. İleriye doğru atılan ve Batı uygarlığına yönelik ifade eden her adım direniş ile

⁷⁸ GÖZÜBÜYÜK Şeref, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Ankara 2003, s.9

⁷⁹ GEMALMAZ Mehmet Semih, İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş, İstanbul 2003, s.71

⁸⁰ ÜNAL Şeref, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, TBMM Kültür-Sanat yayınları, Ankara 2003, s.136

⁸¹ MUMCU Ahmet, Türk Hukuk Tarihi, Ankara 1986, s.46

⁸² MUMCU Ahmet, Türk Hukuk Tarihi, Ankara 1986, s.47

karşılaşmış ve bu nedenle girişimler zaman zaman duraklamış hatta gerilemiştir. Bu yüzden Osmanlı imparatorluğunda reform ve Batılılaşma (uygarlaşma) hareketleri genel olarak; ileri geri gidişler, kesintili hamleler, kararsız zikzaklar grafiği şeklinde kendini gösterir.⁸³

19 ncu yüzyılın ortalarına gelindiği halde, Osmanlı imparatorluğu geri, güçsüz, çağdışı bir devlet görünümündedir. Bu nedenle hızlı bir çöküşün içinde bulunmaktadır. Bu gidişi durdurabilmek için Abdülmecit'in tahta çıkışından 4 ay sonra 8 KASIM 1839'da Mustafa Reşit Paşa tarafından Gülhane Hattı Humayunu (Tanzimat Fermanı) okunmuştur.⁸⁴

1839 Tanzimat Fermanı⁸⁵: Ferman Osmanlı devletinde insan haklarının tanınması yolunda ilk önemli adım olarak kabul edilir. Fermanla tanınan haklar iki başlık altında toplanabilir. Bunlar;

- * Kişilere tanınan haklar,
- * Devlet düzenindeki ıslahat esaslarıdır.

Fermanın, hukuksal bir güvence sağlamamasına rağmen kişi hakları bakımından getirdiği yenilikler şu başlıklar altında toplanabilir:

- * Can güvenliği.
- * Mal güvenliği.
- * Şeref ve haysiyetin korunması.
- * Kişi güvenliği ile ilgili esaslar.
- * Müslim ve gayrimüslim tebaa arasında eşitlik.

Fermanla her şeyden önce, bugün için insanın en başta gelen ve en doğal hakkı olan yaşama hakkı güvence altına alınmak istenmiştir. O zamana kadar insanın en doğal hakkı olarak kabul edilen yaşama hakkının dahi padişahın ve diğer iktidar ortaklarının

⁸³ MUMCU Ahmet, Türk Hukuk Tarihi, Ankara 1986, s.49

⁸⁴ GEMALMAZ Mehmet Semih, İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş, İstanbul 2003, s.104

⁸⁵ GENCER Muzaffer, İnsan Hakları -Ana Kuruluşlar ve Belgeler, İstanbul 1986, s.36-37

iki dudağı arasında olduğu herkesçe bilinen bir gerçektir. Sorgusuz sualsiz idam, yaşaması "mahzurlu" görülen bir kimsenin yok edilmesi Osmanlı Devletinde bir "Siyaset Aleti" olarak uzun zamandan beri yerleşmiş bulunmaktaydı.

Ferman bugünkü anlamda bir anayasa niteliği taşımaz. Genel olarak hükümdarın yetkilerini kendi iradesiyle sınırlayan bir belge sayılır.

1856 Islahat Fermanı⁸⁶ : Fermanın ağırlık merkezini Müslüman ve Hıristiyan tebaa arasındaki eşitliğin sağlanması oluşturmaktadır.

Fermanda din ve mezhep ayrımı gözetmeksizin herkes için ibadet özgürlüğü kabul edilmiştir. Bu fıkra herkesin mutlak olarak din ve vicdan özgürlüğüne sahip olduğu anlamını taşımaz. Gözetilen amaç yalnızca Hıristiyan tebaaya dini ayin ve ibadet serbestliği konusunda güvence sağlamak olmuştur. Bunun yanında Hıristiyan tebaa ile Müslüman tebaa arasında eşitlik kurulmuş; kişi hakları konusunda güvence sağlanmıştır.

Gülhane Hattı ile ilan olunan, can, mal, namus ve şerefin korunması konusundaki temel ilke bir kere daha tekrarlanmıştır. Fermanla insan hak ve özgürlükleri konusunda şu düzenlemelere yer verilmiştir:

- * Eziyet, işkence ve her türlü cismani ceza kesinlikle yasaklanmış,
- * Mahkumların mallarının müsadere edilemeyeceği belirtilmiş,
- * Duruşmaların açıklığı prensibi kabul edilmiş,
- * Eğitim özgürlüğü getirilmiştir.

Doğrudan doğruya kişi hakları ve güvenliği ile ilgili bu esaslardan başka ferman; adli, idari ve mali alanlarda oldukça geniş bir takım ıslahat düzenlemelerinin ana ilkelerini de tesbit ve ilan ediyordu.

Ne var ki Müslüman-Hıristiyan eşitliği konusunda getirilen düzenlemeler ne Hıristiyanları, ne de Müslümanları memnun etmiştir. Hıristiyanlar, Müslümanlarla aynı haklara tabi olunca, kendilerine tanınan ayrıcalıkları kaybetmişlerdir. Örneğin önceden askerlik yapmakla yükümlü olmadıkları halde; Islahat Fermanıyla askerliğe tabi

⁸⁶ KUTKAN Mahmut- AYDIN Servet, İnsan Hakları Ders Kitabı, Ankara 1999, s.64-65

tutulmuşlardır. Öte yandan, Müslümanlar da getirilen düzenlemelerden ve kurulan yeni müesseselerden hoşnut değildir.

Aslında Osmanlı yönetiminin yapmış olduğu bu yenilikler eski kurumları ortadan kaldırmamış, onların yanında batılı anlamda yeni kurumlar oluşturmuştur. Örneğin, din eğitimi veren medreselerin varlığı korunmuş; bunun yanında özellikle askerlik alanında bir takım okullar kurulmuştur. Bu yeni kurumlara yabancı olan bir kısım Müslümanlar, özellikle ulema zümresi ve aşırı gelenekçi halk tabakası, bunları dine aykırı görmüş, her defasında getirilen bu kurum ve düzenlemelerin kaldırılmasına çalışmıştır.

1876 Kanun-i Esasisi (Anayasası)⁸⁷: Tanzimat ve Islahat Fermanlarıyla getirilen düzenlemeler ve yeni kurumlar hükümdar tarafından bireylere "İhsan-ı Şahane" olarak verilmiştir. Ancak batıda liberal düşünce akımlarının getirdiği yeni düşünceler Osmanlı Devletine de sızmaya başlamıştır. Özellikle batı kültürü ile temasa geçen Şinasi Paşa ve bunu takip eden Genç Osmanlılar, bu fikirlerin ülke içinde yayılmasını kolaylaştırmıştır. Genç Osmanlılar, mutlakiyet düşüncesine karşıydılar ve padişahın yetkilerinin sınırlandırılmasını istiyorlardı. Bu yönden Tanzimat fermanı ile getirilen hakları eksik, yetersiz ve gerekli güvenceden yoksun görüyorlardı. İşte bu fikirlerin geniş ölçüde kabul görmesiyle I nci Meşrutiyet ilan edildi. 1876 Kanun-i Esasisi (Anayasası) ile getirilen ancak yine de yeterli hukuki güvenceye bağlanmayan hak ve hürriyetleri şöyle sıralayabiliriz:

- * Kişi güvenliği,
- * İbadet hürriyeti,
- * Basın hürriyeti,
- * Dilekçe hakkı,
- * Konut dokunulmazlığı,
- * Eğitim hürriyeti,
- * Kanun önünde eşitlik,

⁸⁷ KUTKAN Mahmut- AYDIN Servet, İnsan Hakları Ders Kitabı, Ankara 1999, s.69-74

- * Devlet hizmetine alınmada eşitlik,
- * Mülkiyet hakkı,
- * Angarya ve işkencenin yasaklanması,
- * Tabii hakim ilkesi,
- * Kanunsuz vergi konamayacağı ilkesi.

Fakat 1876 Kanuni Esasi'si ile getirilen bu hak ve hürriyetlerin korunmasına yönelik güvence mekanizmaları yeterli değildi. Şöyle ki; padişaha bu hak ve hürriyetleri ortadan kaldırma hakkı veren Kanuni Esasinin 113 ncü maddesi gereğince Padişah, "hükümet güvenliğini ihlal edenleri," basit bir kolluk tahkikatından sonra ülkeden sürgün etme hakkına sahipti. Nitekim, aradan iki yıl gibi bir süre geçmeden, padişah, halkın ehliyetsizliğini ve Osmanlı-Rus savaşını bahane ederek aydınları ülkeden sürmüş, Meclis-i Mebusanı feshetmiş, hürriyetleri askıya almış, devleti otuz yıl dilediği gibi yönetmiştir.

Abdülhamit'in bu baskıcı tutumuna karşı halkta oluşan hürriyet bilinci ortadan kalkmamış, gittikçe daha da artmıştır. Özellikle Genç Osmanlıların başlattığı hürriyet mücadelesini 1878-1908 yılları arasında ikinci Jön Türk hareketi sürdürmüştür. Gittikçe yayılan ve kökleşen bu hürriyetçi akımı ordu da desteklemiş ve padişah II nci Abdülhamit İkinci Meşrutiyeti 1908 yılında ilan etmek zorunda kalmıştır. İkinci Meşrutiyetin ilanında halkın desteği büyüktür. Diğerlerinde hak ve hürriyetler, padişahın iradesiyle halka tanınırken İkinci Meşrutiyetin ilanı ve 1876 Kanun-i Esasinin yeniden yürürlüğe konması halkın katkısıyla gerçekleşmiştir.

1876 Anayasasının yeniden yürürlüğe konulması özgürlükçü bir rejimin kurulabilmesi için yeterli olmamıştır. Bunun için bu anayasada bazı esaslı değişiklikler yapılmıştır. Yapılan değişiklikler genel olarak hükümdarın yetkilerinin sınırlanması buna karşılık parlamentonun yetkilerinin genişletilmesi yönünde olmuş; yasama ve yürütme organları arasında bir denge kurularak parlamenter sistemin ruhuna uygun bir mekanizma getirilmek istenmiştir. Kişi hak ve özgürlükleri alanındaki değişiklikler pek geniş boyutlu olmamasına rağmen, getirilen yenilikleri şu şekilde belirtebiliriz:

- * Padişahın sürgün yetkisi kaldırılmış,

- * Kişi dokunulmazlığı ile ilgili madde pekiştirilmiş,
- * Basının sansür edilmesi yasaklanmış,
- * Haberleşmenin gizliliği ilkesi kabul edilmiş,
- * Dernek kurma ve toplantı özgürlüğü sağlanmıştır.

Büyük ümitlerle başlayan ikinci Meşrutiyet rejiminin getirdiği özgürlük havası ne yazık ki uzun sürmemiştir. Meşrutiyet, halk hakimiyeti, parlamentarizm, siyasal özgürlük, kişi hakları gibi kavramlar kağıt üzerine yazılmış, fakat bunların hiçbirisi de tam anlamıyla gerçekleşme olanağını bulamamıştır.

"Özgürlüğün ilanı" diye adlandırılan ve Kanuni Esasinin yürürlüğe girdiği tarih olan 23 TEMMUZ 1908'in ardından daha bir yıl geçmeden, Anayasada da ilan edilen ve sonradan da "pekiştirilen" özgürlüklerin askıya alındığı görülür. 31 MART İrtica Hareketi geriye dönüş özleminde olan gerici unsurların yenileşme çabalarına karşı bir başkaldırısıdır. Bu hareketin bastırılmasından sonra yerleşen sıkıyönetim rejimi, olağan ve meşru hedeflerin ötesinde, amaca elverişli sürekli bir yönetim sistemi niteliğine bürünmüştür."Örfi idare" rejimine eklenen hükümet özlemleri de basın, toplanma, dernek kurma ve fikir özgürlüklerini baltalamıştır. Daha ilk yıllarda, Meşrutiyetin dayanması gereken temel özgürlükleri asla geliştiremeyecek boğucu bir hava hakim olmuştur. Yeni yönetim biçiminin öncekinden farklı olarak getirdiği değişiklik; kişi diktatörlüğünün, (hükümdarın) mutlak iradesi yerine, bir parti diktasının geçmiş olmasıdır.

3.2.2. Türkiye Cumhuriyeti 'nde İnsan Haklarının Gelişimi

1924 Anayasasında İnsan Hakları;

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı İmparatorluğunun harabeleri üzerinde yeni bir Türk Devleti kurma mücadelesi, Türk toplumu için her bakımdan bir "yeniden doğuş" çapasıdır.⁸⁸

Atatürk, milli (ulusal) kurtuluş savaşını "Hakimiyeti Milliye" (Egemenlik ulusundur) parolası ile açmış ve yürütmüştür. Bu parola, dışarıdaki ve içerideki ana

⁸⁸ UMUR Ziya, Türk Hukuk Tarihi, İstanbul 1985, s.46

hedefleri açıkça ilan eder. Dış işlerinde her türlü yabancı müdahaleyi kesinlikle reddeden, tam anlamıyla bağımsız bir devlet; içişlerinde de halka dayanan, iktidarını halktan alan bir hükümet sistemini açıklamaktadır.⁸⁹

Milli Mücadele, bir özgürlük savaşı idi. Fakat Türkiye, özgürlüğü diğer doğu devletlerinden farklı biçimde algılamıştır. Özgürlüğü sadece bağımsızlık anlamında anlamamıştır. Söz konusu olan yalnız ulusun diğer uluslar karşısında hakları değil, fakat aynı zamanda kişinin ulus içindeki haklarıdır. Şüphesiz ki bağımsızlık ve yabancı işgalinden kurtulmanın yanında Atatürk'ün düşüncelerinin uzun vadeli bir ikinci hedefi daha vardı. Bu hedef; halk temeline dayanan demokratik bir cumhuriyet rejiminin kurulması idi.⁹⁰

Bu alandaki ilk gelişme, ulusal devleti kuran, egemenliği Osmanlı hanedanından alıp millete aktaran ve ileride demokrasiyi kurmak, iktidarı halka vermek için son derece önemli bir adım oluşturan 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu (Anayasa) ile sağlanmıştır.

Yeni Türk devletinin çağdaş temeller üzerine kurulabilmesi için iki büyük adım cesaretle atılmalıydı. İlk olarak, yüzyıllar boyunca despotizmin sembolü haline gelmiş olan monarşiye son verilmeliydi. Nitekim önce bu yapılmıştır: Saltanat ortadan kaldırılmış ve bir yıl sonra Cumhuriyet ilan olunmuştur. Bundan sonra sıra ikinci büyük adıma geliyordu. Yeni Türkiye Cumhuriyetinin, Osmanlı İmparatorluğu gibi din temelleri üzerine kurulmasına, teokratik bir karakter taşımasına olanak yoktu. Bundan mutlak surette sıyrılması gerekti. Belki birincisinden daha da önemli olan bu engel de, kısa bir süre sonra hilafetin ortadan kaldırılmasıyla devrilmiştir. Böylece monarşiden ve teokrasiden sıyrılmış Türk Toplumunu, çok geç kaldığı bir yolda, çağdaş uygarlık yolunda hızla öne atılma olanağına sahip oluyordu.⁹¹

Cumhuriyetin ilanından sonra 1924 Anayasası kabul edildi. 1924 Anayasasının hazırlanışında onsekizinci yüzyıl felsefesinin ve Fransa İhtilali prensiplerinin oldukça derin etkileri görülür. Özgürlüğün tanımı doğrudan doğruya 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesinden alınmıştır. "Özgürlük" başkasına zarar vermeyecek her türlü tasarrufta bulunmaktır. Özgürlüğün herkes için sınırı, başkalarının özgürlüklerinin sınırının başladığı yerdir." Devamında, 1789 modeli klasik hak ve özgürlükler katalogu gelir. Düşünce, vicdan, söz, basın, haberleşme, dernek kurma,

⁸⁹ UMUR Ziya, Türk Hukuk Tarihi, İstanbul 1985, s.47

⁹⁰ MUMCU Ahmet, Türk Hukuk Tarihi, Ankara 1986, s.71

⁹¹ UMUR Ziya, Türk Hukuk Tarihi, İstanbul 1985, s.52

çalışma, eğitim özgürlükleri, mülkiyet hakkı, kişi güvenliği, konut dokunulmazlığı, eşitlik ilkesi vb. Görülüyor ki söz konusu olan yalnızca birinci kuşak insan haklarıdır. Kişinin devlet karşısında özel alanını çizen sınır, özgürlüklerdir. 1924 Anayasa koyucusu sosyal içerikli özgürlük anlayışına, o zamanın yeni anayasalarına girmeye başlamış olan sosyal ve ekonomik haklar akımına yabancı kalmıştır. Ancak şurasını da söylemek gerekir ki, bu yeni haklar kategorisi, ülkenin o zamanki şartları bakımından henüz geniş ölçüde eksikliği duyulan bir kategori olarak belirmiş değildir.⁹²

Cumhuriyetin ilk onbeş yıllık dönemini, Demokrasiye Hazırlık Dönemi olarak adlandırmak en doğru olanıdır.

Atatürk bu dönemde halk kitlelerini demokratik ve özgürlükçü rejime hazırlama çabası içine girmiştir. Teokratik, totaliter bir devlet yapısını terk etmiş ve savaşın yarattığı yıkımlardan henüz kurtulamamış bir toplum ve devlet yapısından bugünkü çağdaş anlamdaki demokratik bir rejime derhal geçişin olanaksızlığını bilen Atatürk, bu amaca ulaşmayı bir büyük hedef olarak almış ve hiçbir zaman bu hedeften sapmamıştır.

O'na göre amaca ulaşmakta kullanılacak yegane araç akıl ve bilim olmalıdır. Aklın ve bilimin yol göstericiliğini reddeden her toplum ortaçağ karanlığının içerisinde kalmaya mahkumdur.

Tanzimatın ve Meşrutiyetin ikiciliğinden, telifçiliğinden ve tavizciliğinden, ilericilikle gericiği bağdaştırma çabalarından kesin olarak uzaklaşmak gerekiyordu. Atatürk bunu yapmıştır. Her şeyden önce, devlet düzenini laik temeller üzerine kurmakla, geçmişte bütün ileri hamleleri çelmeleyen, köstekleyen ve durduran engelleri ortadan kaldırmak istemiştir.⁹³

Laiklik ilkesi, bütün inkılapların ruhu ve dayanak noktasıdır. Türk toplumuna çağdaş uygarlık yolunu açan anahtardır. Atatürk'ün uzun vadeli idealinin ve inkılaplarının ana hedefinin, Türkiye'de Batılı anlamda demokratik ve özgürlükçü bir siyasal düzenin kurulması olduğu konusunda şüpheye yer yoktur. Atatürk dönemi rejiminin gerçek amacı, demokrasinin yerleşebilmesi için gerekli ortamı yaratmaktan ibarettir.⁹⁴

⁹² MUMCU Ahmet, Türk Hukuk Tarihi, Ankara 1986, s.76

⁹³ UMUR Ziya, Türk Hukuk Tarihi, İstanbul 1985, s.57

⁹⁴ KUTKAN Mahmut- AYDIN Servet, İnsan Hakları Ders Kitabı, Ankara 1999, s.78

Nitekim Atatürk tarafından Prof.Dr.Afet İNAN'a yazdırılan "Vatandaş İçin Medeni Bilgiler" kitabında, "demokrasi fikrinin daima yükselen bir denizi andırmakta" olduğu vurgulanmıştır.

Atatürk sağlığında demokrasi idealinin gerçekleştiğini görememiştir. Bu yolda yapmış olduğu bir deneme (1930'da Serbest Fırka Denemesi) vaktin henüz erken olduğunu, hazırlık ve yetiştirme döneminin tamamlanmadığını göstermiştir.

Tek parti rejiminden çok partili siyasal rejime geçiş ve 1950'de özgür seçimler sonunda iktidarın sarsıntısız olarak el değiştirmesi, dünya ölçüsünde önemli bir olay, belkide eşi görülmemiş bir gelişme ve başarı örneği sayılabilir. Burada şu noktayı da özellikle kaydetmek gerekir ki, çok partili demokrasiye geçişte anayasa düzeninde herhangi bir değişiklik yapmak zorunluluğu hissedilmemiştir. Bu da Atatürk'ün kurmuş olduğu temel hukuk çerçevesinin, esasında gerek ruh, gerek yapı bakımından demokratik olduğunu ve parlamenter sistemin işlemesi için pekala elverişli bir çerçeve teşkil ettiğini gösterir. Fakat ne yazık ki içteki birtakım olumsuz gelişmelerden ötürü 27 MAYIS'ta demokratik rejime ara verilmiştir.⁹⁵

1961 Anayasasında İnsan Hakları;

27 MAYIS İhtilalinin giriştiği ilk iş yeni bir anayasa yapmak olmuştur. 1924 Anayasası iktidarı elinde bulunduranların demokrasiye bağlı kalmak koşuluyla rejimin uygulanırlığına olanak sağlayan demokratik bir anayasaydı. Ancak yönetenlerin demokratik rejime bağlılıkta zayıflık göstermeleri durumunda demokratik rejimi korumaya yönelik mekanizmalara yer vermemiştir.⁹⁶

1961 Anayasası temel amaç olarak demokrasiyi bütün kurum ve kuruluşlarıyla yerleştirmeyi ilke edinmiş ve yerleştirmeyi düşündüğü demokrasiyi de 1924 Anayasasından farklı olarak, özellikle iktidarı elinde bulunduranların, demokrasi karşıtı girişimlerine karşı korumaya yönelik önlemlere yer vermiştir. İşte Cumhuriyetin ikinci Anayasası bu yasal eğilimi gerçekleştirmek ve kamu özgürlüklerini daha sağlam temeller üzerine oturtmak istemiştir. Bu nedenle;

(I) Anayasa Mahkemesi,

(II) Yüksek Hakimler kurulu,

⁹⁵ UMUR Ziya, Türk Hukuk Tarihi, İstanbul 1985, s.60

⁹⁶ GEMALMAZ Semih, Türk Hukukunda Olağanüstü Rejim Standartları, İstanbul 2002, s.355

(III) İkinci Meclis (Senato) gibi hukuki güvence kurumlarına yer vermiştir.

Modern Anayasalarla karşılaştırıldığında 1961 Anayasasının "Temel Haklar ve Ödevler" başlığını taşıyan özgürlükler kısmı oldukça uzundur. Bunun nedeni de, bir boyutuyla "Tepki Anayasası" olmasıdır.

Bu nedenledir ki, 1961 Anayasası özgürlükleri kısaca ve genel ilkeler halinde saymakla yetinmeyerek sınırlamanın ölçüsünü belirten çeşitli hükümler koymak yoluna gitmiştir. Başka bir deyişle Anayasa, kanun koyucunun özgürlüklerin düzenlenmesindeki takdir yetkisini daraltmakla ve onun aşamayacağı bazı kayıtlar getirmektedir. Anayasamız bazı ölçüler koymak suretiyle yasama organının ancak belli ölçülerde ve belli gayelere bağlı kalarak özgürlükleri sınırlayabilmesini sağlamak istemiştir. Ayrıca hangi gerekçe ile olursa olsun, özgürlüklerin özünü zedeleyecek sınırlamaları önlemek amacıyla; "Kamu yararı, genel ahlak, kamu düzeni, sosyal adalet ve milli güvenlik gibi nedenlerle de olsa bir hakkın ve özgürlüğün "özüne" dokunmama yasağı getirilmiştir.⁹⁷

1961 Anayasası herkesin "Kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve özgürlüklere" sahip olduğu ve bunların yine gerekçede işaret edildiği gibi "Siyasi iktidarın arzu ve takdiri"ne göre yok edilemeyecek haklardan olduğunu kesin surette bildirmiştir.

Bu anayasanın 2 nci maddesine konulan hükümlerle, devlet özgürlüklere karşı pasif (edilgen) bir yapıdan çıkartılmış aktif (etken) bir yapıya kavuşturulmuştur. Yani devlete temel hak ve özgürlüklerin kullanılması konusunda yükümlülükler yüklemiştir. Devlet, Anayasa gereği vatandaşı tanıdığı hak ve özgürlükleri onun kullanabilmesi için gerekli koşulları ve olanakları sağlamak, karşılaşılan engelleri ortadan kaldırmakla görevlendirilmiştir.

İnsanları toplum içinde özgürlüğe ve bağımsızlığa kavuşturabilmek için onlara yalnızca klasik özgürlükler tanımak yeterli değildir. Hergün bir yaşama savaşı veren, sabah akşam yoksullukla uğraşan ve yarınını güveni olmayan insanlar için klasik hakların hiçbir anlamı olamaz.⁹⁸ Yani haklar ancak kullanılabilirliği oranında vardır. Hakları kullanabilme olanağından yoksun olan kişiler veya kitleler için o hakların o kişi veya kitlelere tanınmasının pratikte hiç bir önemi yoktur. Bireyi ve kitleleri gerçek özgürlüğe kavuşturabilmenin ana koşulu onlara sunulan özgürlüklerin onlar tarafından

⁹⁷ GEMALMAZ Semih, Türk Hukukunda Olağanüstü Rejim Standartları, İstanbul 2002, s.357

⁹⁸ KAPANİ Münci, İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları, Bilgi Yayınevi, Ankara 1996, s.34

rahatça kullanılabilmelerinden geçer. Bu nedenle 1961 Anayasası kişilerin klasik özgürlükleri kullanabilmeleri için devlete birtakım yükümlülükler getirmiştir.⁹⁹

1961 Anayasasının getirdiği en büyük yenilik hiç şüphe yok ki çağdaş özgürlük anlayışıdır. İlk defa bu Anayasa ile "Sosyal devlet" ilkesini gerçekleştirmenin araçları olarak, "Sosyal ve İktisadi Haklar ve Ödevler" başlığıyla özel düzenlemeler getirilmiştir. Bu bölümde getirilen düzenlemelerle mülkiyet hakkı "kutsal ve dokunulmaz" niteliğinden çıkartılmış ve bu hakkın kamu yararı amacıyla kanunla sınırlanabileceği ve hiçbir zaman toplum yararına aykırı kullanılmayacağı kabul edilmiştir. Yine bu bölümde ekonomik açıdan zayıf durumda bulunan vatandaşların korunmasına ilişkin düzenlemelere yani insan hakları doktorisinde "ikinci kuşak hakları" olarak adlandırılan haklara yer verilmiştir. Devlet, çalışanların insanca yaşaması ve çalışma yaşamının kararlılık içinde gelişmesi için gerekli önlemlerle çalışanları koruyacaktır. Dinlenme hakkı, ücretli tatil hakkı, sendika özgürlüğü, toplu sözleşme ve grev hakları anayasal teminata bağlanmaktadır. Herkesin sosyal güvenliğe kavuşmasını sağlamak için devlet sosyal sigortalar ve sosyal yardım örgütü kuracak ve kurduracaktır. Ayrıca halkın sağlık, tıbbi bakım, öğrenim ve öğretim gereksinimlerini karşılamak da devlete bir ödev olarak yüklenmiştir.¹⁰⁰

1961 Anayasası, kişilere ve sosyal gruplara geniş bir özgürlük alanı tanımıştır. Ancak anayasayı yapanlar, bir yandan çoğulcu ve özgürlükçü demokrasi ilkelerini en geniş ölçüde benimserken, öte yandan Türk Toplumunun gerçeklerini de gözden uzak tutmamak durumundaydılar. Bu gerçekler açısından, özgürlükler düzeninin yerleşmesini ve uzun vadede korunmasını sağlamak için bazı noktalara özen gösterilmiştir.¹⁰¹

En başta laiklik ilkesi olmak üzere, Türk İnkılaplarının temel ilkelerini koruma kaygısı ön planda gelir.

Anayasa, salt özgürlük ilkesi adına, laiklik ilkesini tartışılabilir ve vazgeçilebilir bir konu olarak saymak yoluna gitmemiştir. Mutlak anlamda siyasal liberalizm uğruna, toplum düzenini din kurallarına dayandırma çabalarına yeşil ışık yakmamıştır. Çünkü sorun her şeyden önce, Türk Milleti için "uygar bir toplum olarak var olmak veya olmamak" sorunu idi. Türkiye'de teokratik bir ortaçağ düzenini kurmak isteyenlerin faaliyetlerine göz yummak, ülkenin çağdaş uygarlık düzeyinden

⁹⁹ TEZİÇ Erdoğan, Anayasa Hukuku, Ankara 1991, s.47

¹⁰⁰ TEZİÇ Erdoğan, Anayasa Hukuku, Ankara 1991, s.48

¹⁰¹ MUMCU Ahmet, Türk Hukuk Tarihi, Ankara 1986, s.82

uzaklaşmasını ve belki de yüzyıllarca yıl geriye doğru bir dönüş yapmasını göze almak demektir. Anayasa, bu dönemde böyle bir riski göze almak istememiştir.¹⁰²

Anayasa bu nedenlerle insan hak ve özgürlüklerine dayanan demokratik ve laik Cumhuriyet ilkelerini (ve devletin ülkesi ve milletiyle bölünmezliği temel kuralını) kişiler, gruplar ve siyasal partiler bakımından uyulması zorunlu esaslar haline getirmiş, ayrıca özel bir hükümle inkılap kanunlarını tartışma dışında bırakmıştır.

1924 Anayasası kamu özgürlüklerini güvence altına almak bakımından ne kadar zayıf idiyse, 1961 Anayasası tam aksine o kadar güçlüdür. Denebilir ki, siyasal iktidarın yetki taşmalarını önlemek ve özgürlükleri korumak için anayasa tekniğinde şimdiye dek tanınan ve bilinen belli başlı ne kadar kurum varsa (Anayasa Mahkemesi, İkinci Meclis, Yüksek Hakimler Kurulu, İdarenin yargısal denetimi...) hemen hepsi yeni anayasaya alınmıştır.¹⁰³

Özellikle yeni anayasada Anayasa Mahkemesine büyük önem verilmiş, Anayasa Mahkemesi özgürlüklerin bekçisi ve "Anayasanın üstünlüğü" ilkesinin koruyucusu olarak düşünülmüştür.

1961 Anayasasıyla yerleştirilmeye çalışılan demokratik düzene içte meydana gelen birtakım toplumsal olaylar gerekçe gösterilerek, 12 MART 1971 tarihinde Silahlı Kuvvetlerin müdahalesiyle ara verildi ve bu gerekçeye dayanarak 1961 Anayasası, 1971 ve 1973 yıllarında olağanüstü koşullar altında üç defa değiştirildi.¹⁰⁴

1982 Anayasasında İnsan Hakları¹⁰⁵;

Türk Silahlı Kuvvetleri adına 12 EYLÜL 1980 Harekatını gerçekleştiren "Milli Güvenlik Konseyi" 27.10.1980 tarihinde "Anayasa Düzeni Hakkında Kanun" çıkardı. Bu yasa 1961 Anayasasının önemli istisnalarla yürürlükte bulunduğunu bildirdi. İstisnalar şunlardı;

(I) T.B.M.M.'nin görev ve yetkileri geçici olarak Milli Güvenlik Konseyine devredilmişti.

(II) Konseyin çıkardığı yasaların ve verdiği diğer kararların anayasaya aykırılığı ileri sürülemeyecekti.

¹⁰² TEZİÇ Erdoğan, Anayasa Hukuku, Ankara 1991, s.52

¹⁰³ UMUR Ziya, Türk Hukuk Tarihi, İstanbul 1985, s.64

¹⁰⁴ KAPANİ Münci, İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları, Bilgi Yayınevi, Ankara 1996, s.134

¹⁰⁵ <http://www.mfa.gov.tr>. Detaylı bilgi için bkz.

(III) Yasalarda anayasaya aykırı bir durum varsa bu anayasa değişikliği olarak kabul edilecekti.

Bu dönem hükümet tasarrufları için yürütmeyi durdurma ve iptal işlemleri de söz konusu olmayacaktı.

1982 Anayasasının hazırlanması için Kurucu Meclis oluşturuldu. kurucu Meclisin birinci kanadını oluşturan Danışma Meclisi üyeleri, göreve başlamadan önce "İnsan Hakları, Temel Haklar ve Özgürlükler, hukukun üstünlüğü ilkesi ile demokratik ve laik Cumhuriyet ülküsüne bağlılık" andı içtiler. Bu andın içeriği, bir açıdan 1980 Harekatını yapanların demokrasiye dönüş amaçlarının varlığının kanıtıdır. 7 KASIM 1982 tarihinde yapılan halk oylaması sonucu 1982 Anayasası yürürlüğe girmiş oldu. Bu Anayasa ile birlikte tarihimizde ilk defa bir Cumhurbaşkanı da halk tarafından belirlenmiştir.

1982 Anayasası ilke olarak, 1961 Anayasasının egemenlik anlayışını benimsemiştir. Buna göre "Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir. Türk milleti egemenliğini Anayasanın koyduğu esaslara göre yetkili organları eliyle kullanır." Egemenliğin kullanılması bakımından 1982 Anayasası, yürütme organını daha da güçlendirmiştir.

1982 Anayasası 1961 Anayasasından daha uzun bir metindir. 177 madde ile 16 geçici-maddeden oluşmuştur. Halkoylaması sonucu kabul edilen ikinci Anayasamız olan 1982 Anayasası ile Yasama organı tek meclise indirilmiştir. Görevleri yönünden önemli bir değişikliğe uğramamıştır. İlke olarak yargı bağımsızlığı korunmuştur.

1982 Anayasasının 2 nci maddesinde Cumhuriyetin temel nitelikleri sayılmış olup, buna göre Türkiye Cumhuriyeti Devleti;

- 1) İnsan haklarına saygılı,
- 2) Atatürk Milliyetçiliğine bağlı,
- 3) Başlangıçta belirtilen ilkelere dayanan ,
- 4) Demokratik,
- 5) Laik,
- 6) Sosyal,
- 7) Hukuk devletidir.

1982 Anayasası 1961 Anayasasında olduğu gibi herkesin kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahip olduğunu

belirttikten sonra, 1961 Anayasasından farklı olarak hemen bütün temel hak ve özgürlüklerin içine kişinin topluma, ailesine ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumluluklarını da sokmuştur.

1982 Anayasası temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması ve durdurulması konusunda da 1961 Anayasasından farklı yaklaşımlar getirmiş ve hakkın kötüye kullanılması 1961 Anayasasından farklı olarak düzenlenmiştir.

1) Düşünce suç olmaktan çıkarılmış, (AIHS madde 17'deki 'eylem unsuru' esas alınmıştır.)

2) Temel hak ve hürriyetlerin sadece kanunla sınırlandırılabilceği belirtilmiş(Genel soyut ifadeler kaldırılmıştır.)

3) İnsan haklarına saygılı devlet ' ifadesi yerine, ' İnsan Haklarına dayanan devlet ' ifadesi konulmuş,

4) Yakalanan veya tutuklanan kişilerin hakim önüne çıkarılma süresi 4 gün olarak belirlenmiş (AIHS madde 5'te öngörülen 'makul süre' benimsenmiştir.)

5) Acil durumlarda uygulanan yetkili merciinin şifahi emri hususu ' yazılı emir ' ile somutlaştırılmıştır,

6) Kanunla yasaklanan dil hükmü kaldırılmış (Bunun yerine, AIHM 'nin 10 ncu maddesine göre, dilin kötüye kullanımı yasaklanmıştır.),

7) Kanuna aykırı olarak elde edilmiş delillerin kullanılmayacağı hükmü getirilmiş (CMUK hükmü Anayasa'ya alınmıştır.),

8) Ölüm cezasına sadece savaş, yakın savaş ve terör uçlarında uygulanması benimsenmiş, (AIHS 6 numaralı protokol 2 nci maddesi doğrultusunda.),

9) MGK kararların Bakanlar Kurulunca 'öncelikle dikkate alınacağı' hükmü yerine, 'değerlendirileceği' hükmü konulmuş ve kurula Başbakan Yardımcıları ile Adalet Bakanı dahil edilmiştir.

3.3. İNSAN HAKLARINA VE TEMEL ÖZGÜRLÜKLERE İLİŞKİN BAŞLICA ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER

3.3.1 Birleşmiş Milletler Sözleşmeleri¹⁰⁶

1) İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi: 10 Aralık 1948'de BM Genel Kurulu'na kabul ve ilan edilmiştir. Türkiye Bildirge'yi 06 Nisan 1949' da onaylamıştır. (Resmi Gazete 27.05.1949, no: 7217-düster , c.30,s. 1020)

¹⁰⁶ <http://www.ue.eu.gov.tr>. Detaylı bilgi için bkz.

2) Kişisel ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslar arası Sözleşme: BM Genel Kurulu' nca 16 Aralık 1966'da kabul edilip 23 Mart 1976'da yürürlüğe giren bu sözleşme'ye Türkiye henüz katılmamıştır.

3) Ekonomik, Sosyal, Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi: Sözleşme 19 Aralık 1966' da imzaya açılmış, 03 Ocak 1976'da yürürlüğe girmiştir. Sözleşmeye Türkiye henüz katılmamıştır.

4) İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı ya da Küçültücü (Onur Kırıcı) Muamele ya da Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi: 10 Aralık 1984 tarihinde kabul edilmiştir. Türkiye tarafından, 21 Nisan 1988 günlü, 3441 sayılı yasayla (R.G.: 29.04.1988-19799) Onaylanması (ekli beyan ihtirazi kayıtlı) uygun bulunan sözleşme, Bakanlar Kurulunun 16.06.1988 günlü, 88/13023 sayılı kararıyla onaylanmıştır.(R.G.:10.08.1988-19895).

5) Her türlü Irk Ayrımcılığının Kaldırılması Hakkında Uluslar arası Sözleşme: BM genel kurulunca 21 Aralık 1965 tarihinde kabul edilmiştir. Türkiye, bu sözleşmeyi 1972 yılında imzalamış ancak bu güne kadar onaylamamıştır.

6) Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslar arası Sözleşmesi: Sözleşme 01 Mart 1980 tarihinde imzaya açılmış, 03 Eylül 1981 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye, sözleşmeye katılımı 11.06.1985 günlü, 3232 sayılı yasayla (R.G.: 25.06.1985-18792) uygun bulunmuş ve sözleşmeye katılmamız 24.07.1985 günlü, 85/9722 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla onaylanmıştır.(R.G.: 14.10.1985-18898)

7) Kadınların Siyasal Haklarına İlişkin Uluslararası Sözleşme: BM Genel Kurulunca 31 Mart 1953 tarihinde kabul edilen sözleşme, 07 Temmuz 1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye sözleşmeyi 25.05.1959 günü, 7288 sayılı yasayla (R.G.: 02.06.1959- 10220) onaylanmıştır.

8) Çocuk Hakları Sözleşmesi: Sözleşme, BM Genel Kurulunca 20 Kasım 1989'da kabul edilmiş, 02 Eylül 1990'da yürürlüğe girmiştir. Türkiye 14 Eylül 1990'da imzaladığı sözleşmenin onaylanmasını 09.12.1994 günlü, 4058 sayılı yasayla (R.G.:11.12.1994-22138) uygun bulmuş ve sözleşmeyi 23.12.1994 günlü, 94/6423 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla ve ihtirazi kayıt koyarak onaylamıştır (R.G.: 27.01.1995-22184).

3.3.2. Avrupa Konseyi Sözleşmeleri¹⁰⁷

1) Avrupa İnsan Hakları9 Sözleşmesi (AİHS): Sözleşme, 04 Kasım 1950 tarihinde Roma'da imzalanmış ve 03 Eylül 1953 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye sözleşmeyi 10.03.1954 günlü, 6366 sayılı yasayla (R.G.: 19.03.1954-8662), 18 Mayıs 1954 gününden geçerli olarak onaylanmıştır.

2) AİHS 'ne Ek (1) Sayılı Protokol: Protokol, 20 Mart 1952 tarihinde Paris'te imzaya açılmış, 18 Mayıs 1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye protokolü, 20 Mayıs 1952'de imzalamış ve AİHS ile birlikte 10.03.1954 günlü, 6366 sayılı yasayla, çekince koyarak onaylamıştır. Protokol Türkiye için 18 Mayıs 1954'de yürürlüğe girmiştir (R.G.: 19.03.1954-8662)

3) AİHS' ne Ek Ölüm Cezasının Kaldırılmasına İlişkin (6) Sayılı Protokol: (6) sayılı protokol 28 Nisan 1983 tarihinde Strazburg'da imzaya açılmış ve 01 Mart 1985 gününde yürürlüğe girmiştir. Türkiye protokolü onaylamıştır.

4) İşkencenin ve İnsanlı Dışı yada Onur Kırıcı (Küçük Düşürücü) Ceza yada Davranışın Önlenmesine İlişkin Avrupa Sözleşmesi: sözleşme 26 Haziran 1987 tarihinde Strazburg'da kabul edilmiştir. Türkiye sözleşmeyi 11 Ocak 1988 tarihinde imzalamıştır. 25.02.1988 günlü, 3411 sayılı yasayla (R.G.: 26.02.1988-19737) onaylaması uygun bulunan sözleşme 26.02.1988 günlü, 88/12649 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla onaylanmıştır (R.G.:27.02.1988- 19738). Sözleşme 01 Şubat 1989' da yürürlüğe girmiştir.

5) İşkencenin ve İnsanlık Dışı ya da Onur Kırıcı (Küçük Düşürücü) Ceza ya da Davranışın Önlenmesine İlişkin Avrupa Sözleşmesine Ek (1) Sayılı Protokol: Ek protokol 04 Kasım 1993 tarihinde Strazburg'da imzaya açılmıştır. Yürürlüğe girebilmesi için üye devletlerin tümünün onaylanması gereken protokol bu şart gerçekleşmediği için henüz yürürlüğe girmemiştir. Türkiye protokolü 10 Mayıs 1995 tarihinde imzalamış ve 17 Eylül 1997 tarihinde de onaylamıştır.

6) Avrupa Sosyal Güvenlik Sözleşmesi: Türkiye adına 14.12.1972 tarihinde Paris'te imzalanan ve onaylanması 13.07.1976 günlü, 2023 sayılı yasayla (R.G.:23.07.1976-15655) uygun bulunan sözleşme, 31.08.1976 günlü, 7/12537 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla onaylamıştır. (R.G.:21.02.1977- 15857)¹⁰⁸

¹⁰⁷ <http://www.kobinet.org.tr/hizmetler/katilimci-kuruluslar/vakiflar/IKV-36>. Detaylı bilgi için bkz.

¹⁰⁸ <http://www.kobinet.org.tr/hizmetler/katilimci-kuruluslar/vakiflar/IKV-36>. Detaylı bilgi için bkz.

3.4. İNSAN HAKLARI İLE İLGİLİ ANLAŞMALAR

3.4.1. Uluslararası Hukuk – Türk Hukuku İlişkisinin İnsan Hakları Açısından Genel Değerlendirilmesi

Uluslararası hukukun belirlediği şartlara bağlı olarak, uluslar arası hukuk kişileri, uluslararası hukuk konusunda ve onun öngördüğü yöntemlerle eylem ve işlemlerde bulunurlar. Uluslar arası hukuk anlaşmalarını basitleştirerek şekil yönünden tanımlayacak olursak, anlaşmalar, uluslararası hukuk kişilerinin iradi olara haklar ve yükümlülükler üstlenmek maksadıyla bir konuda yaptıkları veya daha önce yaptıklarını değiştirdikleri veya yürütülmesini durdurdukları veya sona erdirdikleri yazılı işlemlerdir. Anayasa'mızın 90 ncı maddesi, devleti bağlayacak anlaşmaların ulusal hukukumuzda uygunluğunun, yetkiye, öze ve şekle ilişkin şartlarını düzenlemektir. Anayasa'mızın 90 ncı madde 1 nci paragrafı, 'Türkiye Cumhuriyet adına yabancı devletlerle ve milletler arası kuruluşlarla yapılacak antlaşmaların onaylanması, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır.' Şeklinde. Genel Kurul'u yasama yetkisini kullanması halinde, onaylamayı uygun bulma yasası, hükümet aracılığıyla Cumhurbaşkanı'na sunulur. Anayasa'nın 104 ncü maddesi uyarınca 'milletlerarası antlaşmaları onaylamak ve yayımlamak' yetkisi münhasıran Cumhurbaşkanı'na aittir.¹⁰⁹

1982 Anayasası'nın 90 ncı maddesi son paragrafı 'usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında anayasaya aykırılık iddiası ile anayasa mahkemesine başvurulamaz.' Şeklinde. Bu düzenleme, Türk hukuku ile usulüne göre yürürlüğe konulmuş antlaşmalar arasında hiyerarşik bir ilişki kurmaktır. 'Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir' ifadesine göre antlaşmaların hukukumuzda 'doğru uygulanabilir' kabiliyette olduğu görüşü ortaya çıkmaktadır.¹¹⁰

3.4.2. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi¹¹¹

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu tarafından hazırlanan belgenin 10 Aralık 1948'de Genel Kurul tarafından 'insan Hakları Evrensel Beyannamesi' olarak kabul ve ilan edilmesi birleşmiş milletlerin ilk önemli başarılarından biri olmuştur.

¹⁰⁹ ÜNAL Şeref, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, TBMM Kültür-Sanat yayınları, Ankara 2003, s.221

¹¹⁰ İnsan Hakları Üst Kurulunun Çalışmaları II, Kanun Tasarıları-Yönetmelikler-Genelgeler-İncelemeler, Ankara 1999, s.26

¹¹¹ <http://www.kom.gov.tr/anlasmalar.htm> Detaylı bilgi için bkz.

Birleşmiş milletler, bu bilgiye tüm haklar ve uluslar için ulaşılacak bir ortak ülke olarak nitelenmiş tüm üye devletler ve tüm haklar bildirgede sayılan hak ve özgürlüklerinin etkin biçimde tanınmasını ve gözetip korunmasını geliştirme ve güvence altında alma çağrısında bulunmuştur. İnsan hakları evrensel bildirgesi hukuki açıdan bağlayıcı bir belge değildir ancak hukuksal bağlayıcılığı olmamakla birlikte , insanlık tarihinin en önemli ortak başarılarından biri sayılabilir. Türkiye bu beyannameyi 06 Nisan 1949 tarihinde kabul etmiştir. Birleşmiş milletler genel kurulu kararıyla, 10 Aralık günü tüm dünyada ‘ İnsan Hakları Günü’ olarak kutlanmaktadır.

30 maddeden oluşan insan hakları evrensel beyannamesinin, 1 nci ve 2 nci maddelerine göre ‘ Tüm İnsanlar Özgür, Saygınlık ve Haklar Bakımından Eşit Doğar’. İnsanlar ; aralarında ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka bir görüş, ulusal yada toplumsal kök, mülkiyet, doğuştan yada başka bir statü ayrımı gözetmeksizin beyannamede belirtilen tüm hak ve özgürlüklerden yararlanabilir. İnsan hakları evrensel beyannamesinin kabulünden sonra beyannamenin bağlayıcı bir hukuksal belgeye dönüştürülmesi amacıyla insan hakları konusunda iki uluslar arası sözleşme hazırlanmış ve yürürlüğe girmiştir. Bunlar kişisel ve siyasal haklara ilişkin uluslar arası sözleşme ile sosyal ve kültürel haklara ilişkin uluslar arası sözleşmedir. Türkiye bu iki sözleşmeyi de imzalamıştır. Bunlardan kişisel ve siyasal haklara ilişkin uluslar arası sözleşme belli başlı temel hak ve özgürlüklere sayılmış bildirgede yer almaya savaş propagandası yasaklanma ile ulusal , ırksal ve dinsel düzeylerde düşmanlığı ve şiddete yol açacak görüşlerin yayınlanması yasaklanmıştır.¹¹²

3.4.3. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi¹¹³

İkinci Dünya savaşının Avrupa da yarattığı siyasal, toplumsal ve ekonomik çöküntü yeni bir Avrupa’ nın kurulması düşüncesi benimsenmesine yol açmıştır. Bu anlayış içinde Avrupa’nın ilk siyasal kuruluşu olan Avrupa Konseyi’ne ilişkin statü 1949 Londra’ da imzalanmıştır. Avrupa Konseyi’nin amaçlarından en önemlisi insan hakları ve temel özgürlüklerin geliştirilmesi ve korunması’dır. Bu kapsamda aralarında Türkiye’nin de bulunduğu 12 devlet tarafından 1953 ‘ de Roma’ da ‘ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ imzalanmıştır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuk tekniği açısından bir ‘ antlaşma ‘ dır. Bu sözleşmeyi imza eden devletler bazı yükümlülükle altına girmişlerdir. Bu sözleşmenin özelliği alışılmışın dışında bireye doğrudan haklar

¹¹² <http://www.basbakanlik.gov.tr/teskilat/insanhaklari> Detaylı bilgi için bkz.

¹¹³ GÖZÜBÜYÜK Şeref, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Ankara 2003, s.36-45

tanımış olmasıdır. Sözleşme bireye, haklarını çiğneyen devlete karşı insan hakları komisyonuna (daha sonra insan hakları mahkemesi) başvurma yolunu açmıştır. Bu sözleşmenin ana ilkelerinden biri de sözleşme kurallarının üye devletin yalnız vatandaşlarına değil , o devletin yetki alanında yaşayan ya da geçici olarak bulunan yabancılara da uygulanabilmesidir.¹¹⁴

Ek protokollerle devamlı olarak geliştirilen bu sözleşmenin bel kemiği bireysel başvuru hakkıdır. Sözleşmenin en önemli nitelikleri ; bireye başvuru hakkı tanıyarak uluslararası hukuk da bireyin hak sahibi haline getirmiş olması ve uluslararası alanda insan hakları konusunda ilk defa bir yargısal denetim mekanizması oluşturmuş olmasıdır. Avrupa insan hakları sözleşmesi , güvence altına alınan haklar ve özgürlüklerin sınırsız olarak kullanılmayacağı ilkesi kabul edilmiştir. Bu nedenle sözleşmede hakları, ulusal güvenlik, ülkenin ekonomik çıkarları, kamu sağlığının yada ahlakın yahut başkasına hak ve özgürlüklerinin yada kamu düzeninin korunması veya suçlunun önlenmesi gibi nedenlerle kısıtlanabileceği ön görülmüştür. Sözleşme ayrıca, savaş yada diğer oğlan üstü durumlarda devletlerinin hükümlülüklerinin askıya almalarının, başka bir deyişle durdurmalarına yada izin vermektedir yine aynı şekilde sözleşme devletlere, olağan üstü durumlarda bile, kişinin yaşama haklarına saygı gösterme hükümlülüğünde, işkence, kölelik veya ceza yasalarının geriye yürümesini yasılığında kendini kurtarma yetkisi tanımıştır. Türkiye, Avrupa insan hakları sözleşmelerinin 1954 yılında 6366 sayılı yasayla onaylamıştır. Ayrıca bu sözleşmenin düzenlenmiş bulunduğu denetim mekanizmasının ilk aşaması olan ‘ bireysel başvuru ‘ hakkını 1987’ de, ikinci aşama olan ‘ zorunlu yargı’ yetkisinin de 1990 tarihinde tanıyarak oldukça önemli sayılabilecek adamlar atanmıştır. Böylelikle bu sözleşme hukukumuzun bir parçası olmuştur. Sözleşme diğer uluslar arası sözleşmeler gibi 1961 – 1982 anayasaları ile de güvence altına alınmıştır. Avrupa insan hakları sözleşmesinin temel inancı ‘ dünyada barış ve adaletin asıl dayanağını oluşturan temel özgürlüklerinin gerçekten demokratik siyasal rejime ve insan haklarının gözetilmemesine ‘ dayanıldığıdır.

¹¹⁴ ÜNAL Şeref, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, TBMM Kültür-Sanat yayınları, Ankara 2003, s.139

3.4.4. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Türk Hukuk Sistemindeki Yeri¹¹⁵

Sözleşmenin özellikleri anayasasının 90 ncı maddesinin son fıkrasından yola çıkılarak, AİHS'nin Türk hukukundaki yeri ve değeri konusunda aşağıdaki sonuçlara ulaşılabilir.

1) Sözleşme iç hukukun bir parçasıdır, ayrıcalıklı bir yere sahiptir.

2) Sözleşme iç hukukta kendiliğinden uygulanır, ayrıca düzenleme yapısına gerek yoktur.

3) Sözleşmenin anayasaya aykırılığı ileri sürülemez bunun doğal sonucu olarak, sözleşme anayasaya aykırı olsa bile uygulanır. Sonuç olarak sözleşmenin özellikleri ve Türk hukuk sistemini dikkate aldığına, sözleşme kuralları ile ulusal hukuk kuralları arasında bir çatışma olması durumunda yargıcın sözleşme kurallarına üstünlük tanınması, ulusal kuralları sözleşmeye uygun bir biçimde yorumlaması gerekir.

3.4.5. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin Denetim Organları

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)

AİHS'nin denetim organlarına ilişkin 19-56 ncı maddelerini değiştiren 11 numaralı protokolün 01 Kasım 1998'de yürürlüğe girmesiyle, daha önce mevcut olan "Avrupa İnsan Hakları Komisyonu" ve "Avrupa İnsan Hakları Divanı" uygulaması sona ermiş ve bu iki kuruluşun yerini almak üzere, tek bir kuruluş ve devamlı nitelikte bir mahkeme olan AİHM tesis edilmiştir.¹¹⁶

AİHM sözleşme ile getirilmiş olan güvence sisteminin yargılama organıdır. Mahkeme, ihlallerin tespiti ve kesin karara bağlanmasında tek yetkili organdır. Mahkeme Avrupa Konseyine üye olan Devletlerin sayısı kadar yargıçtan oluşur. Yargıçlar kendilerini aday gösteren devletten bağımsız olarak görev yaparlar. Bir başvurunun Mahkeme önüne gelebilmesi için başvuru yolu ile kendisinden şikayetçi olunan devletin, Mahkemenin zorunlu yetkisini tanımış olması gereklidir. Mahkeme verdiği kararlarda yalnız sözleşme hükümlerinin çiğnendiğini saptamakla kalmaz, gerektiğinde şikayetçi olunan devleti tazminata da mahkum edebilir.¹¹⁷

Mahkeme kişileri değil üye devletleri yargılamaktadır. Duruşmalara çağrılan kişiler sanık değil, tanıktır. Mahkeme önünde vereceği ifadeden dolayı sorumluluğu

¹¹⁵ <http://www.kom.gov.tr/anlasmalar.htm> Detaylı bilgi için bkz.

¹¹⁶ GÖZÜBÜYÜK Şeref, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Ankara 2003, s.46

¹¹⁷ GÖZÜBÜYÜK Şeref, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Ankara 2003, s.48

yoktur. Mahkemenin kararları kamuya açıklanır. Mahkeme uyuşmazlığı inceler ve duruşmalardan sonraki gizli oturumlarda AİHS'nin ihlal edilip edilmediğini onaylar. Kararlar oyçokluğu ile alınır. Mahkemenin kararları kesin ve bağlayıcıdır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Yargılama Usulü

Başvuru ve Yargılama Usulleri;

Mahkemede inceleme kural olarak tamamen açıktır. Mahkeme ön koşullar açısından başvuruyu karara bağlayabilmek için soruşturma ve inceleme yapar ve esasın incelenmesine geçer. Mahkemenin kabul edilebilirlik açısından verdiği kararlar kesindir. Aşağıda sıralanan durumlardan birinin Mahkemece saptanması durumunda başvuru ön koşullar açısından reddedilir:¹¹⁸

- 1) Başvuru, şikayet edilen devletin, sözleşmeyi onaylamasından önce olan bir olaya ilişkin ise,
- 2) Başvuru sözleşmeye taraf olmayan devlete karşı yapılmış ise,
- 3) Başvuru daha önce incelenmiş ve karara bağlanmış bir başvurunun esas itibarıyla aynı ise,
- 4) Başvuru hakkın kötüye kullanılması niteliğinde ise,
- 5) Başvuru sözleşme ile korunan hak ve hürriyetlere ilişkin değilse,
- 6) Başvuru açık bir biçimde esastan yoksun ise,
- 7) Başvuru, ulusal bir mahkemenin verdiği kararın hukuk veya olay yönünden sakat olduğu savına dayanıyorsa,
- 8) Başvuru, yakınılan devletin iç hukuk yolları tüketilmeden yapılmış ise.¹¹⁹

Mahkeme, yargısal yöntemle karar verir. Tarafların görüşünü alır ve duruşma yapar. Aksine bir karar alınmadığı sürece yargılama açık yapılır. Mahkemede dava sürecinin başlamasından itibaren her aşamada sunulan belgeler kamunun yararlanmasına açıktır.

¹¹⁸ <http://www.eureptr.org.tr>. Detaylı bilgi için bkz.

¹¹⁹ GÖZÜBÜYÜK Şeref, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Ankara 2003, s.50-51

AİHM Kararlarının Niteliği¹²⁰

AİHS organlarının kararları, uygulamanın ya da ulusal mevzuatın sözleşmeye uymadığını ve aykırı olduğunu bildiren kararlardır. Bu organlar ulusal bir yargı kararını bozma veya iptal etme gibi bir yetkiye sahip değildir. Bu organların aldığı kararlar iç hukukta kendiliğinden sonuç doğurmaz. Devletin yükümlülüğü bu kararlar doğrultusunda sözleşme ile olan aykırılığı giderecek önlemleri almaktır. Bu önlemlerin takdiri sözleşmeye taraf olan devlete bırakılmıştır. Mahkeme kararlarının ilgili devletlerce yerine getirilmesini sağlama görevi Bakanlar Komitesi'ne aittir. Mahkeme kararları Bakanlar Komitesi aracılığıyla ilgili devlete duyurulur. İlgili devlet kararın yerine getirilmesi için gerekli önlemleri alır ve sonucu Bakanlar Komitesi'ne bildirir. Bakanlar Komitesi alınan önlemlerden tatmin oluncaya kadar konu gündeminde kalır. Bakanlar Komitesi yalnızca Mahkemenin vereceği kararların yerine getirilmesini gözetlemekle görevli bir organdır. Kararını verdiği tarihten başlayarak üç aylık süre içinde davaya taraf olan herkes istisnai durumların varlığı halinde davanın yeniden incelenmesini isteyebilir.

Başvuru Hakkı¹²¹

Sözleşme ile güvence altına alınan AİHM'ne başvurabilme hakkı olanlar iki grupta toplanır. Bunlar sözleşmeye taraf olan devletler ile sözleşmenin uygulama alanı içinde bulunan kişiler, topluluklar ve hükümet dışı kuruluşlardır. Mahkeme, İnsan Hakları Sözleşmesinin çiğnenip çiğnenmediğini, ancak ya devlet başvurusu, ya da bireysel başvuru üzerine inceler.

Başvuru Süresi¹²²

AİHM'ne başvurabilmek için iç hukuk yollarının tüketilmiş olması gerekir. İç hukuk yollarını tüketen son kararın alındığı tarihten itibaren altı ay içinde başvuru yapılabilir. Bu süre hak düşürücü bir süredir. Kamu düzeni ile ilgilidir. Bu nedenle AİHM'ne doğrudan başvuru zamanı dikkate alınır. Başvurular ancak sözleşme hükümlerini çiğneyen sorumlu devlet aleyhine yapılabilir. Kişiler sözleşmeye aykırı

¹²⁰ ÜNAL Şeref, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, TBMM Kültür-Sanat yayınları, Ankara 2003, s.69

¹²¹ <http://www.un.org/unher> Detaylı bilgi için bkz.

¹²² <http://www.un.org/unher> Detaylı bilgi için bkz.

tutum ve davranışlarından dolayı bir başka kişi veya kişilere karşı başvuruda bulunamaz.

Avrupa İşkencenin Önlenmesi Komitesi (AİÖK)¹²³

AİÖK, “İşkencenin ve insanlık dışı veya onur kırıcı ceza veya muamelenin önlenmesine ilişkin Avrupa sözleşmesi” veya kısa adıyla “Avrupa İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesi (AİÖS)”ne göre oluşturulmuş bir organdır. AİÖK, delil toplama ve rapor hazırlama fonksiyonuna sahip yargısal olmayan bir organ olup, sözleşmeye taraf devletlerin birer temsilcisinden oluşmaktadır. Yargısal olmayan bir organ niteliğinin ortaya çıkardığı iki önemli özelliği vardır. Bunlardan birisi, AİÖK bireysel şikayetler konusunda karar verme yetkisine sahip değildir. Diğer ise fonksiyonunu yerine getirebilmesi için periyodik ziyaretler yapma yetkisine sahiptir. Böyle bir yetki verilmesinin amacı, özgürlüklerinden yoksun bırakılan kişilere yapılan muameleleri incelemektir. Bu ziyaretler söz konusu kişilerin işkence veya insanlık dışı muamelelerden korunmalarının güçlendirilmesi düşüncesi ile yapılmaktadır.

AİÖK'nin görevi, insan hakları ihlallerinden dolayı devletleri suçlayarak mahkum etmek veya kınamak yerine, özgürlüğünden yoksun bırakılmış kişilerin korunmasını daha da güçlendirmek için taraf devletlerle işbirliğine gitmektir. Dolayısıyla sözleşmeye taraf her bir devlet, AİÖK'nin karakol, cezaevi, akıl hastanesi gibi kişilerin özgürlüklerinden yoksun bırakıldığı yerlere yapacakları ziyaretlere izin vermek zorundadır. AİÖK, her ziyaret sonrasında, ilişkide bulunduğu makamların görüşlerini de içerecek biçimde tespit ettiği durumlar hakkında bir rapor hazırlar. Rapor, nezarethane, cezaevi gibi özgürlüklerden yoksun bırakılan yerlerin fiziksel şartlarının düzeltilmesi veya kişilerin daha sağlıklı bir başka yere nakli gibi tavsiyeleri de içerebilir. Rapor, ilgili devlet otoritelerine gönderilir. Sözleşmeye taraf olan ilgili devlet açıklamaya karar verinceye kadar bu rapor gizli kalır. Ancak ilgili devlet AİÖK ile işbirliği yapmaktan ve onun tavsiyeleri doğrultusunda durumun iyileştirilmesinden kaçınırsa, Komite üyelerinin üçte ikilik çoğunluğu ile “kamu açıklaması” yapmayı kararlaştırabilir. Bu gizlilik şartına bağımlı kalarak, Komite her yıl yaptığı faaliyetlere ilişkin genel raporunu Bakanlar Komitesi'ne sunar.

¹²³ KAPANİ Münci, İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları, Bilgi Yayınevi, Ankara 1996, s.143-148

Avrupa işkencenin Önlenmesi Komitesinin, Sözleşmenin 10 ncu maddesine dayanarak yaptığı kamu açıklaması, bir ülkeyi uluslararası kamuoyunda teşhir edilerek saygınlığını tehdit edebilecek yegane ve fakat etkili bir yöntemdir. AIÖK'nin 1992 ve 1996 yıllarında ülkemiz hakkında yapmış olduğu kamu açıklamalarının uluslararası alanda olumsuz etkileri olmuştur.

İnsan Hakları Komiseri¹²⁴

İnsan Hakları Komiserliği 1999'da kurulmuştur. Komiser, üye ülkelerde insan hakları eğitimi ve bilincini artırmakla yükümlüdür. Bunun yanında, AIHS'ne ve Konseyin tavsiyeleri ile Bakanlar Komitesi'nin kararlarına üye ülkelerin tam ve etkili bir şekilde saygı göstermelerini sağlamakla da yükümlüdür. Komiserin yasal bir yaptırım gücü bulunmamaktadır. Ancak insan haklarını korumak ve bu alanda ihlalleri engellemek için devletlere bilgi sağlar ve gerektiğinde tavsiyelerde bulunur.

3.5. TÜRKİYE'DE İNSAN HAKLARI İLE İLGİLİ KURULUŞLAR¹²⁵

Türkiye'de insan hakları konusunda yapılan çalışmaları geliştirmek dünya ve ülkemizde bu konuda yapılan çalışmaların uyumlu hale getirilmesini sağlamak maksadıyla aşağıdaki birimler oluşturulmuştur:

TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu¹²⁶ : 08 Aralık 1990 gün ve 3686 sayılı insan hakları inceleme komisyonu kanunu ile kurulmuş olan bu birim, dünyada ve ülkemizde insan haklarına saygı ve bu konudaki gelişmeleri izlemek suretiyle uygulamaların bu gelişmelere uyumunu sağlamak ve başvuruları incelemekle yetkili kılınmıştır.

İnsan Haklarından Sorumlu Devlet Bakanı: 1990 yılından beri Bakanlıklar arası koordinasyondan sorumlu olmak üzere İnsan Haklarından Sorumlu bir devlet bakanı görevlendirilmektedir.

İnsan Hakları Üst Kurulu¹²⁷ : Başbakanlığın 09 Nisan 1997 gün ve 1997/17 sayılı genelgesi ile oluşturulan bu kurul, kamu kurum ve kuruluşları ile resmi görevlilerin

¹²⁴ ÜNAL Şeref, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, TBMM Kültür-Sanat yayınları, Ankara 2003, s.76-77

¹²⁵ <http://www.basbakanlik.gov.tr/teskilat/insanhaklari> Detaylı bilgi için bkz.

¹²⁶ İnsan Hakları Üst Kurulunun Çalışmaları I, Genel Bilgiler ve Basın Açıklamaları, Ankara 1999, s. 92

¹²⁷ İnsan Hakları Üst Kurulunun Çalışmaları I, Genel Bilgiler ve Basın Açıklamaları, Ankara 1999, s.96

insan hak ve özgürlüklerine ilişkin uygulamalarının temini ve yürürlüğe konan tedbir ve düzenlemelerin izlenmesi ve koordinasyonunu yürütmek amacıyla kurulmuştur. İnsan Haklarından Sorumlu Devlet Bakanı başkanlığında, Başbakanlık, Adalet, İçişleri, Dışişleri, Milli Eğitim ve Sağlık Bakanlıkları müsteşarlarından oluşturulmuştur.

İnsan Hakları Danışma Kurulu: Başbakanlık bünyesinde ilgili Bakanlıklar, Kamu Kurumları, Sivil Toplum Kuruluşları ve Üniversite temsilcilerinin katılımıyla oluşturulmuştur. İnsan hakları alanında işbirliği ve müşterek çalışma yapılmasını sağlar. Kurul ilk toplantısını Ekim 2001 ayında gerçekleştirmiştir.

İnsan Hakları İhlalleri İnceleme Heyetleri: Başbakanlık bünyesinde ilgili Bakanlıklar ile inceleme ve araştırma yeri ve konusuna göre bu alanda çalışma yapan kişiler ve meslek kuruluşları arasından İnsan Haklarından Sorumlu Devlet Bakanı tarafından (5) kişiden az olmamak üzere teşkil edilir. İnsan hakları ihlal iddialarını yerinde incelemek ve araştırmak amacıyla kurulan Heyetler çalışmalarına 15 Ağustos 2001 tarihinde başlamıştır.

İnsan Hakları Eğitimi On Yılı Ulusal Komitesi : Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Eğitimi On Yılı Programının uygulanmasında danışma organı olarak çalışmak üzere kurulmuş ve çalışmalarına 03 Eylül 1998 tarihinde başlamıştır.

Başbakanlık ile Adalet, İçişleri, Dışişleri, Milli Eğitim, Sağlık ve Kültür Bakanlıkları temsilcilerinden, insan hakları alanında faaliyet gösteren (4) Sivil Toplum Kuruluşu temsilcisinden ve insan hakları alanındaki çalışmaları ile tanınan (4) öğretim üyesinden oluşturulan Komite, İnsan Hakları Eğitimi Ulusal Programını hazırlamak, bu program içerisinde yürütülecek çalışmaları izlemek ve değerlendirmek, ayrıca İnsan Hakları Üst Kurulu tarafından verilecek diğer görevleri yapmakla görevlendirilmiştir.

Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı: 05 Ekim 2001 tarih ve 24191 sayılı kanunla, ilgili kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamak ve İnsan Hakları Koordinatör Üst Kurulunun sekreteryaya hizmetini yerine getirmek için teşkil edilmiştir.

İl ve İlçe İnsan Hakları İnceleme Kurulları: 3056 sayılı Başbakanlık Teşkilatı Hakkında Kanununa göre, insan hakları konularını yerinde incelemek ve gerekli tedbirleri almak amacıyla teşkil edilerek 01.12.2001 tarihinden itibaren göreve başlamışlardır.

Dışişleri Bakanlığı Avrupa Konseyi ve İnsan Hakları Genel Müdür Yardımcılığı : Dışişleri Bakanlığı bünyesinde insan hakları ile ilgili faaliyetler, Çok Taraflı Siyasi İşler

Genel Müdürlüğüne bağlı olarak faaliyetlerini yürütmektedir.

İçişleri Bakanlığı İnsan Hakları ve Uluslararası Kuruluşlar Daire Başkanlığı : İçişleri Bakanlığı bünyesinde insan hakları ile ilgili faaliyetler, Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığına bağlı olarak faaliyetlerini yürütmektedir.

Sağlık Bakanlığı İnsan Hakları Şube Müdürlüğü : Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde teşkil edilmiştir. Genel Adli Tıp muayeneleri konusunda Avrupa Konseyi uygulamalarını takip etmek, bakanlıklar arası koordinasyonu sağlamak, bütün sağlık kurumlarında Genel Adli Muayene Raporlarının mevzuata uygun olarak düzenlenmesini takip etmekten sorumludur.

Jandarma Genel Komutanlığı Dış İlişkiler ve İnsan Hakları Daire Başkanlığı : Jandarma Genel Komutanlığı bünyesinde insan haklarına ilişkin uygulamaları takip etmek, yürürlüğe konan tedbir ve düzenlemeleri izlemek ve koordinasyonu sağlamak maksadıyla, Genel Plan ve Prensipler Başkanlığı kuruluşunda, Dış İlişkiler ve İnsan Hakları Daire Başkanlığı ve bu başkanlık bünyesinde İnsan Hakları Şube Müdürlüğü mevcuttur.

Emniyet Genel Müdürlüğü İnsan Hakları Şube Müdürlüğü : Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde insan haklarına ilişkin faaliyetleri, uygulamaları takip etmek, yürürlüğe konan tedbir ve düzenlemeleri izlemek ve koordinasyonu sağlamak maksadıyla kurulmuştur.

Türkiye'deki İnsan Haklarıyla İlgili Sivil Toplum Kuruluşları¹²⁸:

- Adli Tıp Uzmanları Derneği (ATUD)
- Aileyi Korumada Medya Desteği (AKMED)
- Anadolu Tutuklu ve Hükümlü Aileleri ile Yardımlaşma Derneği
- Ankara Barosu Başkanlığı
- Araştırma Görevlileri Derneği
- Avrasya İnsan Hakları Derneği
- Aydınlık Yarınlar İçin Çocuk ve Kadın Platformu
- Ayrımcılığa Karşı Kadın Hakları Derneği

¹²⁸ <http://www.basbakanlik.gov.tr/teskilat/insanhaklari> Detaylı bilgi için bkz.

- Bağımsız Kadın Derneği
- Balkan Göçmenleri Derneği
- Balkan Türkleri Dayanışma ve Kültür Derneği
- Barış Anneleri İnisiyatifi
- Başkent Kadın Platformu
- Can Kadınlar Derneği
- Cumhuriyet Kadınları Derneği
- Çağdaş Gazeteciler Derneği (ÇGD)
- Çağdaş Hukukçular Derneği (ÇHD)
- Çağdaş Kadın Derneği
- Çağdaş Kadın ve Gençlik Vakfı
- Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği (ÇYDD)
- Çocuğu İstismardan Koruma ve Rehabilitasyon Derneği (ÇIKRED)
- Çocuk İstismarını ve İhmalini Önleme Derneği
- Çocuk Sağlığını Koruma Vakfı (ÇSKV)
- Çocuk ve Çevresini Koruma Vakfı
- Çocukları Suçtan ve Suçlulardan Koruma Vakfı
- Çocuğun Özgürlük, Güvenlik ve Gelişimini Destekleme Derneği
- Çocuk Vakfı
- Demokrasi ve Gençlik Vakfı
- Demokraside Birlik Vakfı (DEVA)
- Demokratik Dayanışma Vakfı
- Demokratik Mücadele Platformu
- Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Vakfı (WALD)
- Ege Kadın Dayanışma Vakfı

- Evrensel Kardeşlik ve Bilgelik Derneği
- Göçedenler Sosyal Yardımlaşma ve Kültür Derneği (Göç-der)
- Gökkuşuğı İstanbul Kadın Platformu
- Hanımlar Eğitim ve Kültür Vakfı
- Hanımlar İlim ve Kültür Derneği
- Hanımlar Kültür ve Dayanışma Vakfı
- Helsinki Yurttaşlar Derneği
- Hukukçular Birliği Vakfı
- Hukuki Araştırmalar Derneği
- İktisadi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı
- İnsan Hakları Derneği
- İnsan Hakları Vakfı
- İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği
- İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı (İKGV)
- İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı
- İnsan ve Kültür Ocağı
- İstanbul Barosu Başkanlığı
- İzmir Barosu İnsan Hakları ve Hukuk Araştırma Merkezi
- Kadın Dayanışma Vakfı
- Kadın Haklarını Araştırma ve Geliştirme Derneği
- Kadın Haklarını Koruma ve Kültürel Dayanışma Derneği (NİDA)
- Kadının İnsan Hakları Eylem-Araştırma Merkezi
- Kadın Araştırmaları Derneği
- Kadın Kültür ve İletişim Vakfı
- Kadının İnsan Hakları Projesi

- Kadınları Koruma ve Dayanışma Derneği
- Mor atı Kadın Sığınağı Vakfı (Mor atı)
- Orhan Apaydın Demokrasi ve Barış Vakfı
- Özgür Düşünce ve Eğitim Hakları Derneği
- Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği
- Sokak Çocuklarını Koruma Derneği
- Sokak Çocukları Rehabilitasyon Derneği
- Sosyal Demokrasi Vakfı (SODEV)
- Sosyal Hizmet ve Çocuk Esirgeme Genel Müdürlüğü Toplum Merkezleri
- Toplum Sorunlarını Araştırma Vakfı (TOSAV)
- Toplumsal Hukuk Araştırmaları Vakfı
- Türk Demokrasi Vakfı
- Türk Tabipler Birliği Merkez Konseyi (TTBMK)
- Türkiye Barolar Birliği
- Türkiye Gazeteciler Cemiyeti
- Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı
- Türk Hukuk Enstitüsü Derneği
- Türk Hukuk Kurumu
- Türk Hukukçu Kadınlar Derneği
- Türkiye İnsan Hakları Kurumu Vakfı
- Türk Dünyası İnsan Hakları Derneği
- Uğur Mumcu Araştırmacı Gazetecilik Vakfı
- 1961 Anayasası ve Çağdaş Demokrasi Vakfı
- 68'liler Birliği Vakfı

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
JANDARMA GENEL KOMUTANLIĞININ
İNSAN HAKLARI ALANINDA YÜRÜTTÜĞÜ
FAALİYETLER

4.1. KOLLUK YETKİLERİ VE İNSAN HAKLARI

Demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygı prensiplerinin uygulandığı bir toplumda, devlet, insanların huzur ve mutluluğu için bir hizmet aracı ve kolluk da emniyet ve asayiş hizmeti üreten bir hizmet birimidir. Böyle bir toplumda kolluğun, insan onurunu koruyacak şekilde görev yapması, hoşgörülü, dürüst, iyi niyetli olması, görevini yaparken halkın da görüşlerini alması, hukuk kurallarına öncelikle kendisinin uyması, devletin bağlı olduğu prensiplerin gereğidir. Ancak bu şekilde bir görev anlayışı, kendi tutum ve davranışlarında vücut bulan devlete “meşruiyet” ve “güven” kazandıracaktır.¹²⁹

Nitekim Jandarma Teşkilatı Görev ve Yetkileri Yönetmeliğinin 54 ncü maddesinde; Jandarma’ya “kişilerin Anayasa’da ve kanunlarda düzenlenen hak ve hürriyetlerini korkusuz ve kuşkusuz bir biçimde kullanmaları için kendi yönünden gerekli önlemleri alma görevi” verilmiş ve aynı Yönetmeliğin 42 nci maddesinde Jandarmanın görev yaparken uyması gereken ilkeler şu şekilde ortaya konmuştur:¹³⁰

Jandarma;

1) İnsana ve eşyaya zarar vermemeye özen göstermeli, zorunlu hallerde en az zarar verici önleme başvurmalıdır.

2) Ne olursa olsun yasal sınırlara bağlı kalmalıdır.

3) Ne olursa olsun insancıl davranıştan uzaklaşmamalıdır.

4) Faaliyetlerine muhatap olanlara düşman gibi gözükmekten özenle kaçınmalıdır.

5) Hukukun ön gördüğü sebepler ve usuller dışında kişi özgürlüklerinin kısıtlanması sonucunu doğuran bir yaptırım uygulamamalıdır.

Kısaca kolluk, insan haklarının garantisi olmalıdır.

Anayasamızın 2 nci maddesinde, Türkiye Cumhuriyeti, “insan haklarına saygılı, demokratik bir hukuk devleti” olarak tanımlanmış olup, bu ilke yine Anayasamızın 4 ncü maddesinde değiştirilemeyecek hükümler arasında yer almıştır.

¹²⁹ AKIN İlhan, Kamu Hukuku, Ankara 1993, s.16

¹³⁰ Jandarma Teşkilatı Görev ve Yetkileri Yönetmeliği, Ayrıntılı Bilgi için Bkz.

Türkiye, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin kabul edilmesi için BM. Genel Kurulu'nda olumlu oy kullanmış ve İnsan Haklarının ve Ana Hürriyetlerin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi'ni (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni) ilk onaylayan ülkeler arasında yer almıştır. (Türkiye, bu sözleşmeyi 1954 yılında onaylamıştır.)¹³¹

Türkiye'nin onayladığı bu sözleşme ve diğer uluslararası sözleşmeler, Anayasamızın 90 ncı maddesi ile hukukumuzun bir parçası olmuştur. Türkiye, aynı zamanda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkını 1987 yılında ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin yargı yetkisini 1989 yılında kabul etmiştir. Böylece Türkiye, uluslar arası bir güvence ve denetim mekanizmasına uymak ve Mahkeme'nin vereceği kararları uygulamak yükümlülüğü altına girmiş bulunmaktadır.¹³²

Ancak bütün bu duruma rağmen; 1988 yılında İşkence, İnsanlık Dışı ya da Aşağılayıcı Muamele ya da Cezalandırmanın Önlenmesine İlişkin Avrupa Sözleşmesi (Avrupa İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesi)'ni onaylayarak denetlemelerini kendi irademizle kabul ettiğimiz Avrupa İşkencenin Önlenmesi Komitesi bugüne kadar Türkiye hakkında biri 1992 yılında ve diğeri 1996 yılında olmak üzere iki kere “kamu açıklaması” yaptırımı uygulamıştır.¹³³

Avrupa İşkencenin Önlenmesi Komitesi, 1992 yılındaki ilk kamu açıklamasında; Türkiye'de yalnızca terör suçları bakımından değil, adi suçlular bakımından da polis tarafından yaygın biçimde işkence ve kötü muamele yapıldığını saptadığını ve alınması gereken önlemleri belirtmiştir. Komite dört yıl sonra aradan geçen süre içerisinde alınan önlemlerin ne ölçüde uygulandığını araştırmıştır. Ancak bu ziyarette de Komite işkencenin ve kötü muamelenin kanıtlarını tespit etmiş ve Komite'ye göre bazı ilerlemeler (genelgeler yayımlanması ve eğitim kursları vb.) kaydedilmesine rağmen sözler uygulamaya pek geçirilmediği sonucuna varılmıştır. Komite sonuç olarak, gözaltında yapılan işkence ve diğer ciddi kötü muamelelerin, Türkiye'de kökeni derinlere giden bir kolluk karakteristiği olduğunu (yaygın olarak uygulandığını) ve bunu değiştirmek için de etkin tedbirler alınmadığını vurgulamıştır. Ayrıca, terörü kınadığını yinelemekle ve Türkiye'nin bu yıkıcı faaliyetlere karşı anlayış ve destek görme hakkı olduğunu belirtmekle beraber, işkence ve kötü muamelenin

¹³¹ ÇEÇEN Anıl, İnsan Hakları, Ankara 2000, s.12

¹³² ÇEÇEN Anıl, İnsan Hakları, Ankara 2000, s.12

¹³³ KAPANİ Münci, Kamu Hürriyetleri, Ankara 1992, s.56

Türkiye’de teröre bağlanarak açıklanmasını doğru bulmamış ve terörle mücadelenin işkence ve kötü muameleyi geçerli kılamayacağını belirtmiştir.¹³⁴

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de Fransa, Danimarka, Hollanda, İsveç ve Norveç’in Türkiye’yi şikayet ettiği bir olayda, Türkiye’de işkencenin yeknesak bir idari uygulama derecesine yükselip yükselmediğini araştırmıştır. Yine aynı Mahkeme, Yunanistan’ın işkence ve kötü muameleden dolayı şikayet edildiği bir olayda “olayların tekrarlanması” ve “resmi hoşgörü”nün tanımlarını geliştirmiştir.¹³⁵

Olayların tekrarlanması çok sayıda işkence ve fena muamele olayının yaygın bir uygulama alanı bulmasıdır. Resmi hoşgörü ise, yasaların işkence ve kötü muameleyi açıkça yasaklamasına rağmen, sorumlu amirlerin bunları yapanları cezalandırmak ya da iddiaların ayyuka çıkmasına rağmen, soruşturma yapılmasını reddetmeleri ve mağdurları hak arama ve adil yargılama imkanından yoksun bırakmalarıdır.¹³⁶

Bir ülkedeki durumun bu tür terimlerle ifade edilmesi, Avrupa’da bir devletin başını en fazla ağrıtabilecek türden bir durumdur. Çünkü bir devletin insan haklarını ağır ve sistematik bir şekilde ihlal etmesi, Avrupa Konseyi’ne üyelikle bağdaşmayacağı gibi milletlerarası kuruluşların ilgili devlete tavsiyelerde bulunmasına ve gerekiyorsa daha ileri giderek önlemler almasına sebep olabilmektedir. Hiçbir kolluk görevlisinin kendi devletini bu hale düşürmesinde fayda görmesi mümkün değildir. O halde yapılması gereken; kısa vadedeki kazançlardan çok uzun vadedeki çıkarlarımız doğrultusunda hareket etmeyi başarabilmektir.¹³⁷

Bunun için belki de en önce temel hak ve özgürlükleri kısıtlama aracı olan kolluk yetkilerinin kullanılmasındaki insan hakları açısından önemli yasal sınırları çok iyi bilmek gerekir.

4.2. KOLLUK YETKİLERİNİN KULLANILMASINDA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN TEMEL PRENSİPLER

4.2.1. Kolluğun Görevleri

Kolluk, öncelikle toplumun emniyeti ve düzeni bakımından varolan tehlikeleri uzaklaştırmakla görevlidir. Bunun yanı sıra kolluğa suç işlendikten sonra suçların

¹³⁴ GENEL Erdoğan, İnsan Hakları Çerçevesinde Kolluk Yetkilerinin Kullanılması , Tebliğ-2001, s.3

¹³⁵ GENCE Muzaffer, İnsan Hakları - Ana Kuruluşlar ve Belgeler, İstanbul 1986, s.29

¹³⁶ KAPANİ Münici, Kamu Hürriyetleri, Ankara 1992, s.56

¹³⁷ DONNELLY Jack, Teoride ve Uygulamada Evrensel İnsan Hakları, 1995, s.21

kovuşturulması amacıyla “adli görevler” de verilmiştir. Ayrıca, kolluğun, devlet makamlarının kararlarının infaz edilmesine yardım etmek görevi de vardır.¹³⁸

Önleme görevi¹³⁹:

Kolluk, hukuk kurallarına ve kamu düzenine uygun olmayan hareketlerin işlenmesinden önce gerekli önlemleri almakla yükümlüdür.

Önleme görevlerinin bir kısmı, doğrudan doğruya konusu suç teşkil eden fiil ve hareketlere karşı tedbirlerden oluşurken, diğer bir kısmı ise, konusu suç teşkil etmediği halde, kamu düzenini ve asayişini temine yönelik tedbirlerdir.

Suçun önlenmesi görevinin yerine getirilmesinde başarı sağlanması, kolluğun görev yaptığı yerlerdeki siyasi, sosyal ve ekonomik yapıyı, halkın inanç ve değer yargılarını, geçmişteki olaylar ile suç işleme eğiliminde olan kişileri önceden bilmesine bağlıdır.

Adli görev¹⁴⁰:

Önleme görevi çerçevesinde yürütülen çabalara rağmen suç işlendiğinde kolluğun adli görevleri başlar. Kolluk bu görevi, savcı adına ve onun yardımcısı sıfatıyla yürütür. Kolluğun, adli görevini yerine getirebilmesi için, suç kavramını ve ceza kanunlarında düzenlenmiş suç tiplerini çok iyi bilmesi gerekmektedir.

Kolluk, bu görevlerini yerine getirirken bozulan kamu düzenini ve emniyetini yeniden tesis edebilmek için hukuk kurallarına bağlı olarak hareket etmelidir.

Bunun için de yetkili olmalı, takdir yetkisinin sınırları içinde kalmalı, keyfi davranmamalı ve somut olay bakımından kolluk tedbirine başvurmada zorunluluk olmalıdır.

Devletin yürütme gücüne yardım görevi¹⁴¹:

Bir kararın yerine getirilmesi için kuvvet kullanılması gereken hallerde, devletin diğer makamlarının yeterli güce sahip olmamaları durumunda kolluğun yardımına başvurulur. Kolluğun böyle bir yardımda bulunması kişi özgürlüğünü kısıtlayan bir işlem yapılmasını gerektirirse, hukuka uygunluk açısından bir hakim kararının olması gerekmektedir.

¹³⁸ TOROSLU Nevzat, Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 1999, s.22

¹³⁹ GENEL Erdoğan, İnsan Hakları Çerçevesinde Kolluk Yetkilerinin Kullanılması , Tebliğ-2001, s.26

¹⁴⁰ GENEL Erdoğan, İnsan Hakları Çerçevesinde Kolluk Yetkilerinin Kullanılması , Tebliğ-2001, s.28

¹⁴¹ GENEL Erdoğan, İnsan Hakları Çerçevesinde Kolluk Yetkilerinin Kullanılması , Tebliğ-2001, s.32

4.2.2. Kolluk Yetkilerinin Kullanılmasında Uyulması Gereken Temel Prensipler¹⁴²

Suç veya bir tehlikeyi önlemeye hizmet eden tedbirlere, “önleme tedbiri” denilir. Buna karşılık, suç işlendikten sonra şüphe sebeplerinin aranması ve elde edilmesi gerekir; iyi bir muhakeme yapmanın şartlarının hazırlanması için uygulanan bu tedbirlere de “koruma tedbirleri” adı verilir.

Bu tedbirler, kolluk dilinde daha çok mülki görev yetkileri ve adli görev yetkileri olarak isimlendirilmiştir. Bu kolluk yetkilerinin kullanılmasında uyulması gereken temel prensipleri şu şekilde sıralayabiliriz:

Gecikmede tehlike şartı:

Kolluğun önleme amacı ile harekete geçebilmesi için, her şeyden önce bir tehlikenin mevcut olması gerekir. Kolluk hukukunda tehlike; “kamunun emniyeti veya düzeni bakımından mevcut bulunan” tehlikedir. Zarar verici olayın gerçekleşmeye başlamış bulunduğu veya hemen başlayacağı konusunda kesine yakın bir ihtimalin mevcut olduğu hallerde, “halen mevcut tehlike” vardır.

Kolluk hukukundaki “halen mevcut tehlike” kavramı, ceza hukukundaki “meşru müdafaa” kavramı ile bağlantılıdır. Örneğin, kolluğun kendiliğinden evde arama yapabilmesinin şartı; halen mevcut bir tehlikenin bulunmasıdır. Gerçekleşmesinden korkulan zarar doğmadan önce, önünü almak için başka türlü davranmak imkanı yoksa, gecikmede tehlike vardır.

Zorunluluk şartı:

Tedbire başvurmada zorunluluk gerekir. Uygulanacak tedbir dışında bir yol olmamalıdır. Eğer tedbir alınmazsa kamu düzeni bozulacaksa, ortada bir zorunluluk var demektir.

Oranlılık şartı:

Kolluk, sadece tehlikeyi önlemek bakımından yeterli olan tedbirleri alabilir. Kolluğun uygulayacağı tedbir ile korunmak istenen değer arasında bir denge olmalıdır. Eğer tehlike başka bir tedbirle önlenebilecekse, kişilere en az zarar vereni seçilmelidir.

Tedbirin amaca ulaşmaya kadar uygulanması gerekir. Amaca ulaşmanın mümkün olmadığı anlaşılırsa, tedbirin uygulanmasına son verilmelidir.

¹⁴² DÖNMEZER Sulhi, Nazari ve Tatbiki Türk Ceza Hukuku, Ankara 1989, s.24-32

Kolluğun başarısı tüm bu kurallara uyması ile orantılıdır. Ancak, zaman zaman kolluk görevlilerinin hukuk kurallarına aykırı davrandıkları ve kişisel hatalar nedeniyle gerek kurum olarak kolluk güçlerinin toplum nazarında kötü algılanmasına ve gerekse ülkemizin uluslar arası platformda zor duruma düşmesine neden oldukları görülmektedir.

Hangi durumda, hangi kuralların uygulanacağı noktasında kolluğun gerektiği gibi hukuk bilgisine sahip olmaması kolluğun başarısını engellediği gibi, suç işlemesine de neden olabilmektedir.

Hukuk bilgisine sahip olmayan kolluk, insan haklarını ihlal edebileceği gibi, böyle bir ihlale neden olmamak için yetkilerini eksik ya da hiç kullanmayarak bazen de pasif kolluk durumuna düşmektedir. İnsan haklarını ihlal eden kolluk kadar, yetkilerini kullanmayan pasif kolluk da kötü bir kolluktur.

Unutulmamalıdır ki ceza adalet sisteminde esas amaç; suçlunun gerekli şekilde cezalandırılması olmakla birlikte, suçsuz bir kimsenin, yanlışlıkla yakalanmasını, gözaltına alınmasını ve cezalandırılmasını önlemek için her türlü önlemi almaktır.

Belki kabullenmesi güç bir varsayımdır ancak, bir insanı yanlışlıkla cezalandırmaktansa 10, belki 100 tane suçu olduğuna inanılan şahsın serbest bırakılmasına göz yumulabilir.

Amaç, toplumda düzeni sağlarken her ne pahasına olursa olsun suçu önlemek ve suç failini bulmak değildir. Amaç, doğru kişiyi, yasaların koyduğu ölçüler çerçevesinde ve doğru yöntemle takip ederek bulmaktır.

4.3. BAŞLICA KOLLUK YETKİLERİNİN İNSAN HAKLARI AÇISINDAN İNCELENMESİ

Hazırlık soruşturması, bir suçun işlenip işlenmediği, işlenmişse suçun faillerinin kim veya kimler olduğunu tespiti yönelik bir faaliyettir. Hazırlık soruşturmasının yürütülmesini sağlamak ve kolaylaştırmak için kolluğa arama, yakalama, ifade alma gibi bir takım yetkiler verilmiştir. Bu yetkilerin sınırını “Temel Haklar ve Özgürlükler” oluşturmaktadır. Kolluğun sahip olduğu yetkilerin sınırını aşması durumunda “temel haklar ve özgürlüklerin ihlali” söz konusu olacaktır.¹⁴³

Yetkilerin sınırının aşılması demek, ceza muhakemesi hukuku içinde bu amaçla konulmuş usul kurallarına uymamak demektir. Halbuki bu usul kuralları,

¹⁴³ DÖNMEZER Sulhi, Nazari ve Tatbiki Türk Ceza Hukuku, Ankara 1989, s.28

hazırlık soruşturması süresince geniş anlamda kişilerin dar anlamda sanığın temel hak ve özgürlüklerini ihlale yönelik riskleri önlemek için vardır. Örneğin sanık kötü muameleye maruz kalabilir; ifadesi soruşturma konusu suçla sanığı irtibatlı yapacak şekilde bozulabilir. Bu ve benzeri risklere karşı sanığı korumak ve hazırlık soruşturması süresince ne olup bittiğinin şüpheye mahal vermeksizin tam olarak mahkemelerce bilinebilmesini sağlamak için sanığa bir takım haklar verilmesi ve ayrıca genel anlamda kişi hak ve özgürlüklerini korumaya yönelik bazı usul kuralları oluşturulması kaçınılmaz olmaktadır.¹⁴⁴

Unutmayalım ki ceza muhakemesinin bugünkü amacı; “ne pahasına olursa olsun” maddi gerçeği öğrenmek değil, “insan haklarına saygılı olarak / insan onurunu koruyarak” maddi gerçeği araştırmaktır.

Ve yine unutmayalım ki; varlık nedeni temelde vatandaşlarının "güvenliği"ni sağlamak olan devlet, sistemli ve kapsamlı İnsan Hakları ihlallerine kalkıştığında hem temel meşruiyet dayanağını kaybeder, hem de kendi "varlığı"nı sorgular, yani "güvenliksiz" kılar. Buradaki devlet soyut bir kavramdır. Bu soyut devleti somut/görünür kılan elbette ki Milletvekilleri ve diğer halk tarafından seçilmiş kişiler, Cumhurbaşkanı, Başbakan, bakanlar, bürokratlar ve kamu görevlileridir.¹⁴⁵

4.3.1. Zor ve Silah Kullanma Yetkisi

Zor ve Silah Kullanma Yetkisinin Şartları¹⁴⁶

Yasal bir sebep oluşmuş olacak; (Örneğin; PVSK md.16'da ve Ek madde 6'da hangi hallerde ateşli silah kullanılabilceği sınırlı sayıda belirtilmiştir. Bu sebeplerden biri oluşmadan bu kanuna göre ateşli silah kullanılamaz. Örneğin; zorla getirme belgesi (ihzar), elkoyma, arama, haciz, tutuklama gibi bünyesinde zor kullanma yetkisi bulunan işlemler söz konusu olmalıdır.)

Zor/silah kullanmaya mutlak zorunlu kalınacak; (Önce sözlü uyarı, emir ve ikna gibi barışçı yöntemlerin sabırla denenmesi, buna rağmen karşı tarafın davranışının önlenememesi, durdurulamaması ya da itaatin sağlanamaması durumuyla karşılaşılması ve başka çare kalmamış olması gerekir.) (Özellikle PVSK md.16 ve Polis Vazife ve Selahiyet Tüzüğü md.17 silah kullanma açısından bunu net olarak vurguluyor.)

¹⁴⁴ DÖNMEZER Sulhi, Nazari ve Tatbiki Türk Ceza Hukuku, Ankara 1989, s.34

¹⁴⁵ TOROSLU Nevzat, Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 1999, s.36

¹⁴⁶ YENİSEY Ferudun, Ceza Muhakemesi Usulü Hukuku, Ankara 1998, s.43

Zor ve silah kullanmanın şekli ve derecesi kademeli olarak artırılabilecek;
(PVSK Ek madde 6/2, Jandarma Teşkilatı Görev ve Yetkileri Yönetmeliği md.38/2 ve 40/c bu konuda açık hükümler içeriyor ve sırayı aşağıdaki gibi gösteriyor.

- *Manevi güç (İhtar, uyarı, telkin, teskin, kuvvet gösterisi),
- *Bedeni kuvvet (Kişinin kendi bedeni gücü ile kişiyi tutma veya yakalama),
- *Maddi güç (Kelepçe, sevk zinciri),
- *Silah kullanmadır.

Ancak yine de Jandarma Teşkilatı Görev ve Yetkileri Yönetmeliği md.40/c'nin devamında "sıranın her olayda aynen izlenmesinin zorunlu olmadığı, olayın özelliğine [karşılaşılan direnme, saldırı veya duruma] göre sıranın atlanabileceği, şartları varsa [derhal etkisiz hale getirmek için] doğrudan doğruya hedefe de ateş edilebileceği, ancak bu gibi durumlarda neden bu şekilde hareket edildiğinin olay tutanağında açıkça ve özellikle belirtilmesi gerektiği" belirtilmektedir.)

Orantılı (ölçülü/dengeli) zor/silah kullanılacak;

Amaçla orantılı olunacak. (Görevin amacıyla uygulanacak zorun şekli, zor kullanma aracı ve zor kullanmanın derecesi arasında bir denge olmalıdır. Örneğin, Jandarma Teşkilatı Görev ve Yetkileri Yönetmeliği md.40/c "..etkili olunmadığında..buna rağmen amaç sağlanamamışsa..." gibi terimlerle bu şartı vurgulamaktadır.)

Mukavemetle orantılı olunacak. (Direniş ya da saldırının kırılması için yeterli ölçüde, orantılı ve dengeli bir biçimde zor kullanılmalıdır. Örneğin, Jandarma Teşkilatı Görev ve Yetkileri Yönetmeliği md.38/2 "zor kullanmanın niteliği ve derecesinin karşılaşılan direnme veya saldırıya göre değişeceğini" vurgulamaktadır.)

Mümkün olan en az zarar verilecek; (Polis Vazife ve Selahiyet Tüzüğü md.17 ve Jandarma Teşkilatı Görev ve Yetkileri Yönetmeliği md.42/b bu konuda hükümler içeriyor.

Silah Kullanma Yetkisi İle İlgili Önemli Hususlar¹⁴⁷

Yaşama hakkı gibi bütün hakların temelini oluşturan bir hakkı sona erdirmesi dolayısıyla kolluğa yasalarla tanınan silah kullanma yetkisinin kullanılması oldukça önemlidir. Gerçekten de silah kullanma yetkisi zor kullanma yetkisinin en ağır ve o ölçüde sorumluluk gerektiren şekil ve derecesidir.

¹⁴⁷ ÖZTÜRK Bahri, Ceza Muhakemeleri Usulü Hukuku, İstanbul 2000, s.58

PVSK'nun 16 ncı ve Polis Vazife ve Selahiyet Tüzüğü'nün 17 nci maddelerine göre silah kullanmak yetkisinin kabul edildiği hallerde silah kullanılması, silah kullanmaktan başka bir çare bulunmadığı hallere münhasırdır. Bu takdirde mümkün olduğu kadar suçlunun öldürülmekten ziyade, yaralı olarak yakalanmasına dikkat edilmesi ve kalabalık yerlerde silah kullanmaktan imkan nispetinde sakınılması gerekir.

Silah kullanma deyiminden mutlaka ateş edilmesi anlaşılmaz. Ateş etme silah kullanmada en son çaredir.

Silah kullanılmasının amacının ADAM ÖLDÜRMEK değil, görev sırasında uğranılan mukavemeti kırmak, saldırıyı defetmek ve kanunun hükmünü yerine getirmek olduğu unutulmamalıdır. Bu amaçla kolluk silahını GEREKLİ OLACAK DERECEDE kullanacaktır. Silahın belirlenen ölçüler ve koşullar içinde kullanılıp kullanılmadığı olay sonrasında yapılacak değerlendirmeler sonucunda ortaya çıkacaktır. Bu amaçla kolluk görevlileri bu konuda kendilerini çok iyi hazırlamalıdır. Kolluk görevlisinin sonuçtan korkarak silah kullanmaması halinde görev yapılmamış olacak, devlet otoritesi ile kamu düzeni zarar görecektir. Aksi halde ise kişiler zarara uğrayacaktır. İkisi arasında dengeyi kurabilmek kolluk görevlilerinin bu konuda çok iyi eğitilmiş ve bilgili olmalarına bağlıdır.¹⁴⁸

4.3.2. Yakalama Yetkisi¹⁴⁹

Yakalama, bir kişinin geçici bir süre ile özgürlüğünün kısıtlanmasıdır. Yakalama, hukukumuza göre;

- Ya yakın bir tehlikenin önlenmesi için (önleme yakalaması),
- Ya da suç işlendikten sonra, şüpheli veya sanığın ele geçirilmesi için yapılır (adli yakalama).

Hentüz işlenmemiş bir suçun işlenmesini önlemek için proaktif olarak yapılan yakalama Türk hukukunda kabul edilmemiştir.

Burada önemli bir vurgulama yapmak gerekir: bir kişi ne zaman yakalanmış olur?

AİHM'nin ve hukuk otoritelerince kabul edilen görüşe göre de “makul ve orta zekalı bir kişinin, kendisini serbest hissetmediği an” kişi yakalanmış olur. Bu anın

¹⁴⁸ GENEL Erdoğan, İnsan Hakları Çerçevesinde Kolluk Yetkilerinin Kullanılması , Tebliğ-2001, s.54

¹⁴⁹ DÖNMEZER Sulhi, Nazari ve Tatbiki Türk Ceza Hukuku, Ankara 1989, s.76

önemi büyüktür. Zira bu andan itibaren kişiler bazı haklara sahip olmaktadır. Yakalama sırasında kişiye hakları hemen sözle bildirilmelidir.

AIHS'nin 5 nci maddesinin ihlal edilmemesi için, şüphe olmadan yakalama yapılmamalıdır. Bunun için bu şüphenin kuvvetli olması lazımdır. Basit şüphe ile kimse yakalanamaz.

Ancak yapılan araştırmalarda kolluğun yakalama tedbirine çok fazla başvurduğu görülmektedir. Ankara'da yapılan bir araştırmada; yakalanan 100 kişiden 45'inin kolluk tarafından bırakıldığı, savcıya sevk edilenlerin %71'inin savcı tarafından bırakıldığı tespit edilmiş olup, bu suretle %75 oranındaki kişilerin hiç yakalanmaması gerekirken yakalandığı anlaşılmıştır.

4.3.2.1. Yakalama ile kolluk yönünden doğan yetkiler¹⁵⁰

Birincisi; Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği'nin 6 nci maddesine göre yakalanan kişiye ilk olarak üst araması yapılır. Bu arama bir önleme aramasıdır. Kişinin kendisine veya başkalarına zarar verebilecek silah gibi unsurlardan arındırılması sağlanır.

İkincisi; yakalama yerindeki aramadır. Kişinin yakalandığı yerde arama yetkisi doğar.

Üçüncüsü; zor kullanma yetkisidir. Kolluk, bir kişiyi yakalaması gerekiyorsa, önce rızasıyla getirecektir. Gerekiyorsa zor kullanacaktır. Bu yetki kişinin direnmesiyle orantılıdır. Kolluğun, direnen kişiye zor kullanma yetkisi vardır. Zorlamanın, orantılı ve kademeli bir şekilde uygulanması gerekir.

Zor kullanma yetkisi, kelepçe takmayı da beraber getirir. Yakalama, İfade Alma ve Gözaltına Alma Yönetmeliğinin 7 nci maddesinde, "yakalanan kişinin direnmesi, saldırıya yeltenmesi veya saldırıda bulunması hallerinde kendisine kelepçe takılır", denilmektedir. Ancak, bu yetkinin uygulamada zaman zaman kötüye kullanılarak, her yakalanan kişi için uygulama kuralı gibi değerlendirildiği görülmektedir.

Bir de "kelepçe takmama mecburiyeti" vardır. Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliğinin 18 nci maddesi 10 nolu alt bendine göre küçüklere , direnseler dahi kelepçe takılamaz.

¹⁵⁰ GENEL Erdoğan, İnsan Hakları Çerçevesinde Kolluk Yetkilerinin Kullanılması , Tebliğ-2001, s.74

Yönetmeliğin 10 ncu maddesine göre, yakalanan kişinin gözaltına alınacak olması veya zor kullanılarak yakalanması hallerinde doktor kontrolünden geçirilerek yakalanma anındaki sağlık durumu belirlenir. Bu kişinin herhangi bir nedenle yerinin değiştirilmesi, göz altı süresinin uzatılması, serbest bırakılması ve adli mercilere sevk edilmesi işlemlerinden önce de sağlık durumunun doktor raporu ile tespiti sağlanır.

Doktor ile şüphelinin muayene sırasında yalnız kalmaları gerekir. Ancak yönetmelik istisna koymuştur. Kendisi ve şüpheli bakımından tehlike duyulursa bir memurun da hazır bulunmasına izin verilebilir.

Gözaltı işlemleri, Yönetmeliğin 11 ve 12 nci maddelerine göre “Nezarethaneye Alınanların Kaydına Ait Defter” e kaydedilir. Uygulamada bu defterlerin kaydedilmesinde bazı eksiklik ve hatalar yapılmaktadır.

Şöyle ki; isnat edilen suç, gözaltına alınma nedeni ile ilgili bölüme, hukuki vasıflandırma yapılarak örneğin, “hırsızlık”; “şüpheli” şeklinde yazılmaktadır. Oysa ki, buraya hukuki vasıflandırma yerine olayı yazmak gerekir.

Haber verilen Cumhuriyet Savcısının adı ve sicil numarası yazılmalıdır. İleride dava açıldığında, kendisine geç haber verildiği şeklindeki iddiaları önlemek için bu önemlidir.

Yakalamanın yapıldığı yer ve saati yazılır. Uzun süre geçmişse bu da süre yönünden sakınca doğurur.

4.3.2.2. Yakalanan kişinin hakları¹⁵¹

İsnadı öğrenme hakkı;

Yakalanan kişilere yakalama sebepleri ve hakkındaki iddialar herhalde yazılı olarak bunun mümkün olmaması halinde sözlü olarak derhal, toplu suçlarda en geç hakim önüne çıkarılıncaya kadar bildirilir.

Haklarını öğrenme hakkı :

Yakalanan kişiye ilk kez yakalandığı anda, ikinci kez karakola getirildiğinde nezarethane sorumlusu tarafından, üçüncü kez de ifadesi alınmaya başlandığı anda ifadeyi alacak kolluk görevlisi tarafından hakları söylenecektir.

Avukat istediği hakkında beyanı ve imzası alınır. Şüphelinin imzasının atırılması gerekir. Şüphelinin kendisinin imzası atırılacaktır. Uygulamada bu bölüm kolluk görevleri tarafından imzalanmakta olup bu yanlıştır. Önemli olan haklarını

¹⁵¹ YENİSEY Ferudun, Ceza Muhakemesi Usulü Hukuku, Ankara 1998, s.75-81

öğrenip öğrenmediğidir. Sanık hakları formunun doldurulup, imzalatırılması gerekir. Kişi bundan imtina ediyorsa tutanak düzenlenecektir. Zorla imza attırılamaz.

“Hakların söylenmesi” kuralının hukuk alanında kabulüne ilk kez Amerika’da 1936 yılında verilen Brown kararı, daha sonra da 1965 yılında verilen Miranda kararı etken olmuştur. Bu kural çıktıktan sonra Amerikan polisi, bundan sonra suçluya bir şey söyletmemekten korkmuştur. Oysa ki tersine uzmanlaşma başlamış, eğitim kursları açılmış, uzmanlaşmış polisler, delil araştırmasını değiştirerek, delillerden sanığa ulaşarak suçlarla mücadelede daha fazla başarılı olmuşlardır.

Yakınlarına haber verme hakkı;

Soruşturmanın amacını tehlikeye düşürmüyorsa, yakalananın yakınlarına haber verme hakkı olduğu söylenir (Any.md.19/7; PVSK.md.13).

Hakim önüne çıkarılma hakkı;

Olağan Suçlarda :

Ceza Muhakemeleri Usul Kanunu :

Kolluk müzekkeresiz yakaladığı şahısları, en yakın hakim önüne götürülmesi için zorunlu süre hariç 24 saat içinde sulh hakimi önüne çıkarır. Bu süre toplu suçlarda C.Savcısının emri ile 4 güne, C.Savcısının talebi, sulh hakiminin kararı ile 7 güne kadar uzatılabilir.

3005 Sayılı Meşhut Suçların Muhakeme Usulü Kanunu :

Ağır cezalı olmayan meşhut suçlarda aynı gün bu süre 24 saati geçemez, ağır cezalı suçlarda savcıya soruşturmayı yapmak ve sanığı mahkeme önüne çıkartmak bakımından 3 günlük bir süre tanınmıştır. Ancak kolluk yakaladığı kişiyi 24 saatten fazla gözaltında tutamaz, yakalama durumunu derhal C.savcısına bildirmelidir. (MSMK.md.4/son).

Askeri Mahkemelerin Kuruluş ve Yargılama Usulü Kanunu :

Yakalanan kişi derhal ve nihayet, tutulma yerine en yakın askeri mahkemeye gönderilmesi için gerekli süre hariç 48 saat içinde; üç ve daha fazla kişinin işlediği suçlarda delillerin durumu, suçun niteliği nedeniyle 48 saat içinde hakim önüne çıkarılmazsa, soruşturmanın bitiminde ve herhalde 15 gün içinde yetkili hakim veya mahkeme önüne çıkarılır (As.Mah.Kur.ve Yar.Us.H.K.).

Olağanüstü yetkilerin kullanıldığı suçlarda :

Sıkıyönetim Kanunu ;

Sıkıyönetim Kanununda yazılı suçu işleyen kişileri, sıkıyönetim komutanı, askeri mahkemeye sevk ve tutuklanmaları hakkında bir karar alıncaya kadar en fazla 15

gün sureyle göz altında tutabilir. Ancak delillerin araştırılıp tespitinin uzun süre alması nedeniyle bu süre içinde hakim önüne çıkarılmasına olanak bulunmaması halinde soruşturmanın bitiminde ve herhalde 30 gün içinde yetkili hakim önüne çıkarılır (Sıkıyönetim Kan.md.15).

Devlet Güvenlik Mahkemeleri Kuruluş ve Yargılama Usulü Kanunu;

Devlet Güvenlik Mahkemesinin görevine giren suçlarda yakalanan ve tutuklanan şahsa, yakalama ve tutuklama yerine en yakın mahkemeye gönderilmesi için zorunlu süre hariç en geç 48 saat içinde hakim önüne çıkarılır ve sorguya çekilir.

Üç veya daha fazla kişinin işlediği suçlarda, bu süre C.Savcısının emriyle 4 güne kadar uzatılabilir.

Anayasanın 120 nci maddesi uyarınca şiddet olayları nedeniyle olağanüstü hal ilan edilen bölgelerde yakalanan ve tutuklanan kişiler hakkında; yukarıda belirtilen 4 günlük süre C. savcısının talebi ve hakim kararlarıyla 7 güne kadar uzatılabilir. Hakim karar vermeden önce yakalanan veya tutuklanan kişiyi dinlemek zorundadır.

Yakalananın hakim önüne çıkartılması insan haklarındandır (İHAS 5/3). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi "derhal" hakim önüne çıkartmayı öngörmüştür. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bu kelimeyi geniş yorumlamakta ve 4 günlük süreyi İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesine aykırı bulmamaktadır.

Müdafi talep etme hakkı;

Yakalanarak gözaltına alınan sanığın ifadesi alınmadan önce, bir müdafinin yardımından yararlanma hakkı olduğu kendisine söylenecektir (CMUK. md.135).

Yakalanan kişinin ifade verme hakkı;

Kişinin ifade vermesi bir haktır. Ancak bunu kullanıp kullanmaması iradesine bağlıdır.

Yakalanan kişinin sorgulanma hakkı;

Yakalanan kişi, serbest bırakılmamışsa hakim önüne çıkarılır. Hakim kişinin sorgusunu yapar. Yakalama müzekkeresi geri alınmış veya adı geçen şahıs yakalama müzekkeresinde belirtilen şahıs değilse serbest bırakılır.

Yakalama işleminin hukuka aykırılığı konusunda hakime başvurma hakkı;

Yakalanan kişi, müdafii, kanuni mümessili, birinci veya ikinci derecede kan hısımları veya eşi, yakalama süresinin uzatılmasına veya yakalama işlemine karşı, hemen serbest bırakılmayı sağlamak için, sulh hakimine başvurabilirler (CMUK.md.128/4).

Serbest bırakıldıktan sonra tekrar yakalanmama hakkı;

Yakalanarak gözaltına alınan sanığın serbest bırakıldıktan sonra, aynı suç nedeniyle tekrar yakalanması önlenmiştir (CMUK.128/son). Ancak yeni ve yeterli delil elde edilir ve C.Savcısının kararı alınır, ilgili kişi yakalanır.

Tazminat isteme hakkı;

Haksız yakalama işlemi cezai ve hukuki sorumluluğu gerektirir.

Cezai Sorumluluk;

Haksız yakalama, TCK.na göre suçtur ve failin sorumluluğunu gerektirir. (TCK.md.181)

Tazminat Verilmesi ;

Anayasa md.19/son, 7.5.1967 tarih ve 466 Sayılı Yasa ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 5 nci maddesi haksız yakalanan ve tutuklanana tazminat ödenmesini öngörmüştür. Tazminat verilmesinin koşulları şunlardır :

- 1) Anayasada ve diğer kanunlarda belirtilen haller dışında yakalama,
- 2) Yakalama sebeplerini ve hakkındaki iddiayı yazılı olarak hemen bildirmeme,
- 3) Yasal süre içinde hakim önüne çıkarılmama,
- 4) Yakınlarına yakalandığını bildirmeme,
- 5) Hakkında kovuşturma yapılmaması veya kovuşturma sonunda beraat kararı verilmesi.

Yukarıda sayılan haksız yakalama nedeni ile idare aleyhine zarar gören tarafından açılan tazminat davası sonucu tazminata hükmedilmişse, davalı idare, tazminatı öder. Ancak haksız yakalamaya neden olan kişi ve kişilere ödemiş olduğu miktarı, kusurlu davranışta bulunanlardan alma hakkına sahiptir.

Tazminat davası, zarara uğrayan kişilerin ikametgahının bulunduğu ağır ceza mahkemesinde, hakkındaki iddialar sebebiyle açılan davalar sonunda verilen zararların kesinleştiği veya bu iddiaların mercilerince karara bağlandığı tarihten itibaren üç ay içinde bir dilekçe verilerek açılır (466 S.K.md.2).

4.3.3. İfade Alma

İfade alma, CMUK m.135 ve Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliğinin 22 nci maddesinde düzenlenmiştir. Ancak ifade alma ile bilgi almayı karıştırmamak gerekir. Kolluk, örneğin, o civarda dolaşan şahıslara, "şüpheli bir kişinin paket bıraktığını gören var mı?" diye sorabilir. Bu bilgi toplamadır. İfade almak değildir.

Kolluğun önleme, bilgi toplama ve adli yetkileri vardır. CMUK md. 156'ya göre kolluk, suçluları aramak, suçun aydınlanması için gerekli önlemleri almak zorundadır. Suç işlediğinden şüphelenilen kişinin veya tanık sıfatı ile karakola çağrılan kişinin, normal durumda gelme zorunluluğu vardır. Çağrılıp da gelmediği takdirde, işlediği suçtan dolayı PYSK md. 17'ye göre hakkında işlem yapılır.

Kolluk, gelmeyen tanık hakkında "zorla getirme kararı" alınması için C. Savcısına başvurabilir. Savcı da sulh hakiminden zorla getirme (ihzar kararı) vermesini isteyebilir. Savcı tarafından veya sulh hakimi ve mahkemece çağrılan kişinin, adliyeye gitme zorunluluğu vardır. Gitmediği takdirde açıklamalı (meşruhatlı) davetiye gönderilerek zorla getirileceği ikazı yapılır.

Savcı acele hallerde ifadesini bizzat almak için yakalanan kişiyi, olayın sanık ve tanıklarını getirmesi için, kolluğa yazılı emir verebilir. (CMUK md. 154/2) Meşrut suçlarda savcının emri zor kullanma (ihzar müzekkeresi) yerine geçer (MSMUK md.7).

Suç işlediğinden şüphelenilen kişiye "şüpheli" ve şüphe kuvvetli ise "sanık" denir. Sanığın en önemli hakkı, kendini müdafaa hakkıdır. Bu hakkın devamı ise "susma hakkı"dır. Bu nedenle kolluğa ifade vermek zorunda değildir. Aynı şekilde savcı ve hakim suçlamalarına da yanıt vermeyebilir (CMUK md. 135). Bununla birlikte kimlik ile ilgili sorulara doğru yanıt vermek zorundadır. Aksi takdirde suç işlemiş olur (TCK md.343; 528).

İfadesi alınan kişi şüpheli değil, tanık niteliğinde bir kişi ise kolluğa ifade vermek zorunluluğu olmasa da savcı veya hakime bilgi vermek zorundadır. Çünkü; tanıklık yapmak, çekinme halleri dışında bir kamu görevidir.

Kolluk başlangıç soruşturmasında ifadesine başvuracağı kişileri kural olarak sözle çağırır. Gelmediği takdirde akabinde zor kullanabilir. Öğretide kolluğun ifade almak için çağırdığı kimselerin gelmemesi durumunda zorla getirilemeyeceği, fakat gelmemenin suç olması nedeniyle (TCK md. 526) "emre itaatsizlik" suçundan işlem yapılabileceği belirtilmektedir.

Ancak uygulama ve Yargıtay kararlarında bir tahkikat için götürülmek istenen kişinin gelmemesi halinde jandarmanın zor kullanma yetkisine sahip olduğu kabul edilmektedir. Örneğin; "Tanık sıfatıyla karakola getirilen kimse hakkında zabıta

mensuplarının zor kullanma yetkileri vardır" (Yrg. 4. CD. 30.9.1964 gün ve 10390/E-10217/K).

"Bir tahkikat için götürülmek istenen mağdurun gelmemesi halinde jandarmanın zor kullanma yetkisini haiz bulunmasına ve mağdurdaki darp izinin de bundan kaynaklanmış olmasına göre suç kasıt ve unsurunun ne suretle oluştuğu gösterilmeden sanığa ceza verilmesi yolsuzdur (Yrg. 4 CD. 11.11.19068 tarih ve 1968/E, 1968 K).

İşlenen suç meşhut bir suç ise, kolluğun, sanık, tanık ve bilirkişileri savcının talebi üzerine mahkemede hazır bulundurma zorunluluğu vardır (MSMUK md.7). Kolluk tarafından ifadesine başvurulmuş kişilere önce hakları söylenmeli, daha sonra ifadeleri hiçbir baskı ve zor kullanılmadan onun serbest iradesine göre alınmalıdır. Hukukumuzda, haklarını öğrenme hakkı, ifade alınması esnasında kabul edilmiştir. (CMUK md. 135) Oysa ki bu hak şüpheliye kolluk ile temasa geçtiği an, yani yakalanma anında tanınmalıdır. Nitekim Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği'nin ilgili hükmü, kişiye haklarının yakalama anında bildirilmesi esasını getirmektedir.

Ceza Muhakemeleri Usul Kanununun 135 ve 136 ncı maddelerine göre sanık isterse müdafinin yardımından yararlanabilir. Yakalanan kişi veya sanık onsekiz yaşını bitirmemiş yahut sağır veya dilsiz veya kendini savunamayacak derecede sakat olur ve bir müdafide bulunmazsa, talebi olmasa dahi kendisine müdafii tayin edilir (CMUK md.138).

İfade sırasında şüpheli/sanığın hakları topluca şu şekilde belirtilebilir (CMUK md. 135):

Kendisine isnat edilen suç anlatılır; Müdafii (Avukat) tayin hakkı olduğu, müdafii tayin edecek durumda değilse baro tarafından tayin edilecek bir müdafinin hukuki yardımından yararlanabileceği, isterse müdafinin soruşturmayı geciktirmemek koşuluyla vekaletname aranmaksızın ifade sırasında hazır bulunacağı söylenir.

İsterse yakalandığını, yakınlarından birine duyurabileceği bildirilir. Isnat edilen suç hakkında açıklamada bulunmamasının kanuni hakkı olduğu söylenir. Şüpheden kurtulması için somut delillerin toplanmasını talep edebileceği ve aleyhine olan şüphe nedenlerini ortadan kaldırmak, lehine olan hususları ileri sürme hakkının olduğu söylenir. Ayrıca Türkçe bilmiyorsa, bir tercümanın yardımından yararlanacağı bildirilir.

Bu haklar yazılı bir metin halinde tespit edilip sanığa verilmeli ve okuyup anladığına ilişkin bir tutanakla durum tespit edilmelidir. Zaten bu konuda Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği'nde belirtilen matbu "Şüpheli/Sanık Hakları Formu" en az iki suret düzenlenerek birisinin şüpheli/sanık olan kişiye verilmesi zorunluluğu getirilmiştir.

Konuşmak istemeyen kişinin ister kötü muamele, ister aldatma ile konuşturulmak istenmesi halinde AİHS'nin 8 nci maddesi ihlal edilmiş olur. Eğer bu kötü muamele işkence seviyesine çıkıyorsa, yani ağır maddi ve manevi ızdırıp söz konusu ise AİHS'nin 3 ncü maddesinin ihlali söz konusu olacaktır.

İfade kişinin özgür iradesine dayanmalıdır. İfadesine başvuru olan kişi kimliği dışında sorulan sorulara yanıt vermek zorunda değildir. Zira susma hakkı vardır. Hile, tehdit, fena muamele ve işkence kullanılarak elde edilen delillerin hukuk nazarında değeri yoktur (CMUK md. 135/a).

Ceza muhakemesinin amacı insan onurunu koruyarak maddi gerçeği araştırmaktır. Alınan kısıtlayıcı tedbirlerin sınırı insan onuru ve değeridir. Anayasamız "kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya ve muameleye tabi tutulamaz" demekle bu esası önemle vurgulamıştır.

İfade alınması sırasında işkence yapılması suçtur. (TCK md. 243) İşkence "fiziki veya manevi ağır acı veya ızdırıp veren bir fiil"dir. BM. İşkenceyi Önleme Sözleşmesinin birinci maddesine göre; "İşkence yapılarak alındığı belirlenen herhangi bir ifade, işkence yapmakla itham olunan bir kişi aleyhine delil olarak kullanılma dışında, herhangi bir kovuşturmada delil olarak kabul edilmez (BM İşkenceyi Önleme Sözleşmesi md. 15).

Hukuka aykırı olarak elde edilen deliller hükme esas alınmaz. (CMUK md. 254/2) İşkence yoluyla elde edilen deliller hükme esas olmaz. Ancak hukuka aykırı delil dışında, devlet kendi araç ve imkanları ile delil elde etmişse, bu delil hükme esas alınabilir.

Yasak yöntemlerle elde edilen ifadeler delil olamaz. Hukuka aykırı bir yöntemle elde edilmiş bir delil dosyada mevcut ise, ilgili şahsın CMUK hükümlerine göre bu delilin dosyadan çıkartılmasını veya hükme esas alınmamasını isteme hakkı vardır.

Şüpheliye sorulan soruya şüpheli cevap verebilir. Avukatına veya çocuksa ve velisi varsa bunların müdahalesine izin verilemez. Avukatın rolü, şüphelinin ifadesinin

hukuka uygun alındığının denetimini yapmaktır. Şüpheliye sorulan sorulara cevap vermek isteyen avukat, görevi dışına taşmaktadır.

İnsan hakları açısından önemli bir konu olan gözaltındaki kişinin müdafiden yararlanma hakkını biraz daha yakından görmekte fayda vardır:

Bu hak üç kez kullanılabilir ;

1) Avukatın ilk hakkı, “Nezarethaneye Alınanların Kaydına Ait Defteri” incelemektir. Bu hak DGM.lik suçlarda da vardır. Bu suçlarda müdafinin ilk 4 gün şüpheli ile görüşmesi yasaktır. Ancak bu 4 gün içinde bu defteri inceleme yetkisi vardır.

2) Avukatın şüpheliyle baş başa görüşme hakkı vardır. Bu görüşme suçun niteliğine göre değişir. Görüşme süresi makul bir süre olacaktır. Avukat, şüpheliden aldığı mesajları dışarıya iletirse bu durumda meslek kurallarının dışına çıkmış olacaktır. Bu görüşme tutanağa bağlanmalıdır.

3) Bu aşamaların arkasından ifade alma başlamaktadır. İfade alma işlemine şüpheli, avukat, ifadeyi yazan ve soran kişiler katılır. Bunlar dışındaki kişilerin katılması yasaklanmıştır.

Soruları ifade alan memur soracaktır. Şüpheli cevaplandıracaktır. Bu aşamada, sorulmaması gereken bir soru sorulmuşsa avukatın müdahale yetkisi vardır. Örneğin; cinayeti sen işledin değil mi? Gibi bir soru yönlendirici bir şekilde sorulduğunda avukat müdahale edebilir. Veya yorum yapıldığında CMUK m.135'e göre müdahale edebilir. Avukatın her müdahalesini tutanağa geçirmek gerekir. İfade alma sırasında dikkat edilmesi gereken diğer bir husus ise; şüphelinin sözlerinin değiştirilmeden tutanağa geçirilmesidir. Anlaşılması güçlük doğurabilecek bir söz kullanılmış ise (örneğin bulunulan yere özgü deyim ve sözcükler gibi) bunların parantez içerisinde yazılması en uygun davranış olur.

4.3.4. Arama Yetkisi

Adli arama, ceza muhakemesini amacına ulaştırmak amacıyla bir suç şüphesi altında bulunan kimsenin yakalanması, suç delillerinin ve müsadereye tabi eşyanın elde edilmesi amacıyla bir kimsenin konutunda, etrafı çevrili diğer yerlerinde, üzerinde ve eşyasında yapılan bir araştırma işlemidir.

Aramaya yetkili makam ve merciler :

Arama, Anayasa ve uluslararası sözleşmelerle güvence altına alınmış özel hayatın gizliliğini ve konut dokunulmazlığını ihlal ettiği için özel düzenlemelere tabi tutulmuştur. Anayasa md. 20'ye göre, herkes özel hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir. Özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamaz. Adli soruşturma ve kovuşturmanın gerektirdiği istisnalar hariçtir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 8 nci maddesi, Anayasamızın 20 nci maddesine paralel bir düzenleme getirerek ve bu hakka müdahale edilebilmesinin şartlarını göstermiştir. Buna göre resmi makamlar ancak kanunla öngörülen hallerde, demokratik bir toplumda "zorunlu" bir tedbir oluşturması ve ayrıca "suçların önlenmesi, sağlığın veya ahlakın korunması" amacına yönelik olması koşuluyla özel hayatın alanına girebilirler.

Aramaya karar vermeye hakim yetkilidir. Bu hakim hazırlık soruşturmasında sulh hakimi, son soruşturmada mahkeme ve diğer hallerde mahkeme başkanıdır. İstisna olarak gecikmede tehlike varsa, yani Anayasanın öngördüğü "adli soruşturma ve kovuşturma bakımından bir istisna söz konusu ise, kanunun yetkili kıldığı merciin emriyle, konutta arama yapılabileceği gibi (Any.md. 21) ayrıca kamu düzeni ile anayasal hak ve özgürlükleri korumak bakımından zorunlu ve gecikmesinde sakınca bulunan hallerde, somut olay ve gereksinimler için her defasında mülki amirin emriyle arama yapılabilir. (P.V.S.K. md. 9/f). Bu arama konutta yapılan aramaları kapsamaz.

Arama ile ilgili genel esaslar :

Arama, iki grup kimseyi kapsar:

Suç şüphesi altında bulunan kimseler. (CMUK md. 96)

Sair kimseler (md.95)

Arama, kural olarak kapalı yerlerde gündüz yapılır. (CMUK md. 96/1) İstisna olarak gece de yapılabilir.

Aramada dikkat edilecek konular:

1) Bir kimsenin üstü aranırken, ar ve haya duygusu incitilmemeli; kadınların kadınlar tarafından aranması sağlanmalıdır.

2) Aramada, arama muamelesine tabi yerlerin sahip veya zilyedi hazır bulundurulur. (CMUK md.98). Bu kimseler aramanın amacından haberdar edilir. Ancak kolluğun tek başına yapabileceği aramalarda buna uyma zorunluluğu yoktur.

3) Askeri hizmete ayrılan yerlerde yapılan aramalarda sulh hakimi ve savcı bulunabilir. Bu yerlerdeki arama askeri makamlarca yapılır. Ancak askeri yerlerde ordu

ile ilgili olmayan kişiler yoksa, bu yerlerdeki arama, askeri makamlar olmaksızın gerçekleştirilebilir.

4) Arama hakim ya da mülki amirin emri üzerine yapılıyorsa, arama kararı ilgiliye gösterilmelidir. Hakim dışında yetkili makamların aramasında (Cumhuriyet Savcısı, kolluk) kişi aramanın amacından haberdar edilmelidir.

5) Kolluk tarafından yapılan arama sırasında mutlaka işlem tanığı bulundurulmalıdır (CMUK md. 97).

6) Arama sona erince, aramaya maruz kalan kişi isterse, aramanın niçin yapıldığını, suç şüphesi altında bulunan kimse hakkında arama yapılmışsa hangi suç şüphesi altında bulunduğunu gösteren bir belge verilir. Arama işlemine tabi tutulan kimsenin istemesi halinde, el konulan eşyanın bir listesi de verilir (CMUK md. 99). Aramaya tabi kimsenin arama sırasında mektup ve evrakına el konmuş ve bunun incelenmesine sahibi izin vermiyorsa, bunun tetkiki hakimden istenebilir. Kolluğun kendi başına tetkik yapması suç oluşturur.

7) Arama sonunda "arama tutanağı" düzenlenirken, arama sonucunda bir zarara uğrayıp, uğramadığı ayrıca belirtilir.

Arama ile ilgili kurallara uyulmaması özel hayatın gizliliği ile konut dokunulmazlığının ihlali sonucunu oluşturur. (Bkz. Any.md. 20, 21; AİHS md. 8). Gerekli şartlar oluşmadan bir kimsenin konutuna girilmesi, arama yapılması ve buradaki eşyaya el konulması "Memurun Konut Dokunulmazlığını İhlal Suçu"nu oluşturur. (TCK.md.194)

4.3.5. El koyma Yetkisi

Bir eşya üzerinde rızası olmamasına karşın, zilyedin tasarruf yetkisinin kaldırılmasıdır. İdari ve adli el koyma olarak ikiye ayrılır.

İdari el koyma :

Tehlikeyi önleme amacıyla yapılan el koymadır. İdari el koyma PYSK.md.9'da düzenlenmiştir. Buna göre Polis, kamu düzenini ve anayasal hak ve özgürlükleri korumak bakımından zorunlu ve gecikmesinde sakınca bulunan hallerde, somut olay ve gereksinimler için her defasında mülki amirin emri üzerine, kişilerin üstlerini, eşyalarını arar ve suç unsuru gördüklerine el koyar. Taşınması suç olan müsadere konusu eşyaya da el konulabilir.

Adli el koyma :

CMUK hükümlerine tabidir. (CMUK md.86 vd.) Soruşturma ve ispat için faydalı görülen eşya ile müsadereye tabi olan eşyaya el konulması adli el koymadır.

El koymaya karar vermeye yetkili makam ve merciiler :

Kural olarak, el koymaya hakim karar verir. (CMUK.md.92/1) Gecikmesinde tehlike bulunan hallerde savcı ve yardımcısı sıfatıyla kolluk el koyabilir. (CMUK.md.90). Ancak hakim kararı olmaksızın yapılan aramalarda zorla el konan sübut vasıtaları listesi 24 saat içerisinde görevli hakim onayına sunulmak zorundadır. (Any.md.21)

Ancak haberleşme araçlarına (muhaberata) PTT'de el koyma yetkisi sadece C. Savcısındır. (CMUK.md.90/3)

El koyma ile ilgili genel esaslar :

1) Adli el koymanın konusu, soruşturma için ispat vasıtası olmak üzere faydalı görülen veya müsadereye tabi olan eşya olmalıdır.

2) Sanık ile tanıklıktan çekinme hakkı ve mecburiyeti olan kimseler nezdindeki mektuplara, bu kimseler nezdinde bulundukça ve bunlar suç konusu olaya katılmamışsa el konamaz (CMUK.md.89). Tutuklu sanık ile müdafii arasında yazılan mektuplara nerede olursa olsun el konulamaz (CMUK.md.144). Sanık tarafından veya ona hitaben gönderildiği çeşitli hallerden anlaşılan ve kapsamı soruşturma bakımından önemli görülen mektuplara PTT'de el konulabilir. (CMUK.md.91/2)

3) Hakim kararı olmaksızın yapılan el koymalarda ilgili şahıs veya isnat yeteneğine, (ayırım gücüne) sahip hısımlarından biri hazır bulunmamış ve bunlardan biri hazır bulunup da teslim razı olmamışsa, memurun yaptığı işlem "el koyma", aksi takdirde "muhafaza altına alma" dır.

4) Her adli işlemde olduğu gibi, adli el koymada da "Hakları öğrenme hakkı" ilkesi uygulanmalı ve ilgili şahsa el koymanın konusu ve hakları (Örneğin : Rızası olmadığı takdirde, eşyanın zorla alınacağı açıklanmalıdır).

5) El koyma işlemine çoğunlukla bir arama sonunda başvurulur. Arama sonunda bir eşyaya el konmuşsa, istek üzerine el konan veya zapt olunan eşyanın bir dokümanı yapılır. El koyma işleminin muhatabına el konulan eşyanın bir listesi yapılarak verilir (CMUK.md.99). Yapılan arama sonunda mektup vs. bir kağıda el konmuşsa, ilgilinin rızası olmadıkça bunun tetkiki yapılamaz. Zira tetkik yetkisi ilgilinin rızası yoksa sadece hakimindir.

4.3.6 İletişimin Dinlenmesi

İletişimin dinlenmesi veya tespiti tedbiri, sadece “Çıkar Amaçlı Suç Örgütleriyle Mücadele Kanununda (ÇASÖMK)” öngörülen suçları işleme şüphesi altındaki şüphelilerin iletişimi bakımından kabul edilmiştir.

Dinleme ve tespiti hakim karar verir. Gecikmesinde sakınca bulunan hallerde Cumhuriyet Savcısı da dinleme ve tespit emri verebilir. Ancak bu durumun üç gün içinde hakim kararına bağlanması şarttır.

Dinleme veya tespit kararı süreli olup, en çok üç ay için verilebilir. Ancak her defasında üç aydan fazla olmamak üzere uzatılabilir.

Telefon dinleme en son çaredir. İletişim dinleme dışında başka bir tedbir ile failin belirlenmesi, ele geçirilmesi veya suç delillerinin elde edilmesi mümkün ise, iletişim dinlenemez.

4.3.7 Kayıt ve Verilerin İncelenmesi

Türk hukukunda, ÇASÖMK’ da öngörülen suçları veya delillerini ortaya çıkarmak amacı ile, bu suçların işleniş biçimine benzer tutum ve davranışlarda bulunan kişilere ilişkin yer, kuruluş, çevre ve kurumlardaki her türlü resmi ve özel kayıtlarla, bilgisayar verileri incelenebilir. Devletin ulusal güvenliği bakımından gizli tutulması zorunlu olanlar hariçtir.

Bu tespiti başvurulabilmesi için, hakim kararı veya gecikmede sakınca varsa, Cumhuriyet Savcısının emri mevcut olmalıdır (ÇASÖMK.m.2/5).

4.3.8. Gizli izleme

ÇASÖMK md.3’e göre; bu kanunda öngörülen suçları işlediklerinden kuşku duyulanların konut, ikametgah, işyeri veya kamuya açık yerlerdeki her türlü etkinlikleri teknik araçlarla gizli olarak gözetlenebilir, izlenebilir, ses ve görüntü kaydına alınabilir.

Teknik takip hakim kararı ile gecikmede sakınca varsa Cumhuriyet Savcısının emri ile uygulanabilir.

4.3.9. Gizli Görevli Kullanılması

Gizli görevli kullanılması tedbiri, sadece ÇASÖMK’de öngörülen suçların araştırılması ve soruşturulması için kabul edilmiştir. Gizli görevli en son çare olarak kullanılabilir. Diğer tedbirlerin sonuç alınması bakımından, yeterli olmadığından anlaşılmasından sonra gizli görevli kullanılabilir.

Gizli görevli kullanılması, hakim kararı ile, gecikmesinde sakınca bulunan hallerde cumhuriyet savcısının emri ile mümkündür (ÇASÖMK md.8).

Gizli görevli, örgüt içinde görevini yerine getirirken, suç işleme dışında her türlü hukuki işlemi yapabilir.

4.3.10. Zorla Getirme

Kolluğun şüpheli, sanık tanık ve bilirkişileri, gerektiğinde zor kullanarak, bu yolda karar veya emri vermiş olan mahkeme hakimlik veya savcılık makamına kadar getirmesine zorla getirme (ihzar) denir.

Zorla getirme kararı verebilecek makam ve kişiler

Zorla getirme kararı kişi özgürlüğünü kısıtlayan bir işlem olduğu için hakim tarafından verilir. Son soruşturmada bu kararı mahkeme verir. C. Savcısı da hazırlık soruşturmasında sanıkları tutuklu ve acele işlerde zorla getirebilir (CMUK md. 154/2). Savcı, davetiye ile çağırdığı tanıkları mazeretsiz gelmedikleri takdirde, acele ve tutuklu işlerde zorla getirebilir. Mahkeme, tutuklu ve acele işlerde önce davetiye Tebliğ ettirmeksizin de, sebeplerini göstermek şartıyla tanıkları zorla getirebilir (CMUK md. 45/2). Savcı Meşhut Suçların Muhakemesi Kanununun uygulandığı durumlarda tutanakla kimliği tespit edilen tanıkları, hatta mağduru mahkemeye zorla getirebilir (md. 7). Savcıların bilirkişileri zorla getirme yetkisi sadece çağırılıp da gelmeyenler içindir. Meşhut Suçların Muhakemesi Kanunun uygulandığı durumlarda zorla getirebilir.

İhzar müzekkeresinin yerine getirilmesinde dikkat edilecek konular:

1) Kolluk müzekkerenin günlük ya da günsüz olmasına göre farklı hareket etmelidir. Günsüz müzekkerelerde yakalanan şahıslar derhal, mümkün olmadığı takdirde, yol süresi hariç en geç 48 saat içinde hakim önüne çıkartılır (CMUK md. 134/1). Çünkü günsüz müzekkerede, ihzarlı şahıs hakkındaki müzekkerelerin infazına çağırma gün ve saatine göre haklı görülecek bir zamanda başlanır. (CMUK md. 34/2)

2) Zorla getirme, ihzar müzekkeresi üzerine yapılır. Bu müzekkerede getirilecek kişinin kimliği, eşgalı, sanık ise isnat edilen suç, tanık veya bilirkişi ise bu sıfatları ve nihayet zorla getirmenin gerekçesi belirtilmelidir. (CMUK md. 133/2). C. Savcısı da aynı kurallara uyarak ihzar müzekkeresi çıkarmalıdır. (CMUK. md. 154/2).

3) İhzar müzekkeresi ile çağrılan şahısların sıfatı özellikle sanık, tanık ve bilirkişi olmaları önem taşır. Çoğunlukla mahkemeler, davetiye çıkarılışında bir şahıs hakkında ihzar müzekkeresi çıkarmaktadırlar. Sanıklar için bazı tedbirler zorunlu kabul

edilirse de aynı şeyi tanık ve bilirkişi için çıkarılacak ihzarlarda söylemek mümkün değildir. Ne var ki bu ayırım kanun ve yönetmeliklerde görülmemektedir.

4.4. KOLLUK YETKİLERİNİN KULLANILMASIYLA İLGİLİ İHLAL İDDİALARI VE İHLAL İDDİALARININ ÖNLENMESİ İÇİN DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR¹⁵²

4.4.1. Zor Kullanma Yetkisinin Sınırının Aşıldığı İddiası

Zor kullanma yetkisi yasaların güvenlik kuvvetlerine tanıdığı ve kullanımında uyulması zorunlu yöntemin ve sınırın gösterildiği çok önemli bir yetkidir.

Bu yetkinin kullanımından doğan ihlal iddiaları şu başlıklar altında toplanabilir:

- Zor kullanmayı gerektiren zorunlu koşullar oluşmadan zora başvuruluyor.
- Kullanım koşulları gerçekleştiğinde durumun gerektirdiği ölçü aşıyor.
- Zor kullanım koşulları kalktığı halde zor kullanma sürdürülüyor.
- Zor kullanma öncesi ve zorun kullanıma geçirilmesi ile zor kullanma sonrası uyulması zorunlu yöntemlere uyulmuyor.

Yukarıda ifade edilen biçimde kullanılan her zor yasalarımıza göre suçtur. Zor kullanma yetkisi ile donatılmış kolluk bu yetkiyi kullanırken şu ilkeler unutulmamalıdır:

1) Zor kullanma ancak kullanımı gerektiren zorunlu hallerde başvurulabilecek istisnai bir yönetme yöntemidir.

2) Kullanımı ve kullanımda başvurulacak zorun ölçüsünü takdir etme yetkisi zora başvuracak güvenlik görevlisine aittir.

3) Bu takdir yetkisi sınırsız (denetlemez) bir yetki olmayıp yargısal denetime tabidir.

4) Zor kullanmada esas güdülen amaç yasaların ihlalini önlemek ya da ihlali sona erdirmek olup bu amacın gerçekleşmesine yeter düzeyde zora başvurulmalıdır.

5) Kullanılan zor, yasanın ihlalini önleme amacına ulaşımı sağladığında derhal sona erdirilmelidir.

6) Son olarak ölüme neden olabilecek zor kullanmalara değinmek gerekir: Ateşli silahın kullanılması şeklinde gerçekleşen zor, bilindiği gibi zor kullanmada son noktadır. Bu şekilde başvuru zor kullanma yöntemleri ölüme neden olabilecek

¹⁵² Bu Bölümle İlgili Tüm Bilgiler Jandarma Okullar Komutanlığı Öğretim Başkanlığından Elde Edilen Dokümanlardan (Haber Bültenleri-Emirler-Hizmete İlişkin Raporlar Vb.) Derlenerek Hazırlanmıştır.

sonuçlara neden olmaktadır. Güvenlik güçlerinin, burada bilmek zorunda olduğu önemli bir nokta; yalnızca güvenlik kuvvetlerinin zor kullanma yetkisi ile donatılmış olduğu ve bu yetkinin verilmiş amacının ise; kolluğun, ulaşmak istediği sonuca ulaşımını önleyen ve yasal olmayan engelleri kaldırmak olduğudur. Yasal silah kullanma yetkisinin şartları gerçekleşmeden, silah kullanılması suçtur. Yasal şartlar gerçekleştiğinde silah kullanılması ise bir hukuka uygunluk nedenidir.

4.4.2. Yaşama Hakkının Yeterince Güvence Altına Alınmadığı İddiası

Tüm bireylerin devletten en önemli ve ilk beklentisi yaşam hakkına yönelebilecek saldırılardan korunmaktır. Bu beklentiyi gerçekleştirilmeyen devlet birey gözünde yoktur ve birey doğal olarak devletin gerçekleştiremediği yükümlülüğü kendisi gerçekleştirme yoluna gidecektir. Bu da devletin sonu demektir. Dolayısıyla bu hakkın güvenceye alınması kamu düzeninin sağlanması için çok önemlidir. Ancak bu hakkın yeterince güvenceye alınmadığı iddiaları mevcuttur.

Mevcut iddialar şu başlıklar altında toplanabilir:

- Zor kullanan kolluk görevlisinin bu zorda sıkça ölüme neden olduğu,
- Faili meçhul eylemlerin (öldürme) fazla olduğu ,

Bu konu devletin varlık koşulu olması nedeni ile olağanüstü öneme sahiptir. Kolluk iki ana ilkeyi unutmamalıdır. Bunlar; ölüme neden olmamak, ölüme neden olan eylemlerde failin ortaya çıkartılması dahil bütün işlemleri tam olarak yapmaktır. Bu temel bilgi ışığında uyulması ve unutulmaması zorunlu ilkeler şu başlıklar altında toplanabilir:

1) Kolluğun temel varlık nedeni yaşama hakkını korumaktır. Yaşamın sona ermesine neden olabilecek eylemlerden ısrar ve özenle kaçınmalıdır.

2) Her faili meçhul öldürme eylemi, güvenlikten sorumlu devlete olan inanca indirilen bir darbedir. Bu nedenle, öldürmeyi faili meçhul olmaktan çıkartacak her türlü yasal girişim en kısa zamanda gerçekleştirilmelidir.

3) Gözaltı süresi içerisinde, kişinin yaşamına yönelik kendisinden gelebilecek saldırılar dahil olmak üzere, koruyucu önlemler alınmalıdır.

4) Operasyonel müdahaleler sonucunda ortaya çıkan ölümlerde, ölümlü adli vakalarda yapılması zorunlu adli işlemler mutlaka yapılmalıdır. Bu işlemler şu başlıklar altında toplanabilir :

- Cumhuriyet Savcısı ve sorumlu güvenlik kuvvetlerine bilgi verin,

- Cumhuriyet Savcısının gelmesini sağlayın,
- Cesetlerin video veya fotoğraflarını (Çıplak, boy, yüz, önden, arkadan) alın,
- Basit ölü muayenelerini (Vücut üzerindeki bulgular, olası ölüm nedeni) tabip aracılığı ile yaptırın,
- Olaya ilişkin tutanaklar tutulmalı, tutanaklarda ölüme neden olan yetkinin kullanım koşullarını (Uyarı, direnme, ateşle karşılık verme ve sonuç) açıklayın,
- Olay yerindeki mevcut delilleri (Mermi, boş kovan, silah, doküman vs...) toplayın,
- Olayın gerçekleştiği mahalli tutanakla ayrıntılı tanımlayın,
- Otopsi raporlarının alınmasını takip edin,
- Bu işlemlere ilişkin tüm belge ve delilleri toplayın, muhafaza edin, arşivleyin.

4.4.3. İşkence ve Kötü Muamele İddiaları

İşkence olgusu daha önceki konularda ayrıntılı bir şekilde incelenmişti. Demokratik hukuk devletinde, bu devleti temsil eden hiç bir kamu görevlisinin, devletin koyduğu kuralların dışına çıkamayacağını ifade etmiştik. Çıkma olarak tanımlanabilecek bir eylemin devletin meşruiyetine (Halk tarafından benimsenmesine) indirilen en ağır darbe olduğunun belirtmiştik.

Gerçekten de Devlet ve O'nun temsilcileri işkence yapmamak zorundadır. Bu ilke, Devletin varlığının ve varlığını devam ettirebilmesinin zorunlu koşuludur. Ancak münferit de olsa bazı iddialar mevcuttur. Bu alandaki iddiaları şu başlıklar altında toplayabiliriz :

- İşkence uygulamasına özellikle gözaltı süresi içinde halen rastlandığı,
- Önlemeye yönelik yeterince etkili önlemlerin alınmadığı,
- Bu konuda soruşturma makamlarına yapılan başvuruların takip edilmediği.

Suçlamaları önlemeye yönelik alınabilecek önlemler şunlar olmalıdır;

- 1) Yakalayıp gözaltına alacağınız şahısları, doktor muayenesine tabi tutun, alınan raporu dosyalayın,
- 2) Gözaltı süresinin uzun uygulanması durumunda makul aralıklarla doktor raporu alın, (Raporlar arasındaki sürenin 4 günü geçmemesi gerekir)
- 3) Gözaltı süresinin bitiminde doktor raporu alın,

4) Talep halinde (D.G.M.lik suçlar istisna) gözaltında tutulan şahsın avukatı ile görüşmesini sağlayın, görüşmeyi tutanakla belgeleyin,

5) Gözaltına alınan şahsı zaman zaman denetleyin ve denetlemelerinizi tutanakla tespit edin.

4.4.4. Kişi Özgürlüğü ve Güvenliğine Yönelik İhlal İddiaları

Yakalama, bilindiği gibi kişi özgürlüğünün sınırlandırılması sonucunu yaratan ve yasada sayılan amaçları gerçekleştirmek üzere yapılan bir kolluk önlemidir. Bu yetki amacına ve yasada gösterilen yönteme uygun kullanılmalıdır. Aksi takdirde, kullanımlar keyfi kullanım olarak değerlendirilecek ve yetkiyi kullananın cezai ve hukuki sorumluluğu sonucunu doğuracaktır.

Bu yaklaşım ışığında ihlal iddialarını şu başlıklar altında toplayabiliriz :

- 1) Keyfi yakalamalar mevcuttur,
- 2) Yakalananlara haklarından faydalanma olanağı sunulmamaktadır,
- 3) Gözaltı işleminin keyfi olarak uzun tutulmakta ya da uzatılmaktadır,
- 4) Gözaltı koşulları sağlıksızdır,
- 5) Gözaltında tutulan şahıslar kaybedilmektedir,
- 6) Kelepçe takmada takdir yetkisinin kötüye kullanıldığı iddiaları mevcuttur.

Mevcut iddialar dikkate alındığında unutulmaması ve uyulması zorunlu ilkeler şunlardır:

- 1) Koşulların gerçekleştiğinden emin olmadan yakalama gerçekleştirmeyin,
- 2) Gözaltı işlemini Cumhuriyet Savcısına bildirin,
- 3) Gözaltına aldığınız şahsa yasaların tanıdığı hakları anlatın, kullandırın ve gözaltı işlemini yakalama anını esas olarak kayda geçin,
- 4) Gözaltı koşullarını (Yatma, aydınlatma, hareket edebilme vs.) insan gereksinmelerini karşılayabilecek hale getirin,
- 5) Koşulları oluşmadan gözaltı süresinin uzatılmasını istemeyin (4 günü aşmamaya çalışın),
- 6) Koşulları kalkmış ise gözaltı uygulamasını kesin,
- 7) Yasanın tanıdığı gözaltı süresini kesinlikle aşmayın,
- 8) Serbest bırakma durumunda işlemi belgelendirin ve belgeleri saklayın,
- 9) Onsekiz yaşından küçüklere kelepçe takmayın, durumun gerektirdiği ölçünün dışında abartılı güvenlik önlemlerine başvurmayın.

10) Küçüklerle ilgili işlemlerin mümkün olduğunca sivil kıyafetli görevliler tarafından yerine getirilmesini sağlamaya çalışın.

4.4.5. Özel Yaşam Alanına Keyfi Müdahale İddiaları

Yasalarla güvenlik görevlilerine, koşulları gerçekleştiğinde yasada gösterilen amaçlara ve yönetime uygun olarak özel yaşam alanına müdahale etme yetkisi verilmiştir. Bu yetkiler arama, el koyma ve haberleşmenin denetlenmesi başlıkları altında toplanabilir. Bu yetkilerle ilgili iddialar ve dikkat edilmesi gereken hususlar ise şu başlıklar altında toplanabilir :

1) "İzinsiz arama yapılmaktadır." Arama izni olmadan arama yapmaktan kaçının, ancak gecikmesinde sakıncalı halin var olduğu kanaatine ulaşmış iseniz yetkinizi kullanın.

2) "Yetki kullanımında keyfi davranılmaktadır." Gecikmesinde sakıncalı halin varlığını değerlendirirken objektif, makul ve mantıklı bir şahsın değerlendirme ölçülerini esas alın. Yargısal denetime tabi tutulabileceğinizi unutmayın.

3) "Uygunsuz zamanda arama yapılmaktadır." Gece arama yapmaktan kaçının, koşulları gerçekleştirilmeden gece arama yapmayın.

4) "Kişilerin eşyalarına zarar verilmektedir." İşleme başlamadan işlem tanığı bulundurma, kararı gösterme gibi uyulması zorunlu şekli işlemleri gerçekleştirin.

5) Arama sırasında işleminizi aksatmadan toplumsal değerleri gözetin, zarar vermekten kaçının, verdiğiniz zararların tanzimini gerçekleştirin.

6) Yerleşme özgürlüğünün ihlali sayılabilecek (Terke zorlama gibi) eylemlerden kaçının.

7) İşlemi tamamladığınızda işlemi gerçekleştirdiğiniz yerin eski hale getirilmesini sağlayın. Tutanak düzenleyin ve tutanakta yapmış olduğunuz işlemi bütün ayrıntıları ile anlatın.

8) "Telefonlar keyfi olarak dinlenilmektedir." Haberleşmenin gizliliğini ihlalden kaçının ve yetkili mercilerden izin almadan haberleşmeyi denetlemeyin.

4.4.6. Hak Arama Özgürlüğünü İhlal İddiaları

Herkes, yönetsel (İdari) ya da yargısal yollara başvurarak hak arama özgürlüğüne sahiptir. Kişi ihlal edildiğine inandığı hakkının kendisine iadesini sağlayacak yasal yolların varlığına ve bu yolların makul sayılabilecek süre içerisinde sonuç verdiğine inanmak zorundadır. Bu inancı gerçekleştirmek, yalnızca yasaların işi

değil; uygulayıcılara da düşen bir görevdir. Her uygulayıcı, kendisine yapılan her yakınmayı ciddiye almak ve en kısa zamanda sonuçlanmasını sağlayacak girişimleri başlatmak zorundadır. Bu sürecin işlemediği durumlarda hak sahibi, ya yasal olmayan yol ve yöntemlere başvuracak ya da uluslar arası zeminde hak arama durumunda kalacaktır.

Bu sonuçlara neden olmamak her kamu görevlisinin temel ödevidir. Bu konudaki ihlal iddialarını şu başlıklar altında toplamak olanaklıdır :

- 1) Başvuru yapmaktan korkulduğu,
- 2) Yapılan başvuruların alınmadığı,
- 3) Başvurucuya iyi gözle bakılmadığı,
- 4) Başvuruların sonuçlandırılmadığı yada makul sürede sonuçlandırılmadığı,
- 5) Başvuruyu zorlaştırıcı tutum ve davranışların sergilendiği.

4.4.7. İddiaları ortadan kaldırmaya yönelik alınması zorunlu önlemler

- 1) Yapılan başvuruları alın ve kayda geçin,
- 2) Yakınmanın bir hak olduğunu unutmayın ve yakınmaları zorlaştırıcı uygulamalardan kaçının,
- 3) Yakınana (Sizin aleyhinize olsa dahi) farklı uygulama yapmayın, bu izlenimi doğuracak uygulamalardan kaçının,
- 4) Yakınmayı en kısa zamanda sonuçlandırın. Geciktirdiğiniz inancına neden olacak uygulamalardan kaçının,
- 5) Kötü muamele iddialarında, iddianın objektif soruşturulmadığı kanaatine neden olacak (Bütün tabip muayenelerinin ısrarla aynı hekime yaptırılması gibi) uygulamalardan kaçının.

4.5. AVRUPA İŞKENCENİN ÖNLENMESİ KOMİTESİNİN 02-14 EYLÜL 2001 TARİHLERİNDE GERÇEKLEŞTİRDİĞİ ZİYARETE İLİŞKİN RAPOR ÖZETİ¹⁵³

- Ağrı, Elazığ, Erzurum, Van Emniyet Müdürlükleri Terörle Mücadele Şubeleri ile Van ve Diyarbakır İl Jandarma Komutanlıklarında görülen sorgu odaları kullanımından

¹⁵³ Bu Bölüm Jandarma Genel Komutanlığı İnsan Hakları Şubesinden Elde Edilen Dokümanlardan Derlenerek Hazırlanmıştır.

kaldırılmalıdır. Şüpheli veya sanıkların tamamen siyahla kaplanmış bu odaların bir köşesinde sorguya alınmaları bile başlı başına bir işkence teşkil etmektedir.

- Türkiye’de son dönemde anayasa ve yasalarda yapılan değişikliklerden memnuniyet duyulmaktadır. Ancak asıl olan, bu değişikliklerin hayata geçirilmesidir.
- Gözaltı sürelerinde indirimine gidilmesine rağmen, 430 sayılı Olağanüstü Hal Bölge Valiliği Hakkındaki Kanun Hükmündeki Kararname’nin 3 (c) maddesi uyarınca, olağanüstü hal bölgesindeki tutuklu ve hükümlülerin, kolluk kuvvetleri tarafından her defasında 10 günü geçmemek kaydıyla cezaevlerinden alınması hususunda değişiklik yapılmamıştır.

Bu uygulama mevcut haliyle devam edecek olursa, anayasa ve yasalarda yapılan değişikliklerin uygulanma kabiliyeti zayıf kalacaktır.

- Devlet Güvenlik Mahkemelerinin yargı alanındaki toplu suç şüphesiyle tutuklu bulunanların, tutuklanmalarının ilk iki günü süresince bir avukatla görüştürülmemeleri endişe uyandırmaktadır.

Şüpheli ve sanıkların daha önce de avukatla görüşme ve konuşma hakkı olmasına rağmen, bir çok kolluk biriminde ifade alınıncaya kadar avukattan yararlanma hakkı kullandırılmamaktadır.

- Doktor muayenesi esnasında kolluk kuvvetlerinin hazır bulunması genel bir uygulama olarak tespit edilmiştir.

Çok sayıda kişi muayeneden önce gördükleri muamele hakkında doktora hiçbir şey söylememeleri hususunda uyarıldıklarını ifade etmiş ve muayene esnasında kolluk kuvvetlerinin bulunması bu uyarıya uymalarını sağlamıştır.

Van Devlet Hastanesinde görevli doktorlarla yapılan görüşmeler çok ilginçtir; Polis veya Jandarmanın sistematik olarak muayenede hazır bulunmasına ek olarak, iki veya daha fazla kişinin aynı anda muayene edildiği ve görünen yaraların “Polisle sorun yaşamaktan kaçınıldığı için” kayda geçirilmediği beyan edilmiştir.

- Bazı yerlerde 1995 yılında Sağlık Bakanlığı tarafından hazırlanmış olan eski tıp adli formların kullanıldığı görülmüştür. Adli tıp muayenesi yapacak olan doktorların, Türk makamlarınca onaylanmış olan standart “Genel Adli Tıp Muayene Formu”nu kullanmaları sağlanmalıdır.
- Şanlıurfa bölgesinde son zamanlarda kolluk kuvvetlerinin kötü muamele yaptıklarına dair bir çok iddia mevcuttur.

Görüşme yapılan kişilerden çoğu gözaltındayken işkenceye maruz kaldıklarını söylemiştir. Testislerin sıkıştırılması, elektrik şoku verilmesi ve dayak atılması gibi olaylara rastlanmıştır. Muayene yapan doktorlardan biri işkence izlerini tespit etmiştir.

Şanlıurfa'da bazı jandarma karakollarında da işkence yapıldığına şahit olunmuştur. Bozova Jandarma Karakolunda cinsel organlara soğuk su sıkılması, kollardan askıya alınma gibi yöntemlerin kullanıldığı tespit edilmiştir.

- Van Bölgesinde de kolluk kuvvetlerince kötü muamele yapıldığına dair iddialar ortaya atılmıştır.

Kendileriyle görüşme yapılanlar, çıplak soyulduklarını ve kendilerine elektrik şoku verildiğini iddia etmişlerdir. Giysileri çıkarıldıktan sonra gözlerinin bağlandığını ve ayak baş parmaklarına birer elektrot yerleştirilerek, testislerine elektrik verildiğini belirtmişlerdir.

- Elazığ'da da fiziksel işkence ve kötü muamele yapıldığına dair iddialara rastlanmıştır. Jandarma tarafından el ve ayaklara sopayla vurma, vücudun belli kısımlarını yumruklama gibi yöntemler kullanıldığı ileri sürülmüştür.

- İstanbul bölgesinde kollardan askıya alma ve elektrik şoku verme gibi yöntemler terkedilmiş olmasına rağmen, uykusuz bırakma gibi yöntemler hala kullanılmaktadır. İstanbul Emniyet Müdürlüğü Terörle Mücadele Biriminde kötü muamele yapıldığına dair iddialar vardır.

- İstanbul'daki Eminönü Polis Karakolunda bodrum katında yer alan üç nezarethanedeki ikisinin pis ve her türlü araç gereçten yoksun olduğu, ayrıca hiçbirinin güneş ışığı almadığı ve suni aydınlatmanın da yetersiz olduğu görülmüştür. İstanbul Emniyet Müdürlüğü Narkotik Şubesi ve İstanbul'daki Çarşamba Polis Karakolu nezarethaneleri de benzer şekildedir. Bunlar hizmet dışı bırakılmalıdır.

- Eminönü Emniyet Müdürlüğü'nde 16 yaşında bir gencin, 8 yaşında bir erkek çocuğa cinsel tacizde bulunmak suçundan bekletildiği görülmüştür. Polis memurlarının mağdurla, şüpheli şahsı yan yana getirmekten çekinmiyor olmaları Heyet'i şaşkınlığa düşürmüştür.

- Ankara Emniyet Müdürlüğüne akşam saatlerinde yapılan ziyaret sırasında görüşme yapılan personel, ısrarla gözaltına alınan kişilerle ilgili açık ve ayrıntılı bilgi vermekten kaçınmıştır.

- Gözaltına alınan kişilerin gözlerinin bağlanması ülke çapında yaygın bir uygulama olduğu görülmüştür. Hatta bazı kişilere gözleri bağlı olduğu halde, zorla bazı evraklar imzalatıldığı tespit edilmiştir. AİÖK, gözaltına alınan kişilerin gözlerinin bağlanması yasaklanmasını ısrarla önermektedir.
- Heyetin, İstanbul Bayrampaşa ve Elazığ Sivrice Cezaevlerine ulaşmasında, Savcıların AİÖK hakkındaki yetersiz bilgileri ve bundan kaynaklanarak Jandarma ve Cezaevi İdaresine vermiş oldukları talimatlardan dolayı gecikmeler yaşanmıştır. AİÖK'nin yetkileri konusunun ilgili savcılara açıklanması gerekmektedir.
- Ziyaret edilen F-Tipi cezaevlerindeki imkanlar tatmin edici bulunmuştur. Ancak, Sincan F-Tipi cezaevindeki personel tarafından mahkumlara fiziksel kötü muamele yapıldığına dair çeşitli iddialar vardır.
- Elazığ, Şanlıurfa ve Van Cezaevleri personelinin mahkum ve tutuklulara davranışı genel olarak doğru bulunmamıştır. Bunun yanında, Şanlıurfa ve Van Cezaevlerinde bulunan çocuk tutuklular da cezaevi personeli tarafından kendilerine hem fiziksel hem de sözlü kötü muamelede bulunduğu iddia etmişlerdir.

Elazığ, Şanlıurfa ve Van Cezaevlerinde görevli bulunan Cezaevi ve Jandarma personeli tarafından tutuklu ve mahkumlara kötü muamele yapılmasının kabul edilemez olduğu ve şiddetle cezalandırılacakları konusunda ikaz edilmeleri gerekmektedir.

Ayrıca, Elazığ, Şanlıurfa ve Van Cezaevlerindeki fiziki şartların acil bir konu olarak gözden geçirilmesi önerilmektedir.

- Bütün ceza ve tutukevi yönetimlerinin günde en az 1,5 saat açık hava egzersizlerine izin vermesi sağlanmalıdır.
- Temmuz 2001 ayında 210 Afrika kökenli yabancı uyruğunun İstanbul'da yakalandığını ve sonradan Yunanistan sınırını geçmek zorunda bırakıldıkları AİÖK tarafından kesin olarak tespit edilmiştir. Yabancı uyrukluların sığ bir ırmaktan geçmeye zorlandığı ve bazılarının öldüğü iddia edilmiştir. Aynı şekilde, Ağrı ve Van İllerindeki kırsal alandan da 400'ün üzerinde yabancı uyruklu kişinin uzaklaştırıldığı öğrenilmiştir.

AİÖK sığınmacı ve kaçakların iade edilmesiyle ilgili uluslararası yükümlülüklerle bağlı kalındığı sürece, bir devletin yabancılar yasasına karşı gelen yabancı uyrukluları kendi sınırları dışına çıkarma hakkını reddetmemektedir. Ancak bu sınır dışı işlemleri resmi sınır geçiş yerleri kullanılarak yapılmak zorundadır. Bu

insanların zarar görecekları ve hatta hayatları tehlikeye girecek şekilde nehir veya dağlık bölgelerden ülke dışı edilmeleri kabul edilemez. Bu tür sınır dışı eylemleri insanlık dışı ve fena muameledir.

- Ziyaret edilen, İstanbul, Ağrı ve Van Emniyet Müdürlükleri Yabancılar Şubelerine ait sığınmacı ve kaçakların yararlandığı fiziki alıkoyma imkanlarının yetersiz kaldığı görülmüştür.
- Kolluk birimlerince yapılan ifade alma işlemlerine elektronik kayıt zorunluluğu getirilmelidir. Kullanılacak sistemle tüm ifade işlemlerinin kaydedilmesi ve bu kayıtların doğrulukla korunması garanti altına alınmalıdır. Bu, güvenilir ve doğru bilgi sağlayacağı gibi, kolluk kuvvetlerinin işini de kolaylaştıracaktır.
- Çok sayıda Polis ve Jandarma mensubunun kendi işleriyle ilgili mevzuattan haberdar olmadıkları tespit edilmiştir. Bu personel gözaltındaki kişilere nasıl davranılması gerektiğini bilmediklerini ifade etmiştir.
- Bütün bunlara rağmen, Anayasa ve yasalarda son zamanlarda yapılan değişikliklerle birlikte, eskisi ile mukayese edildiğinde Türkiye’de insan hakları konusunda önemli gelişmeler olduğu tespit edilmiş olup, ziyaret edilen bazı yerlerde özellikle kolluk uygulamalarında belirli bir standarda ulaşılmış olduğu görülmüştür.

4.6. AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİNİN KOLLUK UYGULAMALARI İLE İLGİLİ KARARLARINDAN ÇIKAN SONUÇLAR¹⁵⁴

AİHM'ne yapılan ve kolluk uygulamaları ile ilgili başvurular hakkında Türkiye aleyhine verilen kararları incelediğimizde şu sonuçları görmekteyiz.

1) AİHS organlarına yapılan başvuruların ve açılan davaların önemli bir kısmı yakalama ve gözaltına alma sırasında yapılan işlemlerdeki eksikliklerden veya tutarsızlıklardan kaynaklanmaktadır.

2) Hatalı veya eksik düzenlenen tutanak ve belgeler devletimiz aleyhine kararlara neden olmaktadır.

3) Bazen, kişiler çok kısa süreyle ifadesi alınarak serbest bırakılmaktadır. Ancak, serbest bırakıldığına dair herhangi bir belge düzenlenmeyen bu kişiler ile ilgili olarak daha sonra yapılan şikayetler sorun yaratmaktadır.

4) Gözaltındaki kişinin sağlık durumunun tespit edilmemesinden dolayı, sorun ortaya çıkabilmektedir.

5) Kolluğun en önemli eksiği, işlemleri tutanakla tespitteki eksik ve hatalardır. Bu nedenle bir çok kez, haklı ve hukuka uygun işlemler yönünden dahi ülkemiz savunma açısından zor durumda kalmıştır. Dolayısıyla, kolluğun her yaptığı işlemi zamanında ve gerekli bir şekilde tutanak ve yazılı belge ile tespit etmesi gereklidir.

Kolluğun bu konudaki hatalı uygulamaları özellikle göz altı kayıtlarındaki düzensizliklerden kaynaklanmaktadır.

Örneğin; İzzet Çakıcı başvurusunda; AİHM.08.07.1999 tarihinde açıklanan kararında “gözaltı kayıtlarında çıkan düzensizlikler, ihmal ve tutarsızlıklar dolayısıyla bu kayıtların güvenilir ve doğru kaynaklar olarak değerlendirilemeyeceğine karar vererek Türkiye’yi oldukça yüksek bir tazminatı ödemeye mahkum etmiştir.

Yine Koçeri Kurt başvurusunda, AİHM gözaltı tarihi, saati, yeri, gözaltına alınan kişinin ismi, gözaltı nedeni ve gözaltına alınan kişinin kimliği gibi verilerin kayda geçirilmesinin sözleşmenin 5 nci maddesinde belirtilen kriterlere uymama sonucunu doğurduğundan, Türkiye’yi toplam 40.000 İngiliz sterlini tazminatı ödemeye mahkum etmiştir.

¹⁵⁴ Bu Bölüm Jandarma Genel Komutanlığı İnsan Hakları Şubesinden Elde Edilen Dokümanlardan Derlenerek Hazırlanmıştır.

6) AİHM'e yapılan bazı başvurularda, başvuruçunun ikna yoluyla da olsa vazgeçilmeye çalışılması, hak arama hürriyetinin kısıtlandığı gibi yanlış yargılara ulaşılmasına sebep olabilmektedir.

7) Başvuruların bir çoğunda iç hukuk yollarının etkili olarak işlemediği sonucuna varılmıştır. Özellikle C.Savcılıklarına yapılan şikayetlerde kolluk görevlilerinin ifadelerinin alınmaması, kolluk makamlarının ilgili makamlara bilgi vermekte isteksiz davranmaları veya etkili bir soruşturma yapılmaması gibi gerekçelerle Türkiye aleyhine bir çok karar alınmış bulunmaktadır.

4.7. İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ FAALİYETLERİ¹⁵⁵

4.7.1. Eğitimin Amacı

Jandarmanın Genel Komutanlığının profesyonel kadrosunu oluşturan Subay, Astsubay ve Uzman Jandarmalar ile yükümlülükleri gereği Jandarmanın birliklerinde görevli erbaş ve erlere ;

1) İnsan hakları konusunun önemini kavrayabilme ve buna uygun görev yapabilme,

2) Görev nedeniyle muhatap olunan kişi, kişiler veya toplulukla görgü ve nezaket kuralları çerçevesinde ilişki kurabilme,

3) Ulusal ve uluslar arası sözleşmeler ve mevzuatla güvence altına alınmış olan inan hak ve özgürlükleri ile bunların sınırlarını bilebilme, hak ve özgürlük ihlallerini önleyebilme ve ihlal etmeme,

4) Uluslar arası sözleşmelerin, ülkemiz açısından doğurduğu yükümlülükleri öğrenme ve bu yükümlülükleri öğrenme ve bu yükümlülüklerle uygun hareket edebilme,

5) Jandarmanın yaptığı işlemlerinden kaynaklandığı iddia edilen insan hakları ihlallerinin doğuracağı muhtemel sonuçları tahmin edebilme ve bu sonuçlara neden olabilecek davranış ve işlemlerden kaçınabilme bilgi ve becerisinin kazandırılmasıdır.

4.7.2. İnsan Hakları Şube Müdürlüğünün yürütmekte olduğu görevler

1) TBMM Dilekçe ve İnsan Haklarını İnceleme Komisyon Başkanlıkları,

* İnsan hakları ile ilgili kamu kurum ve kuruluşları,

¹⁵⁵ Bu Bölümle İlgili Tüm Bilgiler Jandarmanın Okullar Komutanlığı Öğretim Başkanlığından -Jandarmanın Genel Komutanlığı İnsan Hakları şubesinden-Jandarmanın İnsan Hakları İhlalleri Değerlendirme Merkezinden Elde Edilen Dokümanlardan (Haber Bültenleri-Emirler-Hizmete İlişkin Raporlar Vb.) Derlenerek Hazırlanmıştır.

* Yurtiçi ve yurtdışındaki hükümet dışı kuruluşlar ile ivil toplum örgütleri,

* Yabancı devletlerin, vatandaşlarımızın ve yabancı ülke vatandaşlarının Jandarma bölgesindeki insan hakları ihlalleri ile ilgili iddia, şikayet ve başvurularını inceleyip araştırmak ve sonucunu ilgililere ulaştırmak,

2) Türkiye aleyhine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AIHM) ‘ ne yapılan ve Jandarma bölgesini ilgilendiren başvurular çerçevesinde gerekli araştırmaları yapmak, derlenen bilgi ve belgeleri incelemek, değerlendirmek ve hükümet savunmasında kullanılmak üzere İçişleri Başkanlığı vasıtasıyla Dışişleri Bakanlığına göndermek.

3) Dışişleri Bakanlığının talep etmesi halinde, AIHM tarafından yapılan tanık dinleme ve karar duruşmalarına katılacak hükümet heyetinde temsilci bulundurmak,

4) Ülkemizin inan hakları alanında imzaladığı uluslar arası belge ve sözleşmelerde öne sürdüğü taahhütlerin noksansız olarak yerine getirilmesi için, Jandarma Genel Komutanlığınca alınacak tedbirleri belirlemek ve yayımlamak,

5) İnsan hakları ile ilgili çalışma ve uygulamaları sağlıklı bir şekilde izleyerek, İçişleri Bakanlığı ile bu konuda talepte bulunan diğer kurum ve kuruluşlara aydınlatıcı ve istatistiki bilgiler vermek,

6) İnsan hakları ile ilgili konularda, diğer bakanlık ve kamu kurum ve kuruluşları ile koordinasyon sağlamak,

7) Jandarma personeline verilen insan hakları eğitimi konusunda karargah sorumluluğunu yerine getirmek ve koordinasyonunu sağlamak,

8) İnan hakları ile ilgili ulusal ve uluslar arası çalışmaları takip etmek,

9) Seminer ve konferanslar düzenlemek toplantı, seminer ve konferanslara katılmak ve alınan kararların uygulanmasını sağlamak,

10) İnsan hakları ile ilgili diğer faaliyetleri yürütmek.

4.7.3. Jandarma Okullar Komutanlığında İcra Edilen Eğitim Faaliyetleri

Jandarma Subay Temel Kursu, Jandarma Astsubay Sınıf Okulu ve Uzman Jandarma Okulundaki Kursiyer ve Öğrencilere Verilen İnsan Hakları Eğitimi:

İnsan Hakları konusu, Jandarma Okullar Komutanlığında Subay Temel Kursundaki kursiyer subaylara, Astsubay Sınıf Okulu ve Uzman Jandarma Okulundaki öğrencilere, 1992 – 1993 Eğitim-Öğretim Döneminden itibaren ayrı bir ders olarak okutulmaya başlanmıştır. Bu güne kadar toplam (29.713) Subay, Astsubay ve Uzman Jandarma inan hakları dersi almıştır.

Öğrencilere İnsan Hakları dersinin yanı sıra, Jandarma Okullar Komutanlığında okutulan Ceza Muhakemeleri Usul Hukuku , Halkla İlişkiler, Jandarma Etiği, Çıkar Amaçlı Suç Örgütleriyle Mücadele ve Kaçakçılık ,Jandarma Meslek ve İdari Kanunlar ,Türk Ceza Hukuku derslerinde de insan hakları ile ilgili eğitim verilmektedir.

Eskişehir Anadolu Üniversitesi ile yapılan protokol gereğince bütün Astsubaylar ile lise mezunu Uzman Jandarmaların (2) yıl süreli ön lisans eğitiminden geçirilmesi planlanmış olup, uygulamaya 2003-2004 Eğitim-Öğretim Yılından itibaren başlanacaktır. Bu eğitim programının içinde insan hakları ile ilgili dersler de yer alacaktır.

Jandarma Kurslar Komutanlığında Açılan İnsan Hakları Eğiticileri Eğitimi Kursları

bütün Jandarma personelinin, ‘ Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği’ ile insan haklarına yönelik bir eğitimden geçirilmesi amacıyla, birliklerde açılacak kurslarda eğitici olarak görevlendirilmek amacıyla, Nisan ve Mayıs 2000 aylarında birliklerde görevli (142)’si subay, (88) ‘i astsubay olmak üzere toplam (230) personel Jandarma Okullar Komutanlığında açılan ve birer hafta süreli yedi dönem halinde icra edilen ‘ İnsan Hakları Eğiticileri Eğitim Kursu’ nda geçirilmiştir.

4.7.4. Birliklerde Açılan İnsan Hakları Kursları

Eğitici Eğitim Kursu gören personelden yararlanılarak, bu güne kadar toplam (5500) Subay, Astsubay ve Uzman Jandarma birliklerinde açılan insan hakları kurslarından geçirilmiştir.

4.7.5. Birliklerde İcra Edilen İnsan Hakları Seminer ve Konferansları

Jandarma Genel Komutanlığı yürüttüğü faaliyetlerin fazlalığını da dikkate alarak, personele verilecek eğitim konusunda sadece yasal sınırlamalarla yetinilmemesi gerektiğinin bilincindedir. Bu kapsamda, ülke genelindeki birliklerde insan hakları konulu seminer ve konferanslar icra edilmektedir.

* 1999 yılında icra edilen (2) seminer ve (19) konferansa (4273) personel,

* 2000 yılında birlik merkezlerinde icra edilen (12) seminer ve (2) konferansa (3541) personel,

- * 2001 yılında Jandarma Genel Komutanlığı karargahı ve birlik merkezlerinde icra edilen (30) seminer ve (13) konferansa (7742) personel,
- * 2002 yılında Jandarma Genel Komutanlığı karargahı ve birlik merkezlerinde icra edilen (14) seminer ve (1) konferansa (2489) personel katılmıştır.
- * 2003 yılında (4) Jandarma Bölge Komutanlığı ile bütün İl Jandarma Komutanlıkları seviyesinde seminerler yapılması planlanmıştır. Bu güne kadar bu faaliyetler toplam (18153) personel iştirak etmiştir.

4.7.6. Erbaş ve Erlere Verilen İnsan Hakları Eğitimi

Yükümlülükleri gereği (18) ay süre ile görev yapan erbaş ve erlerin insan hakları konusunda bilinçlendirilmesi amacıyla (8) haftalık temel eğitimleri süresince haftada (2) saat insan hakları eğitimi verilmektedir.

4.7.7. İçişleri Bakanlığı Tarafından İcra Edilen İnsan Hakları Seminerleri

İçişleri Bakanlığı tarafından 1996,1998 ve 1999 yıllarında icra edilen insan hakları konulu seminerlere (116) Subay iştirak etmiştir.

4.7.8. İnsan Hakları Eğitimi Türkiye Programı 1998-2007 Çerçevesinde İcra Edilen Faaliyetler

İnsan Hakları Eğitimi On Yılı Ulusal Komitesi tarafından hazırlanan, İnsan Hakları Eğitimi Türkiye Programı 1998-2007 gereğince Jandarmanın yerine getirmesi gereken hususlar ile bu konuda yapılan faaliyetler şunlardır:

1)Jandarma Okullar Komutanlığı'nda okutulan ders kitaplarının geliştirilerek yeniden hazırlanması ön görülmüş olup; Jandarma Okullar Komutanlığında okutulan insan hakları ders kitapları, Komitenin tavsiyeleri doğrultusunda yeniden hazırlanarak 1999-2000 Eğitim-Öğretim döneminde okutulmaya başlanmıştır. Bu kapsamda ders saatleri arttırılmıştır. Bunun yanında, J.Okullar K.lığı tarafından ' **Jandarma Etiği** ' adlı bir kitap hazırlanarak yayınlanmış olup, 2001-2002 Eğitim-Öğretim Yılından itibaren Subay Temel ve Astsubay Sınıf Okulu kursiyer ve öğrencilerine haftada (1) saat, Uzman Jandarma Okulu öğrencilerine de haftada (2) saat olmak üzere ayrı bir ders olarak okutulmaya başlanmıştır. Ayrıca kitap, tüm Jandarma birliklerine yayımlanmış olup, İnsan Hakları olgusuna paralel olarak Jandarmanın meslek ahlakı yönünden de eğitiminin sağlanması hedeflemiştir.

2) İnsan hakları eğitim ve öğretiminde kullanılması, birliklerin bilinçlendirilmesi ve yönlendirilmesi maksadıyla 1996, 1997 ve 1998 yıllarında üç kez hazırlanan ‘ **İnsan Hakları Broşürü** ‘ karakol seviyesine kadar dağıtılmış olup, Ceza Muhakemeleri Usul Kanununda halen tasarı halinde bulunan değişikliklerin kanunlaşmasını müteakip yeniden yayımlanacaktır.

Jandarma Genel Komutanlığının insan hakları konusundaki eğitim faaliyetleri sadece belli bir yerde yapılan konferans, seminer, kurs ve ders olarak sınırlandırılmamakta, ele geçen her fırsat değerlendirilerek yapılan denetleme ve kontrollerle uygun hareket tarzları sıralı komutanlar tarafından görev başında titizlikle takip edilmekte, personelin bu şekilde de eğitilmesi sürekli olarak devam ettirilmektedir. Ayrıca, bütün personele görgü ve nezaket kuralları çerçevesinde hareket etmeleri için sıralı amirler tarafından gerekli eğitim verilmektedir. Jandarmanın görev yaptığı bölgede, halkla ilişkiler içerisine girerek görevini ve varoluş nedenini halka tanıtmayı, halkın ilgi, beğeni, sempati ve desteğini kazanması; güven destek ve iş birliğini sağlaması ve bu sonuca varabilmesi için esas ve yöntemleri belirlemesi ile görevde uygulamasına yönelik faaliyetleri Jandarmanın Halkla İlişkileridir. Bu kapsamda; halkla ilişkilerde personelin nazik ve içten davranması için tedbirler alınmakta, bu konuda bütün personelin davranış birliği içinde olmasına azami gayret sarf edilmektedir. Ayrıca insan hakları konusunda davranış alışkanlıklarının kazandırılmasına yönelik eğitim ve öğretim Jandarma Okullar Komutanlığında Subay Temel, Astsubay Sınıf Okulu / Meslek Yüksek Okulu ve Uzman Jandarma Okullarında insan haklarıyla ilgili, programda yer alan dersler ile Jandarma teşkilatı bulunan İtalya ve Fransa gibi ülkelerdeki benzer konularda eğitim öğretim saatleri, aşağıdaki tablolarda sunulmuştur.

4.7.9. Avrupa Konseyi Polis Ve İnsan Hakları 2000'den Sonra Programı Çerçevesinde Yürütülen Çalışmalar

Polis ve İnsan Hakları 2000 den Sonra Programı, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Genel Direktörlüğü tarafından başlatılan ‘ Polis ve İnsan Hakları 1997-2000 Programı’nın devamı olarak yürütülmekte olup, Avrupa Konseyine üye ülke kolluk görevlilerinin, mesleklerinin profesyonelliği açısından çok önemli olan insan hakları standartları konusunda esaslı bir şekilde bilgilendirilmelerini ve bütün bu standartları günlük kolluk uygulamalarına yansıtabilecek beceriyi kazanmalarını sağlama amacını taşımaktadır.

Eğiticilerin İnan Hakları Yönünden Eğitilmesi İle İlgili Olarak Yurtdışında ve Yurtiçinde Uzmanlar Tarafından Kurslar Verilmesi;

Eğitici Eğiticilerinin Eğitim Kursu adı altında (36) Jandarma Subayının (12) haftası yurtiçi ve (2) haftası da yurtdışında olmak üzere toplam (14) haftalık eğitimini amaçlayan proje, 11 Şubat 2002 tarihinde başlatılmıştır. Bu projenin pilot bölümüne (8)'i Jandarma Okullar Komutanlığından, (1)'i de Ankara İl Jandarma Komutanlığından olmak üzere, Avrupa Konseyi tarafından öngörülen niteliklere haiz, toplam (9) Jandarma Subayı katılmıştır. Proje kapsamında; kursiyer subayla ilk iki haftalık başlangıç eğitimini müteakip; Almanya, Hollanda ve Danimarka'da (2) haftalık yurtdışı eğitimine tabi tutulmuşlardır. Yurtdışındaki eğitimin bitiminde ise toplam (8) hafta süreyle Jandarma Okullar Komutanlığında uygulamalı eğitim yapılmıştır. 05-06 Haziran 2002 tarihlerinde Avrupa Konseyinden uzmanların da katıldığı sonuç ve değerlendirme toplantısının ardından projenin pilot bölümü sonu ermiştir. Projenin geri kalan bölümünün (27) Jandarma Subayının katılımıyla 2003 yılında tamamlanması planlanmıştır.

Jandarma Astsubay Meslek Yüksek Okulu Öğretim Programlarının Hazırlanmasında Avrupa Konseyi Tarafından Uzman Desteği Sağlanması;

Jandarma Astsubay Melek Yüksek Okulunun 2003-2004 Eğitim-Öğretim Yılından itibaren faaliyete geçirilmesi planlanmıştır. Avrupa Konseyi ihtiyaç halinde gerek eğitim programlarının hazırlanması, gerekse uygulanması esnasında uzman desteği sağlamayı taahhüt etmiştir.

4.7.10. Diğer Faaliyetler

1) Jandarma birliklerindeki bütün nezarethanelerin Avrupa İşkencenin Önlenmesi Komitesi tarafından öngörülen standartlara ulaştırılması maksadıyla, 1996 yılında başlatılan çalışmalar neticesinde (247) nezarethane tadil edilmiş, (427) nezarethane yeniden inşa edilerek standart hale getirilmiştir. Tüm nezarethanelerin öngörülen standartlara ulaştırılması için bütçe imkanları çerçevesinde üç yıl içerisinde yaklaşık 20 Trilyon TL ödeneğe ihtiyaç duyulmaktadır.

2) Gözaltı işlemlerinin, ülke genelinde Jandarma sorumluluk alanında 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usul Kanununda öngörülen kurallara uygun biçimde yürütülmesi, işkence ve kötü muamele iddialarının en iyi şekilde izlenmesi masadıyla, İl

Jandarma Komutanlıklarından bilgisayar ortamında her ay düzenli olarak alınan CMUK uygulama formları incelenerek, gözaltına alınanlar ile yargı makamları tarafından tutuklanan miktar karşılaştırılmakta olup, bu çizelgeler bilgi olarak İçişleri Bakanlığına gönderilmektedir. 2002 yıl sonu itibariyle adli makamlar tarafından tutuklananların toplam gözaltına alınanlara oranı % 34 ' dür.

Gözaltına alınan kişilerle ilgili yıllık ortalamalar batı ülkeleriyle mukayese edildiğinde; Jandarma Genel Komutanlığı personelinin suçların aydınlatılması yolunda, isabetli ve kararlı çalışmalar yaptığı görülmektedir.

3) İşkence ve Kötü Muamele suçlarını işleyen personel hakkında gerekli, adli ve idari soruşturma derhal başlatılmaktadır. 2001ve 2002 yıllarındaki veriler incelendiğinde; işkence ve kötü muamele uçunu işleyen personel sayısında % 31 oranında bir azalmanın olduğu dikkat çekmektedir. Bu azalmada; konunun bütün ıralı amirler tarafından öncelikli olarak denetlenmesi ve personele verilen insan hakları eğitiminin büyük rol oynadığı değerlendirilmektedir.

4) Ulusal ve uluslar arası kuruluşların insan hakları ihlal iddiaları ile ilgili bilgi talepleri titizlikle araştırılmakta, derlenen bilgi ve belgeler kuruluşlara iletilmektedir.

5) İnsan hakları eğitimi, insan hakları ihlallerine meydan verilmemesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde görülen davalar ve üyesi olduğumuz uluslar arası kuruluşların ziyaretlerinin ve tavsiyelerinin yerine getirilmesi amacıyla düzeltici ve yönlendirici emirler yayımlanmaktadır.

6) Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin talebiyle, bugüne kadar Jandarma bölgesi ile ilgili başvurular hakkında yapılan (37) tanık dinleme duruşmasına J.Gn.K.lığı temsilcilerinin de katılımı sağlanmıştır.

7) Jandarma Genel Komutanlığının insan hakları alanındaki faaliyetlerinin tanıtılması ve tüm personelin insan hakları konusunda başvuru dokümanı olarak yararlanması maksadıyla, İnsan Hakları Şubesinde hazırlanan ' İnsan Hakları ' kitabı Ekim 2002 ayında karakol seviyesine kadar gönderilmiştir.

SONUÇ

Özgürlük ve insan hakları kavramları birbirlerini tamamlar. Özgürlük, bir şeyi yapma veya yapmama serbestliğini anlatır. İnsan hakları ise insanların salt insan oldukları ve "insan onuru" dediğimiz bir değer ve duyguyu taşıdıkları için buldukları, dokunulmaz, devredilmez ve vazgeçilmez haklarının kural olarak devlet organlarına karşı korunmasını ve insan kişiliğinin geliştirilmesini içerir. Bundan dolayı insanın özgür olmasının ön koşulu insan haklarına sahip olmasıdır diyebiliriz.

İnsanların daha mutlu ve huzurlu bir yaşama ulaşma çabaları günümüzde insan haklarının öneminin gittikçe artması sonucunu doğurmuştur. Bugünkü çağdaş devlet anlayışında bireyin her türlü beklentisini karşılamak esas amaç olarak kabul edilmektedir. Bu da insan haklarının korunması ve geliştirilmesi ile mümkündür. Özellikle 2 nci Dünya Savaşından sonra, Dünya'daki barış ve güvenliğin sağlanabilmesi için insan hakları ve özgürlüklerinin korunması ve geliştirilmesi gerekliliği daha belirgin hale gelmiştir. Bunun sonucunda da öncelikle evrensel düzeyde faaliyet gösteren Birleşmiş Milletler Örgütü kurulmuş, bu çalışmayı bölgesel nitelikte, ancak daha etkili koruma mekanizmalarına sahip Avrupa Konseyi, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı gibi kuruluşlar izlemiştir.

Bütün bu uluslar arası kuruluşların ortak bir amacı vardır. O da ülkeler arasında barış ve güvenliği arttırmak ve insan hakları ile temel hak ve özgürlükleri güvence altına alarak gelişmesini sağlamaktır. Gün geçtikçe etkinliklerini arttıran bu kuruluşlara Türkiye Cumhuriyeti daha kuruluş aşamasındayken üye olmuş, Ulu Önder Atatürk'ün "Yurtta Barış, Dünyada Barış." düsturu çerçevesinde, insanlığın ortak menfaatine yarayan her türlü çabayı içtenlikle desteklemiştir.

İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesi sorunu yalnızca uluslararası denetim veya güvence mekanizmalarına terk edilmemiş; özellikle son yıllarda bu konuda faaliyet gösteren bir çok ulusal kuruluş teşkil edilerek, ülkemizdeki insan hakları standardının yükseltilmesine çalışılmıştır.

Gerek uluslararası, gerekse ulusal düzeyde faaliyet gösteren kuruluşların yanı sıra, bu konuda gönüllülük esasına dayanan ve "hükümet dışı kuruluş" veya "sivil toplum örgütü" olarak anılan örgütlerin çalışmaları da konuya katkısı bakımından oldukça dikkate değer bir konudur.

Demokratik bir toplumun gereği olan katılımcılığın gelişmesine katkıda bulunan bu örgütlerin önemi gün geçtikçe artmaktadır. Öyle ki gerek uluslararası kuruluşlar nezdinde, gerekse hükümetler nezdinde, politikaların tespitinde; ulusal ve uluslararası kamuoyu oluşturmada çok önemli bir etkinliğe ulaştıkları söylenebilir.

Ayrıca, insan haklarına önem vermek devlet-birey ilişkisini güçlendirmekte, yanlış davranışlar neticesinde bireylerin devletine güvenmesine veya kızmasına yol açabilecek uygulamaları önlemektedir. Bu durum hiç şüphesiz kolluk güçlerini yakından ilgilendirmektedir.

Ülkeler arasındaki ilişkilerde son derece önemli bir konu olan insan hakları, bir ülkenin uluslararası alandaki saygınlığına da etki etmektedir. Dolayısıyla hem ulusal hem de uluslar arası menfaatlerimizin bir gereği olarak insan haklarına yeterince önem ve özeni göstermek zorundayız.

İnsan hakları, tarihteki uzun ve zorlu bir mücadelenin ürünüdür. Felsefi kökenleri çok eskilere gitmekle beraber siyasi ve hukuki alandaki gelişimi oldukça yeni sayılabilir. Tarihsel gelişim sürecindeki önemli olaylar 19 ncu yüzyılın sonu ve 20 nci yüzyılda gerçekleşmiştir. Özellikle II nci Dünya Savaşından sonra uluslar arası alanda koruma mekanizmalarına sahip olabilmıştır. Türkiye'deki gelişimde hürriyet hareketleri ile başlamış ancak asıl gelişim Cumhuriyet'in kurulmasıyla gerçekleşebilmiştir.

Halen dünya'nın bir çok yerinde insan hakları sorunlarının yaşanmakta olduğu bir gerçektir. Ancak, her şeye rağmen insanlığın ortak amacı; insan haklarına saygıyı her yerde hayata geçirebilmektir. Bu amaç çağdaş uygarlık anlayışının vazgeçilmez koşuludur.

Günümüzde tüm çağdaş toplumların müşterek kararlarla kabul ettiği insan hak ve hürriyetleri ile bunlara ait uygulamaların nasıl ve ne şekilde olacağına dair bir çok uluslararası anlaşma ve yasalar mevcuttur. Türkiye Cumhuriyeti Devleti, gerek anayasa ve milli çerçevede düzenlediği yasa hükümleri ve gerekse imza koyduğu uluslararası antlaşmalar ile bu konuda üzerine düşen görevi yapmış, sosyal hukuk devleti olma özelliğinin gereklerini yerine getirmeye çalışmaktadır. Ülke genelinde emniyet ve asayişini sağlayarak huzur ve güven ortamını tesis etmek, halkın güven ve desteğini kazanarak onunla iş birliği ve uyum içinde bulunmak, yardıma muhtaç durumda olanlara imkanlar ölçüsünde yardım elini uzatmak, Türkiye Cumhuriyeti Jandarmasının temel görevleri arasındadır.

Jandarma yaptığı uygulamalarda insan hak ve hürriyetlerini ihlalden ısrarla kaçınmalıdır. İnsan hak ve hürriyetlerinin ihlal edilmesi sonucu; ihlali yapan personel,

birlik ve teşkilat sorumlu tutularak hesap sorulmakla birlikte zaman zaman bu uygulamaların gerçekleştiği devletler, uluslararası yaptırıma da tabi tutulmaktadır.

Yapılan tüm faaliyetlerin icrasında, Jandarma Teşkilatı mensupları, ülkemizin onayladığı uluslararası belgelerde belirtilen yükümlülükleri dikkate alarak, temel hak ve özgürlüklerin dayandığı esaslar çerçevesinde hareket etmelidir.

Bu yönüyle ele alındığında Jandarma Genel Komutanlığının dört ana görevi bulunmaktadır.

Bunlar;

- Adli Görevler,
- Mülki Görevler,
- Askeri Görevler,
- Diğer Görevlerdir.

Kolluk yetkilerinin kullanılması, zorunlu olarak bir çok temel hak ve özgürlüğün sınırlandırılması sonucunu doğurmaktadır. Kamu düzeninin, toplumun esenlik ve güvenliğinin sağlanabilmesi için kolluk güçlerine Anayasa ve kanunlarla verilmiş bu yetkilerin kullanılmasında son derece dikkatli davranılması gerekir. Çünkü yapılacak hatalı bir uygulama, insan haklarına haksız bir müdahale olarak algılanabilecek, sonuçta toplumsal faydanın zararına bir durum ortaya çıkabilecek; ayrıca, kolluk güçlerinin cezai ve hukuki bir yaptırımla karşılaşmalarına yol açabilecektir.

Bu nedenle jandarma personelinin, kolluk yetkilerinin yasal dayanaklarını ve sınırlarını çok iyi bilmesi ve ne olursa olsun yasaların dışına taşan uygulamalardan kaçınması gerekmektedir. Bu tutum, hem devletimizin uluslararası saygınlığının azalmasına yol açabilecek gelişmeleri önleyecek, hem de jandarmanın, dolayısıyla devletin vatandaşlarımızın gözünde güvenilir ve saygın yerini daha da sağlamlaştıracaktır.

Jandarma Teşkilatı Görev ve Yetkileri Yönetmeliğinin 42, 45 ve 54 ncü maddelerinde de belirtildiği üzere; jandarma görevlerini yerine getirirken aşağıdaki ilkelere mutlaka uymalıdır :

a. Jandarma, vatandaşların temel hak ve özgürlüklerini korkusuz ve kuşkusuz bir biçimde kullanabilecekleri bir ortam yaratmalıdır.

b. İnsana ve eşyaya zarar vermemeye özen göstermeli, zorunlu hallerde en az zarar verici önleme başvurmmalıdır.

c. Ne olursa olsun yasal sınırlara bağlı kalmalıdır.

ç. Ne olursa olsun insancıl davranıştan uzaklaşmamalıdır.

d. Faaliyetlerine muhatap olanlara düşman gibi gözükmekten özenle kaçınmalıdır.

e. Hukukun öngördüğü sebepler ve usuller dışında kişi özgürlüklerinin kısıtlanması sonucunu doğuran bir yaptırım uygulanmamalıdır.

Bu ilkeler, aynı zamanda Jandarma Etiğinin de en başta gelen gerçekleridir. Dolayısıyla yurdumuzun emniyet ve asayişini sağlamakla görevli jandarma personeli olarak; insan hakları konusundaki sorumluluklarımızın bilincinde, Ulu Önder Atatürk'ün dediği gibi; "Her zaman, yurt, ulus ve Cumhuriyete aşk ve sadakatle bağlı; tevazu, fedakarlık ve feragat örneği bir kanun ordusu" olmaya devam etmek zorundadır.

Jandarma genel komutanlığının önümüzdeki 200 yıllık dönemde başvuracağı temel dokümanlardan bir tanesi olan ' **Vizyon 2023** ' bütün ast birliklere yayımlanmış olup, her seviyedeki eğitim programları ve personelin mesleki ve kültürel açıdan gelişimini sağlayan diğer bütün faaliyetlere dahil edilmiştir.

İnsan hakları alanında değerlerin yükselmesiyle Jandarma Genel Komutanlığı Karargahında, 21 Nisan 1994 tarihinde Genel Plan Prensipler Başkanlığı bünyesinde İnsan Hakları Şube Müdürlüğü kurulmuştur. 2000 yılında da Dış İlişkiler ve İnsan Hakları Daire Başkanlığı kurulmak suretiyle reorganizasyona gidilmiştir.

Her açıdan gelişen dünyada İnsan Hakları vazgeçilmez bir unsurdur. Ülkemizde bu konuda gereken hassasiyeti göstermektedir. Güvenlik güçleriyle doğrudan ilişkili olan İnsan Hakları kavramı, her kuruma belirli sorumluluklar yüklemektedir. Gerek Jandarma Genel Komutanlığı, gerekse Polis teşkilatı bu konu üzerinde önemle durmalıdır. Şuanda mevcut olan eksiklikler hızla düzeltilmelidir.

AIHM'ne yapılan ve kolluk uygulamaları ile ilgili başvurular hakkında Türkiye aleyhine verilen kararları incelediğimizde şu sonuçları görmekteyiz.

1) AIHS organlarına yapılan başvuruların ve açılan davaların önemli bir kısmı yakalama ve gözaltına alma sırasında yapılan işlemlerdeki eksikliklerden veya tutarsızlıklardan kaynaklanmaktadır.

2) Hatalı veya eksik düzenlenen tutanak ve belgeler devletimiz aleyhine kararlara neden olmaktadır.

3) Bazen, kişiler çok kısa süreyle ifadesi alınarak serbest bırakılmaktadır. Ancak, serbest bırakıldığına dair herhangi bir belge düzenlenmeyen bu kişiler ile ilgili olarak daha sonra yapılan şikayetler sorun yaratmaktadır.

4) Gözaltındaki kişinin sağlık durumunun tespit edilmemesinden dolayı, sorun ortaya çıkabilmektedir.

5) Kolluğun en önemli eksigi, işlemleri tutanakla tespitteki eksik ve hatalardır. Bu nedenle bir çok kez, haklı ve hukuka uygun işlemler yönünden dahi ülkemiz savunma açısından zor durumda kalmıştır. Dolayısıyla, kolluğun her yaptığı işlemi zamanında ve gerekli bir şekilde tutanak ve yazılı belge ile tespit etmesi gereklidir.

Kolluğun bu konudaki hatalı uygulamaları özellikle göz altı kayıtlarındaki düzensizliklerden kaynaklanmaktadır.

Başlıklar halinde verilen problemlerle sıklıkla karşılaşmaktadır. Bu sıkıntılar en kısa zamanda halledilmelidir. Bu da ancak eğitimle mümkündür. Eğitime daha fazla zaman ayrılmalıdır. Uygulamaya yönelik çalışmalar ve tatbikatlar artırılmalıdır. İyi örnekler desteklenmeli ve tüm kurum genelinde yaygınlaştırılmalıdır. Yapılan hataların tekrarlanmaması için, yanlış uygulamalarla ilgili broşürler hazırlanıp dağıtılmalıdır. Ayrıca eğitici personelin eğitimine de dikkat edilmelidir. Diğer kurumlarla işbirliği içinde çalışılarak eksikliklerin fark edilmesi sağlanmalıdır.

Ülkemiz her konuda kısa zamanda çok yol katetmiştir. Önümüzdeki yüzyılda dünyada sayılı ekonomik güçlerden biri olması beklenen Ülkemiz, bu konuda da diğer ülkelere örnek olacak seviyeye gelecektir.

KAYNAKLAR
(Yazarı Belli Olanlar)

- ALPKAYA Gökçen** : İnsan Hakları, İstanbul 2000
- AKIN İlhan** : Kamu Hukuku, Ankara 1993
- AKZAMBAK Mehmet** : İnsan Hakları I, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No: 80, Ankara 1998
- AKZAMBAK Mehmet** : İnsan Hakları II, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No: 80, Ankara 1998
- ATALAY Ethem** : AB'nin Vatandaşlarına Tanımış Olduğu Haklar, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Sayı 2, 6/1998
- BAYAR Sezai** : Artı Haber Dergisi, 19-25 Eylül 1998, sayı 40
- BOCHART Klaus Dieter** : Avrupa Bütünleşmesi, Ankara 1971
- BOZKURT Enver** : Avrupa Birliği Hukuku, Ankara 2001
- BOZKURT Hayrullah** : Avrupa Birliği ve EURO, Hisar Dergisi Sayı 4, 1999-2000
- BOZKURT Veysel** : Avrupa Birliği ve Türkiye, İstanbul 1997
- CARUS Alperen** : AB ve AB-Türkiye ilişkileri, Hisar Dergisi 1999 2000, Sayı 4
- ÇEÇEN Anıl** : İnsan Hakları, Ankara 2000
- DONNELLY Jack** : Teoride ve Uygulamada Evrensel İnsan Hakları, 1995

- DÖNMEZER Sulhi** : Sosyoloji, İstanbul 1990
- DÖNMEZER Sulhi** : Nazari ve Tatbiki Türk Ceza Hukuku, Ankara 1989
- ERBİL Doğu** : Yeni Türkiye İnsan Hakları Özel Sayısı 21, Ankara 1998
- ERKMAN Kaan** : Avrupa Birliğinin Mali Mekanizması ve Türkiye Avrupa Birliği Mali İlişkileri, Ankara 1995
- FLORİNSKY Michael** : Integrated Europe, 1955
- GIDDENS Anthony** : Sosyoloji, Ankara 2000
- GEMALMAZ Mehmet Semih** : İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş, İstanbul 2003
- GENCER Muzaffer** : İnsan Hakları -Ana Kuruluşlar ve Belgeler, İstanbul 1986
- GENEL Erdoğan** : İnsan Hakları Çerçevesinde Kolluk Yetkilerinin Kullanılması , Tebliğ-2001
- GÖKALP Ziya** : Türk Ahlakı, İstanbul 1975
- GÜRAN Nevzat** : Uluslar arası İktisadi Kuruluşlar, 9 Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir 1999
- GÖZÜBÜYÜK Şeref** : Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Ankara 2003

- KABOĞLU İbrahim** : Özgürlükler Hukuku, Ankara 2002
- KAÇAR Bülent** : Türkiye ile AB arasındaki Ticari ve Ekonomik İlişkilerin gelişimi, Ankara 1999
- KAPANİ Münci** : İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları, Bilgi
- KAPANİ Münci** : Kamu Hürriyetleri, Ankara 1992
- KARLUK S.Rıdvan** : Avrupa Birliği ve Türkiye, Ankara 1998
- KUTAY Cemal** : Bir Solukta Atatürk, Ankara 2002
- KUTKAN Mahmut- AYDIN Servet** : İnsan Hakları Ders Kitabı, Ankara 1999
- MUMCU Ahmet** : İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri, Ankara 1984, İstanbul 1986
- MUMCU Ahmet** : Türk Hukuk Tarihi, Ankara 1986
- ÖZTÜRK Bahri** : Ceza Muhakemeleri Usulü Hukuku, İstanbul 2000
- SEVER Ahmet** : Yalnızlığa itilen Türkiye, Artı Haber Dergisi, 6/12, 1998
- SOFUOĞLU Murat** : AB'nin Kuruluş Amacı ve Klasik Egemenlik hakları, Açık Sayfa Dergisi Sayı 40, 2000
- SPAACK Paul-HENRİ** : Avrupa'nın Birleşmesi, 1971
- ŞAHİNÖZ Ahmet** : Avrupa Birliği Türkiye Araştırma ve Uygulama Merkezi Başkanlığı Ders Notları, Ankara 2000

- TEZİÇ Erdoğan** : Anayasa Hukuku, Ankara 1991
- TOROSLU Nevzat** : Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara 1999
- TURGUT Sedat** : Aydınların trajedisi, Ankara 1998
Yayınevi, Ankara 1996
- ULRICH Plan** : Yakın Doğuda Sosyal Gruplar, Çev: Zeki
ARSLANTÜRK, İşletme Dergisi, Erzurum 1980
- UMUR Ziya** : Türk Hukuk Tarihi, İstanbul 1985
- ÜNAL Şeref** : Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, TBMM
Kültür Sanat yayınları, Ankara 2003
- ÜSTÜN Alper** : Avrupa Birliği ve Türkiye, Beyond Dergisi,
sayı 3, Ocak 2000
- YENİSEY Ferudun** : Ceza Muhakemesi Usulü Hukuku, Ankara 1998

KAYNAKLAR
(Yazarı Belli Olmayan)

Anayasa Mahkemesi Kararları, Sayı 4

Ceza Muhakeme Usul Kanunu

**Devlet Planlama Teşkilatı, Avrupa Topluluğu ile İlişkiler Başkanlığı, Yayın
No: DPT 2230, AETB: 23, Eylül 1995**

Jandarma Dergisi, Mart 2003, sayı 101

**Jandarma Genel Komutanlığı İnsan Hakları Şube Müdürlüğü, Hizmete Özel
Yazılar-Broşürler-Emirler-Seminer Dokümanları-Raporlar**

**Jandarma Okullar Komutanlığı, Ders Notları-Emirler-Hizmete Özel Yazılar-
Uygulamalar-Haber Bültenleri**

Jandarma Teşkilatı Görev ve Yetkileri Yönetmeliği

**İnsan Hakları Üst Kurulunun Çalışmaları I, Genel Bilgiler ve Basın Açıklamaları,
Ankara 1999**

**İnsan Hakları Üst Kurulunun Çalışmaları II, Kanun Tasarıları-Yönetmelikler-
Genelgeler-İncelemeler, Ankara 1999**

**İnsan Hakları Üst Kurulunun Çalışmaları III, Kanun Tasarıları-Yönetmelikler-
Genelgeler-İncelemeler, Ankara 1999**

Katılım Ortaklığı Belgesi ve Ulusal Program

**Türkiye Araştırmaları Merkezi, Almanya, Türkiye'nin Tam Üyeliğinin Avrupa'ya
Sağlayacağı Faydalar**

Türkiye'nin Dış Politikasında Avrupa Birliği ve Alternatifleri, Harp Akademileri
Komutanlığı Yayınları, İstanbul 2001

Webster's New Word Dictionary

KAYNAKLAR
(İnternet Adresleri)

<http://www.mfa.gov.tr>.

<http://www.ue.eu.gov.tr>.

<http://www.kobinet.org.tr/hizmetler/katilimci-kuruluslar/vakiflar/IKV-36>.

http://www.kom.gov.tr/anlasmalar_hm

<http://www.basbakanlik.gov.tr/teskilat/insanhaklari>

http://www.kom.gov.tr/anlasmalar_hm

<http://www.eureptr.org.tr>.

<http://www.un.org/unher>

<http://www.un.org/unher>

<http://www.basbakanlik.gov.tr/teskilat/insanhaklari>

<http://www.mfa.gov.tr/ulusalprogram>

<http://www.mfa.gov.tr>

<http://www.deltur.cec.eu.int/helsinki-sonuc.htm>

<http://www.deltur.cec.eu.int/kob.htm>

<http://www.abgs.gov.tr>.

<http://www.eureptr.org.tr/kitap>